אפיקים

ISSN 0568-0972

לתחיה רוחנית וחברתית להגנת זכויות ולמיזוג גאולות

אפיק אל הקורא

עצמאות פוליטית – ערובה לשויון חברתי

ביום ה כז בתמוז ש״ז (11.7.80) נחתם בשעה טובה ומוצלחת הסכם שכר קיבוצי בין ההסתדרות לבין המעסיקים הממלכתיים והצבוריים. הסכם זה ערוך במתכונת ההסכם בין ההסתדרות לבין לשכת התיאום של הארגונים הכלכליים, שעיקרו תשלום שתי תוספות שכר בשיעור 7.5% – הראשונה מאפריל, השניה במחצית השניה של השנה. כן התחייבה נציבות שירות המדינה לְעַדְכֵּן את מדרגות המס ארבע פעמים בשנה בשיעור של 100%.

לכאורה, הסכם טוב לשכירים – במיוחד במה שנוגע לעַדְכּוּן מדרגות המס – דבר שמקבל משמעות מיוחדת בימים אלה של אינפלציה דוהרת. ברם, אם נתרגם את ההסכם לשפת היום־יום של השכיר הממוצע ושל זה שמתחת לממוצע, נבין עד כמה שההטבות כמעט ואינן מטיבות למיעוטי היכולת, שבין המועסקים.

דוגמה א׳: מי שבחודש יוני קִבֵּל – 9,179 ל״י נטו יקבל בחודש יולי – 11,181 ל״י נטו.

דוגמה ב: אם ביוני קבל השכיר – 28,879 ל״י (מהברוטו של 40,000 ל״י) ביולי יקבל – 39,181 ל״י – תוספת של יותר מ־ 10,000 ל״י נקי. מי שמשכורתם 15,000 ל״י ברוטו יקבלו ביולי 14,487 נטו בהשוואה ל־ 12,929 ל״י ביוני – תוספת של – 1,953 ל״י בלבד. אך אם משכורתך ברוטו היא 40,000 ל״י קבלת ביוני 28,879 ל״י, ואילו ביולי תקבל 39,181 ל״י – דהיינו בתוספת נטו של יותר מ־10,000 ל״י. מי שיטען ששינויים אלו מוצדקים, הואיל והתוספות הן שוות ביחס לגודל המשכורת מַשָּׁלָה את עצמו או מנסה להטעות את הזולת, זאת משום שאם בעל ההכנסה הגבוהה צריך 5,000 ל״י נוספות כדי ״לעבור את החודש״, הרי שזה שהכנסתו נמוכה אינו צריך פחות מסכום זה? והוא אף זקוק ליותר כדי לשמור על אותה רמת חיים שחי בה והתיה נמוכה כפי שתהיה. זאת ועוד: יותר משבועיים ימים לפני ששכיר כלשהו יקבל את התוספת במשכורת יולי באה הממשלה והעלתה את מחיר הלחם ב־100 אחוזים ועד 116 אחוזים. במלים אחרות את ה־2,000 ל״י בערך שיקבל בעל ההכנסה הנמוכה במשכורת יולי הוא יַאֲלֵץ להוציא כמעט במלואה על הלחם בלבד!

לא יהיה מוצדק ואף לא נכון להאשים בכל זה רק את ממשל הליכוד הימני, כביכול. לאורך כל הדרך ובכל שלבי המשא והמתן על הסכם השכר החדשי, ההסתדרות – הארגון הפועלי הסוציאליסטי כביכול, היה שותף מלא, והיא היא שבֵּרְכָה על ההסכם ועל השנויים. ואם צריכים הוכחה נוספת לחוסר רגישותה של ההסתדרות העובדים הכללית למצבו של צבור־העובד־מיעוט־ההכנסה מספיק לקורא להסתכל במדרגות המס האחיד, שארגון זה גובה מחבריו, אז יִוָּכח לדעת, כי תקרת המס האחיד בימים טרופים אלה נשארה עומדת על שכר חדשי של 23.000 ל״י, הוי אומר, שזה שמקבל שכר העולה על סכום זה משלם להסתדרות כמס אחיד בדיוק אותו הסכום שמשלם אדם ששכרו אינו עולה על אותו סכום.

* * *

תכליתם של דברים אלה – ושל תופעות דומות רבות, שאין כאן המקום להזכירם – ידועה היטב לכלכלנים ולסוציולוגים למיניהם: העשירים ממשיכים להתעשר, בעת שמצבם הכלכלי של מיעוטי היכולת ממשיך להחמיר.

וכל זה נעשה ע״י נציגי ההסתדרות שחובתם הלאומית והארגונית להגן על השכבות המקופחות והיצרניות, ששכרן מתמעט, הולך ונשחק בטחנות האינפלציה.

אחת הסיבות העיקריות לתופעה חמורה זו היא, שמי שמחליט את ההחלטות הוא בדרך כלל זה שיושב למעלה – דהיינו זה שבדרך הטבע נחשב לבעל ההכנסה הגבוהה. וסוג אנשים זה מטבע הדברים דואג לעצמו יותר מאשר לבעל ההכנסה הנמוכה, בישראל המצב חמור, במיוחד מנקודת ראות זו והנהגת המדינה וההברה השוקדת לא לפגוע בבעלי היכולת, מחשש שהם יחליטו ש״אי־אפשר עוד״, יאזרו את חפציהם וירדו מן הארץ. גורם נוסף – העליה ההצורך להציע לעולים תמריץ מַספיק כדי שיעלו – ובמקרה של עולי ברית־המועצות כדי שלא יָשׁרו.

אולם כל זה לא היה גורם מכריע נגד מיעוטי היכולת אלו היה להם מי שייצגם וידבר בשמם ובשם העניינים החיוניים להם. לצערנו, במצב הקיים אין להמונים אלה כל ייצוג אמיתי־אותנטי – לא בכנסת, לא בממשלה ולא בהסתדרות ולא במה שנקרא המוסדות הלאומיים כמו הסוכנות היהודית והארגונים הציוניים למיניהם. קומץ האנשים הנמצאים בממשלה, בכנסת ובהסתדרות, שהם מבני יהדות המזרח ושהיו צריכים לייצג את השכבות הנמוכות, הם אינם יעילים לחלוטין לשמש כדובריהם של המקופחים. חברי הכנסת המזרחיים שנבחרו ברשימות כמו הליכוד והמערך, הבוסים הפוליטיים שלהם כופים עליהם סייגים למיניהם, והם פשוט אינם חפשיים לבטא את אשר עם לבם, אפילו היו חיים את חיי בוחריהם וחשים ומרגישים בסבלותם.

כאמור, מה שנאמר בהקשר לממשלה ולכנסת כוחו יפה גם בהקשר להסתדרות, לסוכנות היהודית ולשאר מוסדות שאין בהם יצוג ממשי והולם מן השכבות האלה, שכמעט כולן בני יהדות המזרח. בטורים אלו הזהרנו וחזרנו והזהרנו מן הסכנות החברתיות־העדתיות־המדיניות העלולות לנבוע ממצב חברתי לא טבעי זה. אנו מודאגים מסכנת הניכור, מהפלוג העדתי, מרגש הזרות התרבותי שמצב עניינים זה עלול להביא, אך הממסד נשאר שאנן, וממשיך לחיות בהרגשה, שדבר אינו משתנה ושהמקופחים ימשיכו לשתוק.

אין זאת אלא אשליה מסוכנת, ומה שראינו בתחילת שנות השבעים תופעות מתופעות שונות – הפנתרים השחורים וההפגנות האלימות – אינו אלא קצהו של קרחון. אלו היה הממסד על כל גווניו, יודע לקרוא את הכתובת על הקיר, היינו כיום עדים לשינויים דרסטיים בגישתן של המפלגות והמוסדות הממלכתיים. במה דברים אמורים? הם מתיחסים לתופעה החברתית־הכלכלית והתרבותית שעיקרה ראינו במאי 1977, עת החליט רוב גדול של בוחרים מבני יהדות המזרח לבחור בליכוד. כל מי שעיניו בראשו ולבו עמו צריך להיות ברור לו שבבחירות של 1977, הצבור המזרחי בישראל נתן בטוי ברור לאי־שביעות רצונו מהממסד החברתי־המדיני שהיה מיוצג ע״י ״המפלגות הפועליות״, שהתלכדו ברשימת המערך. ומה שקרה במאי 1977 אפשר ואף מוצדק לראותו בראש וראשונה כמהפך חברתי־כלכלי. אנו בטוחים שמה שהבוחר המזרחי רצה בבחירות היה לא פחות מאשר להכריז על מרד נגד הממסד של המערך. הטעות הגדולה שלו (של הבוחר המזרחי) היתה אי יכולתו להבחין, שגם הליכוד הוא חלק בלתי נפרד מהממסד הציוני־המזרח־אירופי ששלט וממשיך לשלוט במדינה ובעניינים החיוניים. ממסד זה הוא שהביא למצב עניינים שנפער בו הפער הכלכלי־החברתי־העדתי בין המזרחים לאשכנזים. ולמרות האירוני שבדבר, ממסד זה הוא שאומר עכשיו שהדברים אינם פשוטים כלל וכלל, שהפער הכלכלי־חברתי לא ייעלם במשך שנים ואף לא בעשרות שנים, אלא ענין לדורות. במלים אחרות: גם רצחת וגם ירשת!

אין אנו מְקֻלִּים ראש בכובד הבעיה, אף־על־פי שאנחנו יודעים מי גרם ליצירתה ואיך ומדוע. ברם, אין אנו מיואשים ואף לא פסימיים במיוחד. הבוחר הישראלי – אפילו בשיטת הבחירות הקיימת, האומרת דרשני מבחינת האופי הדימוקרטי שלה – אפילו בשיטה זו הוכיח בוחר זה שהוא מסוגל להביא למהפך. אם בשנת 1977 נעשתה טעות וחלק מן הממסד הוחלף באחר מאותו ממסד, אין זה בהכרח שהבוחר יחזור על אותה שגיאה גם

(סוף בעמ׳ 3)

״אפיקים״ יו״ל ע״י אגודת ״אפיקים״

המערכת

עורך: יוסף דחוח־הלוי — המועצה: ישי זנדאני

מזכיר: שלמה מדליה — יונה ד׳ הלוי

נסים ב׳ גמליאלי — משולם בשארי

טוביה סולמי — מאיר עקבל

רצון הלוי — אלעזר יעקב

יוסף טובי — אהרן פטישי

כתובת המערכת: תל־אביב, רמת אביב רח׳ קרני 21
מיקוד: 69025; טלפון 414611.

כל מאמר ומאמר על אחריות מחברו, חומר יש להציע בכתב ברור במכונת כתיבה על צד אחד של הדף ברווח כפול.
כתבי יד אינם מוחזרים. המערכת רשאית לערוך כל חומר.

הגאולה היא כוכב

מאת **יהודה עמיר**

כשדרכו רגלי אבותינו על אדמת הארץ, ברכו שהחיינו, נשקו את עפרה, ומיד הפשילו שרווליהם והחלו בעבודה. נושאי המעדרים והטורייות בשדות יהודה ומגבלי הטיט בחוצות ת״א וירושלים ידעו שבעבודתם הם ממשיכים את תהליך הגאולה ובונים אותה במו ידיהם. כל עץ שצמח וכל בית שהוקם היה עוד נדבך בבניין הגאולה. מי שציפה למצוא את ארץ הקודש זוהרת בניצוצי קדושה וטהרה; מי שציפה למצוא בא״י יהודים שכולם משרתי עליון, שקע בדכאון, נמק ביגונו, והלך בדרך כל הארץ.

רק היודעים את סוד הגאולה נשאו בעולה באהבה. הם ידעו שחזיונות הגאולה הנבואיים, המדרשיים והפיוטיים יפים הם כאידיאלים, כחזון שלאורו יש ללכת, ועל פיו יש לכוון את מעשי היומיום, ברם הגאולה עצמה היא תהליך, וההתלך – ממושך הוא, ולא בפעם אחת יזרח האור.

כך היה שאבותינו נשאו בעול הגלות, בכו על החורבן והתפללו על הגאולה, אבל רק דורנו זכה לראות בחידוש עצמאותנו המלכתית בארץ אבותינו. כזה הוא תהליך הגאולה: דור בוכה, ודור זוכה!

ברם, גם דורנו אינו אלא חוליה בשלשלת הגאולה. יושבים אנו על אדמת אבותינו, אך הגאולה עדיין ממנו והלאה. מדינתנו פתרה את הבעייה הטריטוריאלית ואת בעיית שעבוד מלכויות, אבל רק לחלק מן העם היהודי. אמנם זהו השג נכבד, שהביא לחיסול גלויות שלמות וגרם למהפכה בחייהן. זאת ועוד: המדינה משמשת קרן אור ליהודי התפוצות, ויש אומרים – גם למרכז רוחני.

יחד עם זאת צריך לזכור שהמדינה מעצם טיבה הינה מושג חילוני קונסטיטוציוני. היא משמשת בית קיבול לתושביה ומסדירה את חייהם עפ״י מערכת חוקים, ומעניקה להם שרותים ממלכתיים. ואמנם מבחינה טריטוריאלית וכלכלית היו למדינתנו השגים, והיו לה גם מחדלים, אבל מבחינה רוחנית ערכית ספק אם מלאה המדינה את ייעודי הגאולה, די להזכיר שהדור השני של גלויות שונות נתרחק מערכי היהדות בכלל וממורשת אבותיו בפרט.

מערכת החינוך במדינה מחנכת בעיקר להשגיות ולפונקציונלית מקצועית, ומעניקה תעודות ודיפלומות. השגיה בתחומי הערכיות והרוחניות מפוקפקים, ואף בתחום האזרחות הטובה והיושר האזרחי – השגיה מוטלים בספק. אילו היה לנו מוסר עבודה גבוה, ואזרחים המחכים בצייתנות לאור הירוק במעבר חציה, היינו אומרים שבתחום הסדרים הממלכתיים מתממש חזון הגאולה. ברם כולנו יודעים מה המצב ברחוב ובמקומות העבודה, שלא לדבר על התחום הרוחני: מדינת ישראל לא השכילה עד היום אלא לערטל את השבתות ומועדי ישראל, ותכנים אחרים לא הציעה. גם חגים הקשורים בתולדות המדינה – כיום העצמאות ויום ירושלים – מפקחים בשממונם, ואילמלא נשארו בחברה הישראלית שומרי תורה ומצוות או ״שומרי מסורת״ למיניהם, היתה כל ההוויה היהודית נמחקת כליל מחיי המדינה, ורק הפוחלצים המתים היו נשארים – בתחפושות פורים ו״שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא״, וגם אלה – כתרבות לילדים ולא למבוגרים...!

בחיי המדינה נתרוקנו בתי הכנסת ובתי המשפחה ונתמלאו המגרשים, המועדונים ואולמי הבידור. רוב רובה של הערכיות הרוחנית היהודית חי ומתחייה ע״י זרמים עצמאיים שאינם שייכים לעצם המנגנון הממלכתי שלנו. גם החינוך הממ״ד והרבנות הראשית הם פרי של אילוצים מפלגתיים ושל ״הסכמים קואליציוניים״. ״השגים״ אלה אינם בזכות היות המפלגות הדתיות מייצגות את הזרם המרכזי בחיי המדינה, אלא בזכות היותן ״לשון המאזניים״! לא יפלא איפוא שהרבנות הראשית נותנת שרותים דתיים לכל הנזקקים להם ופועלת במגזרים צרים שהוקצו לה, אך התערבותה בעיצוב דמותה הרוחנית של המדינה היא כמעט אפסית. כך אין יכולה הרבנות למנוע חילולי שבת המוניים במגרשי הכדורגל ולא לגזור השבתת כל הרכב במדינה בשבת. רק הפגנה עצמאית של דתיים מנעה הקמת איצטדיון בירושלים, בעוד הרבנות הראשית כבולה מלפעול.

לא באנו לקטרג, אלא לציין שהגאולה הרוחנית עדיין רחוק מאיתנו. ראשות של פקידים רבניים איננה הנהגה רוחנית עצמאית המעצבת חיי עם וחיי מדינה. העצמאות לפעול נותרה בידי היחידים ובידי הציבורים העצמאיים. רק היחיד או הקהילה עשויים לפעול להגשמת הגאולה הרוחנית – איש איש בביתו, איש איש בקהילתו ובסביבתו הקרובה. אין להסתפק עוד במה שאנו ״בונים את הארץ״; עלינו לבנות את האדם היהודי מחדש ולהקנות לו תשתית רוחנית של ערכים יהודיים שרשיים.

רק גאולה כזו שאינה מצפה ל״צו מגבוה״ או ל״הרקדה המונית״ עשוייה לשאת פרות. במצבנו היום די לנו במה שהמדינה היא ״מדינת ישראל״, ואילו אנו – אנו נבנה בייזומתנו את ארץ ישראל, זו שהיא בנוייה בבניה. בפרט אמורים הדברים בימים של חוסר בטחון כלכלי. ימים כאלה הם סכנה להרס המוסר, שכן בהעדר הבטחון הכלכלי צומחת ״תרבות״ של ״חטוף ואכול״, מתפתחת סגידה לערכים נקוביים... מעקב אחרי השערים... בבורסה, בולמוס של צריכה, קניאה ותחרות חברתית, סיגול סמלים חברתיים, ונסיונות נואשים (כשרים ואחרים) לשמור על מעמד חברתי גבוה.

תופעות אלה מלמדות ששום השג חומרי אינו יכול לשמש תחליף להשגים רוחניים. גאולתנו האמיתית תצמח בשכלולו העצמי של האדם היהודי, בבנייתה הפנימית של הנפש היהודית, בחיים של יצירה ובתחושת היצירתיות בכל מעגלי החיים, במהלך המתמיד של שכלול ארחות חיינו וייחסי האנוש בחברתנו.

רק ערכיה הנצחיים של אומתנו יעניקו לחיינו, כפרטים וכחברה לאומית, תנופה של עלייה והתעלות בדרך להגשמת חזון הגאולה. שריפת התנ״ך, רמיסת הדגל הלאומי, הפיכת ספרי קודש לנייר טואלט וירידה מן הארץ – אינם עולים בקנה אחד עם חזון הגאולה. אף הסגידה ל״כוכבים״ למיניהם (מעולם הספורט והסרטים) ו״תרבות״ אמצעי התקשורת והג׳ורנאלים אינה יכולה למלא את החלל האפל בליבות רבים מבני דורנו. שום בידור אינו יכול לשמש תחליף לספרי ישראל, ושום טלביזיה צבעונית לא תוכל להחליף את הישיבה המשפחתית בצוותא.

הפסקה בזרם החשמל נעשתה ״אימה חשכה״ לתושבי מדינתנו, ולקלקול הטלביזיה – צרה משפחתית! כאלפיים שנה חיו אבותינו בחשכת הגלות, ולאור הנר, העששית או ה״קוקוז״ התימני הנהירו את חייהם באור יקרות, ואלו אנחנו כבר ״לא מסוגלים לחיות״ ללא אורו המרצד של המרקע...!

אך הנה בא ליל השבת להזכיר לנו מהו האור הפנימי הבוקע מעצם השולחן המשפחתי: להזכיר לנו שאין תחליף לישיבת המשפחה כולה מסביב לשולחן היהודי. כיוצא בליל הסדר, ליל שבת הינו ליל הסדר השבועי, בו זוכה המשפחה לחוויית הגאולה וההתעלות המתמדת מעל לחולין. ליל הסדר בא להזכיר שאין תחושה של גאולה ללא אור הזכרון, שכן ״בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יָצא ממצריים״.

כך, מתוך מתח פנימי מתמיד של גאולה, תצמח גאולתנו הפנימית. אבותינו נגאלו רק לאחר שקצרה רוחם לגאולה. חיים של אדישות ושכחה עצמית הם חיים של ניוון והרחקת הגאולה. אבותינו לא זכו לגאולה אלא לאחר שעלתה שוועתם השמימה, רק אז ״וישמע אלקים את נאקתם״.

נפסיק לטפוח על כרסנו התופחת בין גיהוק לפיהוק, מתוך אשלייה אוילית שכאילו הגשמנו את הגאולה. זכינו לאתחלתה המצפה להמשכיות – איש איש בתוך נפשו, איש איש במשפחתו וכל אחד בקהילתו.

הגאולה היא כוכב – שלאורו הולכים, הגאולה היא כוכב – שמסלולו למעלה. כוכב שנפל – הינו רק אבן.

עצמאות פוליטית

(סוף מעמ׳ 2)

בבחירות הבאות עלינו לטובה. רוצים אנו לומר, שאין זו גזרה מן השמים, שקיימים רק שני גופים פוליטיים, שהבוחר חייב לבחור ביניהם – ליכוד או מערך. לפי מצב העניינים, כפי שאנו רואים אותו היום, קיימים סיכויים לא מבוטלים, שבבחירות הבאות תקום סוף־סוף תנועה מדינית־חברתית אותנטית, שתשכיל לבטא את מאווייהם ודרישותיהם המוצדקות של מיעוטי היכולת ובעלי ההכנסות הנמוכות, שסבלו במשך למעלה משלשים שנה מממשל עדתי שוביניסטי מובהק, הטוען שהוא כלל לאומי וכלל יהודי.

אנטי־מזרחיות בישראל

מאייזנשטדט עד קלמן קצנלסון ועד מרדכי גור

מאת **חיים בר־יוסף**

ממן לזמן דורך מטיאור בשמי החברה הישראלית וממטיר "רסס" של רעיונות אנטי־מזרחיים, חדורים רוח של גזענות או דעות קדומות. כל מטיאור כזה נראה כתופעה בודדת, עולה ויורד מכוח נסיבות מסויימות מלאכותיות או ממשיות. ומאחר שכך, נדמה שאין המטיאור מיצג זרם או אידיאולוגיה קבועה בחברה, כי אם רק את עצמו. במבט אחורה, נראים הדברים אחרת: לפתע אתה מוצא איזה חוט המקשר בין כל המטיאורים האלה על אף ריחוק הזמן ושוני האנשים והנסיבות ומעמיד אותם בשורה אחת רצופה של רעיונות וכוונות, ולפתע אתה מוצא לפניך אידיאולוגיה מגובשת ומוצקה המיצגת זרם מסויים, דומיננטי, בחברה הישראלית ועקבותיה הממשיים מוחשים בחיי יום־יום. בהכרח אתה מגיע למסקנה, כי כל מטיאור ומטיאור אינו תופעה בודדת, כי אם חוליה בשרשרת שבאה להעניק כח־דחף נוסף לזרם ולאידיאולוגיה שלו.

מצעד מטיאורים

הנה נסקור, כמעט לפי סדר כרונולוגי, כמה מהמטיאורים האלה ונבליט את אותו חוט השני המקשר אותם ומאחד את רעיונותיהם וכוונותיהם. יצויין מראש, שאין זה כל המצעד: בידינו רשימה ארוכה של "מחקרים" והתבטאויות אנטי־מזרחיים שבנקל אפשר למצוא את נקודת התורפה שבהם, אלא שאין בכוונתנו להלאות את הקורא.

אייזנשטדט: המזרחיים מהגרים ולא עולים

בשנת 1948 פרסם ד"ר (כיום פרופסור) ש"נ אייזנשטדט ספר תחת השם "מבוא לחקר המבנה הסוציולוגי של עדות המזרח". המחקר התכוון לתת תמונה "מדעית" למאפייניהם של יוצאי ארצות אסיה–אפריקה הנכללים במושג "**עדות המזרח**".

לא נכנס כאן למהימנות שיטת המחקר והחומר שהתבסס עליו החוקר. מה שחשוב כאן הם הממצאים. ד"ר אייזנשטדט מצא שלשה מאפיינים או "תופעות עקריות" המכוונות את החיים החברתיים של יהודי המזרח בכלל והם: הגירה, מגע תרבות ומצב סוציאלי ירוד – ותופעות אלה הן הן המבחינות בין המזרחיים לבין האשכנזים.

אנו נתיחס לשני הממצאים הראשונים, בעוד שרוב רובם של אחינו האשכנזים הם בעיני החוקר "עולים", במובן זה שהם מבצעים מעבר רצוני, מודע לארץ ישראל הנובע מתוך שלילה ניכרת, לעתים אף גמורה, של המציאות החברתית שנתון היה בתוכה העולה בחו"ל, הרי רוב רובם של המזרחיים הם בעיני החוקר "מהגרים", במובן זה, שהם מעתיקים את עצמם ממקום ישיבה אחד למשנהו, לא מתוך רצון של יצירת חברה חדשה, כי אם מתוך דחף חברתי מסויים וחלקי כגון דחף כלכלי, פוליטי או דתי, המכריח אותם לעזוב את סביבתם החברתית, אך אינו נובע מתוך שלילה של מציאות חברתית זו.

במלים אחרות: האשכנזי הוא אדם חושב, רציונלי, המנתח את המציאות שחי בה ומחליט בצורה מודעת ורצונית על בצוע שנוי שורשי ויסודי של המציאות הזאת, ואילו המזרחי – הוא ההיפך הגמור מכך: אינו חושב, מונע ע"י דחפים רגעיים ואינו מסוגל לנתח אפילו את הוויתו שלו.

זאת ועוד, מכיוון שהאשכנזי הוא אדם רציונלי וחושב, הרי הוא מציאותי ופרגמטי ועל כן יש לו כושר הסתגלות למצבים חדשים – וכאן טמון סוד הצלחתו ועליונותו. בנגוד לכך אחיו המזרחי: מכיון שאינו חושב ואינו רציונלי, הרי הוא כבול באזיקי המסורתיות והשמרנות, ועל כן הוא נעדר כושר הסתגלות – וכאן טמון סוד כשלונו ונחשלותו. וכתוצאה משני מאפיינים אלה: האשכנזי נמצא בסטטוס חברתי גבוה, ואילו המזרחי – בסטטוס חברתי ירוד.

אוריאל סימון: המזרחיים שייכים למודל תרבות לא רציונלית

בשנת תשט"ז פרסם אוריאל סימון, בכתב העת "החנוך" חוברת ד–ה, מאמר תחת השם: "מזרח ומערב – להכרת השוני העדתי בישראל". המאמר דן במאפיינים של יוצאי המערב, קרי האשכנזים; וביוצאי המזרח, קרי עדות המזרח, וזאת על פי שני מודלים סטריאוטיפים שהורכבו באירופה במאה התשע עשרה.

בהתאם לתורת המודלים הזאת: החברה המערבית, שבציכול קיימת בישראל ע"י יוצאי אירופה, מאופיינת בדינמיות יתרה כולל חלופי שלטון, ואילו החברה המזרחית מאופיינת בסטאטיות, כלומר, אין בה מקום להפתעות ולשנויים גדולים בשום תחום והיציבות הזאת באה מרציפות הדורות.

התוצאות המעשיות של הבחנות אלה הן מהותיות: גישת היסוד של החברה המערבית היא רציונליסטית ואילו גישת היסוד של החברה המזרחית היא אמוציונליסטית. החברה המערבית נשענת על המדעיות בתחום ההכרה ועל המצפון האישי בתחום המוסר, מחייבת גישה שבעיקרה היא רציונליסטית. פירושה של השכלתנות כדרך חשיבה הוא שהאדם משתדל לקבוע בדייקנות מקסימלית את מקומו בסביבה, שואף לעסוק ככל האפשר במציאות האובייקטיבית, מתוך שמתאמץ להפריד אותה מאישיותו. כשהוא דן בדברים שמחוצה לו הוא מנסה לראותם כפי שהם באמת ולא כפי שהם מצטיירים בתודעתו ולכן הוא מקפיד להבחין בין התרשמות הטבר עה בחותם אישיותו לבין הסתכלות מבוססת על בקורת, השוואה וביצוע בזה. לכן המערבי רואה כחובתו הראשונית להשליט שכלו גם על התנהגותו.

ברור, החברה המזרחית היא ההיפך הגמור מהחברה המערבית. היא איננה נשענת על מדעיות ושכלתנות, ולא השכל שולט בהתנהגות אנשיה אלא ההרגשות. אין המזרחיים עוסקים במציאות האובייקטיבית כי אם במציאות הסובייקטיבית. ההתרשמות השטחית שלהם היא הקובעת ולא ראית המציאות כפי שהיא באמת. "הפננתן הפומבית של החוויות האישיות, שהיא אופיינית לבני המזרח (בדומה לקולניותם הרבה), אינה נובעת מחוסר עידון (כפי שנוטים להחליט בני המערב בחפזה) אלא מכך, שאין הם רואים ברציונליזם ערך מוסרי... כדוגמה קיצונית לכך תשמש העובדה, שאין הם שוללים את הפרוטקציה מבחינה עקרונית, לדעתם אין אדם יכול להתעלם מן העובדה שלפניו קרוב־משפחה או בן עיר ובדין שיעדיפו אותו על פני הזר."

חיים הלפרין: פגור המזרחיים נובע ממוצאם המזרחי

בשלהי שנות החמישים חקר פרופסור חיים הלפרין מדגם של 12 מושבי עולים: 9 מושבים של יוצאי אירופה ו־3 מושבים של יוצאי תימן. אחת ממטרות המחקר היתה לגלות באיזו מידה משפיעה ארץ המוצא של המתישב על ההצלחה היחסית בהתישבות. ואמנם תשעת המושבים האשכנזיים הראו התפתחות חקלאית והצלחה יחסית בשטח היצור יותר מאשר במושבים התימניים.

באיזו צורה מתבטאת השפעתה של ארץ המוצא בתחום זה?

ארץ המוצא פירושה תרבות, ערכים, נורמות ותפיסת־חיים כדי להגיע להצלחה ושגשוג בחברה ובעיסוקים חדשים דרושה היקלטות והסתגלות מהירה לתנאים החדשים ובכך תופסת מקום נכבד **הגישה הרציונלית לבעיות היצור והשיווק** שהביאו יוצאי אירופה מארצות מוצאם, והיא שהקלה, נוסף על השכלתם, עליהם את ההסתגלות לשיטות היצור החדישות, כגון שמוש נכון במחזור זרעים, זיבול יעיל, שמוש רציונלי במים, שיטות הזנה רציונליות, שמוש בכלים מתאימים, שמוש בחברות השווק ובמוסדות הכפר וכו'. כן אפשר לציין לזכותם הערכת הרכוש היצרני כאמצעי להגדלת היצור, ועל ידי כך להעלאת רמת החיים, שאף היא חלק מהשקפת־העולם האירופית ואף גרמה להגדלת ההשקעות במשק מאמצעים עצמיים,

←

רוחים והלואות – בעוד שהעולים מארצות מפגרות, קרי יוצאי תימן, היו, בבואם לפחות, רחוקים מגישה רציונלית זו לשיטות העבודה ולרכוש היצרני.[1]

בקצור, למוצאו של המתישב חשיבות מכרעת בהצלחתו.

תמר זוטא־הורוביץ: המזרחיים חסרים דמוי ערכי חיובי

בשנת 1963 התפרסם מחקר אחר על המושבים האשכנזיים מאת תמר זוטא־הורוביץ. מלבד המוצא, כמעט כל יתר הנתונים של המתישבים נוגדים את אשר פרופסור הלפרין טען בזכות הצלחתם של המושבים האשכנזיים:

המתישבים האשכנזים היו בעלי השכלה נמוכה יחסית, לא נהגו לפי תכנון רציונלי ביצור, לא נצלו כראוי את מחזור הזרעים, רוב השווק שלהם לא היה מאורגן. פשוט, החברים עשו כטוב בעיניהם ולעיתים כרוך היה הדבר גם בתקלות.[2]

ואף על פי כן, מוצאת החוקרת בעצם האנדרלמוסיה וההתנהגות הבלתי־רציונלית, לפי תורת המודלים, מוטיבציה חיובית של המתישב האשכנזי לשנוי סביבתו ושפור מצבו החומרי: "לפי המרכיבים הערכיים המשפיעים על המוטיבציה של המתישבים, שייך המושב לדפוס "המערבי" של מבנה ערכים המצוי אצל מתישבים ממוצא אירופי. אפשר לעמוד על מרכיבים ערכיים אלו שמקורם בדפוסים שהביאו אתם המתישבים מארץ מוצאם באמצעות בחינת הדימויים הערכיים של המתישבים", וכל זה "שונה תכלית שוני מהגישה הפסיבית – לפעמים עד כדי אדישות – של מתישבים בעלי רקע מסורתי מזרחי, שאינם מפתחים את משקיהם מעבר למה שיוזמים עבורם המוסדות המיישבים." ראוי לציין שלמרות השגשוג הכלכלי של המושב נושא המחקר עזבו אותו 40 משפחות ורוב יתר המתישבים מצפים לרגע שיוכלו גם הם לעזוב.

יוסף בן־דוד: המזרחיים חסרים מוטיבציה חברתית מספקת

בשנת 1952, בעקבות זרימת העליה ההמונית מארצות האסלאם, התנהל וכוח סביב צביונה התרבותי של החברה הישראלית והדרכים לשמירת אופיה המערבי. בויכוח הזה אמר יוסף בן־דוד (כיום פרופסור): אם קבוצת אנשים מסויימת תשאר מוגבלת לענפי התעסקות ופשוטים שאינם מחייבים חנוך פורמלי, וכל עוד לא ייראה החנוך בעיני הקבוצה הזאת כאמצעי לעליה חברתית, לא ינוצל בה הפוטנציאל החנוכי הקיים ויתכן שאף לא יתגלה כלל. מה שנראה כאן כחוסר יכולת להפשיט, עלול להיות – לפחות חלקית – חוסר מוטיבציה חברתית מספקת לפיתוח הכשרים השכלתיים. **דומה שמצבן של עדות המזרח אצלנו הולם את התאור הזה**, ביחוד משום שרמת השאיפה החברתית והתרבותית הנמוכה קשורה אצלן בתודעת השוני האתני.[3]

קלמן קצנלסון: המזרחיים שייכים למאה השלש עשרה

בשנת 1964 פרסם קלמן קצנלסון את ספרו "המהפכה האשכנזית", שבו ניסה להעניק מימד אידיאולוגי לתורת האנטי־מזרחיות בישראל. אין זה ספר מחקרי. ביסודו דומה לספרו של היטלר "מאין קמפ" רצף של רעיונות מבולבלים בלתי אמפיריים לחלוטין, אך למרות זאת הוא מגלם את כל אותם רעיונות המועלים באיצטלה של מסקנות ממחקרים מדעיים אמפיריים, כביכול. הוא צייר במפורש, שהאשכנזים הם העם הנבחר שבעמים הישראליים. הם עשו קפיצה אדירה לתוך התרבות המערבית, בעוד שהמזרחיים נשארו בפיגורם ובנחשלותם. האשכנזים שייכים למאה העשרים ואילו המזרחיים – למאה ה־13 או ה־14. לכן, אשכנז נבחר ע"י ההשגחה העליונה לשלוט ביתר העממים.

קצין חיל אויר: המזרחיים חסרי חוש כלפי מכניקה מתקדמת

אחד המפקדים הבכירים של חיל האויר הישראלי הצהיר בארה"ב בשנת 1970: "עליונותו של חיל האויר מקורה בכוח האדם שבו... היתרון הראשון הוא טכנולוגי, עמנו גדל עם המכניקה. בנערותם עובדים הצעירים בטרקטורים, אפילו הצעצועים הם מיכניים. אנו חלק מהציוויליזציה הטכנולוגית המערבית. אין לערבים חוש כלפי מכניקה מתקדמת. אפילו בישראל, אותם יהודים שבאו מארצות כמו תימן ועיראק אינם חומר טוב להיות טייסים, והרי אלה הם האליטה של הארצות האלה, בני הרופאים והמהנדסים. לכן תארו לעצמכם מה טיבן של השכבות היותר נמוכות של הצבור הזה. וההבדל הזה מתפשט אל מעבר לסתם טיס. זה כולל תכנון, תחזוקה וכל מה שנעשה בחיל האויר".[4]

עורכי רבעון מדעי: פגור המזרחיים נובע מגורמים תרבותיים־אתניים

הרבעון הישראלי "מגמות" פרסם בגליונו מחדש יולי 1969 חלק ממחקר שנעשה בידי משה סמילנסקי ויוסף לם, תחת הכותרת: "הקשר בין גודל המשפחה, השכלת האב ומוצא האב לבין כשרים קוגנטיביים והישגים בלמודים".

המחקר המקורי בדק השפעתם של חמשה גורמים על השגי הילד והם: מוצא האב, השכלת האב, גודל המשפחה, צורת הישוב ותואר ביה"ס. **החלק שהתפרסם ברבים** הקיף השפעתם של שלשת הגורמים הראשונים בלבד, למרות שהחוקרים עצמם מודים כי גורמי השכלת האב וגודל המשפחה מסבירים רק 40% של הפער, **וכי הוכחה מעל לכל ספק השפעתם של צורת הישוב ושל הזרם שנמנה עמו בית הספר.**

ע"י הצגת המחקר בצורה כזו מתבלט ביתר שאת הממצא האומר: "באופן כללי נראה, כי בראש הסולם עומד דפוס התרבות של המשפחה (לפי מוצא האב). ההשג הממוצע של התלמיד ממוצא אירופה–אמריקה גבוה משל התלמיד ממוצא אסיה–אפריקה בכל תא של השכלת אב וגודל משפחה".

מוטה גור: המזרחיים כערבים פיגורם נובע ממנטליותם המזרחית

לבסוף מגיעים למתיאור האחרון, שאינו אחרון בשרשרת. בראיון לעתון "על המשמר" ערב יום העצמאות 1978, אמר מוטה גור בין היתר: "כשהייתי מפקד רצועת עזה התעניינתי במנטליות של הערבים. ישבתי בכיתות שלהם ושוחחתי עם רבים מהם. הגעתי למסקנה, כי יחלפו עוד 20–30 שנה עד שתשנה המנטליות הערבית. ועתה לצד המצער של הענין. גם יוצאי עדות המזרח לא יסגרו את הפער במשך 20–30 שנה. כל המאמצים שעם ישראל השקיע בעדות המזרח נתנו רק תוצאות חלקיות. לרמות בכירות מגיעים רק בודדים לגמרי, והם נאבקים מאבקים לא קלים אובייקטיבית. אף אחד לא חוסם בפניהם את הדרך. לצערי הרב, יעברו עוד שנים על שנים עד שעדות המזרח, גם אלה המקבלים השכלה מלאה, יצליחו להתמודד עם המנטליות והטכנולוגיה המחשבתית של המערב".[5]

הסרת מַסְוים וגלוי נקודות תורפה

עד כה נתנו למטיאורים לצעוד ולדבר כאוות נפשם, וכעת הגיע תורנו להשיב על דבריהם ולגלות היכן טמונים הסלוף וחוסר האובייקטיביות ולהבליט את חוט השני העובר בכולם.

אייזנשטדט: אינו יודע מדוע המזרחיים עלו ארצה

אייזנשטדט קבע שעדות המזרח הם מהגרים ולא עולים. על מה התבסס? **הוא מודה במפורש שאינו יודע את המניעים האמיתיים שדחפו את המזרחיים לבוא לא"י כי לא חקר זאת**, אך הוא משער, ורק משער, שאלה מניעים משיחיים־דתיים. האמנם "חוקר" ראוי לשמו יכול להעלות אפילו השערה כזו כאשר מאחוריו נמצאים רבבות יהודים שבאו מגרמניה לא"י וחיים בה כמהגרים לפי הגדרתו בדיוק, ועוד מאות אלפים יהודים שבאו מארצות אירופה האחרות לפני מלחמת העולם השניה ולאחריה והחיים בערים לפי אותם דפוסי חיים (מקצוע ואורח־חיים) שעליהם הורגלו בגולה? האמנם מניעי בואם של רוב רובם של היהודים מאירופה היו רצוניים ורציונליים, או שהיו בעיקרם מתוך "דחף חברתי וחלקי כגון דחף כלכלי, פוליטי או דתי המכריח אותו לעזוב את סביבתו החברתית", הרי כך היה המצב באירופה לפני המלחמה ולאחריה. אלה שאכן עשו "חושבים" ושאפו ליצור חברה חדשה וכו'. הם בסך הכל קומץ קטן שבעיקרו התרכז בהתישבות העובדת, ואין הוא יכול ליצג את כלל העם.

הגדרות של "עולה" ו"מהגר", שציין אייזנשטדט, הן הגדרות אידיאולוגיות של הציונות המדינית ואינן הגדרות אמפיריות. הנה

←

יהודי רוסיה הצארית שהעדיפו את אמריקה על א"י, בצעו שנוי שורשי בכל אורחות חייהם לא פחות מאחיהם שהעדיפו את ערי א"י, שהרי גם הם לא המשיכו לשמר את סביבתם החברתית הקודמת.

גם טענתו שהיהודים המזרחיים חסרי כושר הסתגלות הנָה טענה מגמתית ולא אובייקטיבית:

1. אם יהודי אירופה אינם מצליחים להסתגל לדפוסי החברה הישראלית, **שאינה שונה בהרבה מהדפוסים המערביים שלהם,** ועל כן יורדים ברובם חזרה לגולה, מדוע נדרשים יהודי המזרח, **שדפוסי החיים שלהם שונים לגמרי,** לגלות כושר הסתגלות גדול יותר מאחיהם האירופיים?

2. קביעתו שהמזרחיים חסרים כושר הסתגלות נעשתה, ביחס לדפוסי החיים המערביים, אולם מדוע המזרחיים צריכים להסתגל דוקא לדפוסי חיים אלה – האמנם הם יותר טובים?

3. חוסר כושר ההסתגלות של יוצא אירופה אינו בולט כמו זה של אחיו המזרחי, **מכיון שברוב המקרים יוצא אירופה יורד מהארץ ולוקח את הבעיה עמו.**

אוריאל סימון: השליך למזרחיים גם התנהגות אשכנזית שלילית

אוריאל סימון דבק במודלים **שמראש הוא מודה שאינם קיימים במציאות בשלמותם,** כי אם בכל חברה יש מספר יותר גדול או יותר קטן ממדכיביהם, אלא שבמיון שהוא עושה מבליט את כל המרכיבים הלשליליים או הנחותים ומדביקם במזרחיים. לשיא האבסורד הגיע כשהדביק את תופעת הפרוטקציה למזרחיים.

בשנת 1972 פרסמו נתן דונביץ ויואל מרכוס מאמרים על הפרוטקציה[5], ושניהם קבעו שמקורה ביהדות מזרח אירופה והובאה לא"י עוד לפני בנית הבית הראשון בת"א, וכי כיום הפכה כבר לאחד המאפיינים של המינהל הצבורי הישראלי ונורמה חברתית בישראל. המזרחיים בבואם לישראל, ובהעדר קריטוריונים אחרים, חשבו שהפרוטקציה היא חלק מהתרבות המערבית.

חיים הלפרין: התעלמות מגורמים רלבנטיים

הזיוף המדעי במחקרו של פרופסור הלפרין מסתבר מאליו כאשר מעמיקים לחקור כמה דברים נוספים **שמהם התעלם:**

1. מסתבר שכל המושבים האשכנזיים נמצאו באזור שפלת החוף והדרום – אזורים שתנאי הקרקע והמים נוחים בהם יותר מאשר באזורי המושבים התימניים שחקר, שכן מושבי התימנים היו באזור ההר בעל הטופוגרפיה הקשה וחוסר מים.

2. באותו אזור השפלה והדרום נמצאו מושבים של יוצאי מצרים. מדוע לא נערכה ההשוואה אתם, כשהם בעלי רמה תרבותית יותר קרובה לזו של האשכנזים ואולי אף עולים עליה? ואם גם כאן היה מוצא פער גדול בהשגים, אזי ניתן לזקוף זאת למוצא האתני של המתישבים.

זוטא־הורוביץ: לא בדקה בפועל את הדמויים הערכיים

גם הזיוף המדעי במחקרה של תמר זוטא־הורוביץ מתגלה מאליו כאשר נזכרים שכל מחקרה מתבסס על "בחינת הדמויים הערכיים של המתישבים" האשכנזים, אולם היא מודה במפורש שהיא לא עשתה את הבחינה הזאת בשטח, ועל כן היא משערת ורק משערת, בדומה לאייזנשטדט שכינה את המזרחיים "מהגרים".

כשאתה מעמיד את הלפרין מול זוטא־הורוביץ, אתה תוהה מה הם ערכי התרבות המערבית באמת, אולם שניהם מאוחדים בדבר אחד: בראית ערכי התרבות המזרחית כנחותים.

יוסף ברדוד: אינו טורח לחדור לשורש הנסיבות בישראל

בן־דוד מתעלם מכמה עובדות: האשכנזים אינם יוצרים יש מאין. תמיד הם זוכים לסיוע חומרי בצורות שונות ותחת שמות שונים. אין הירויה כאן מספיקה כדי להביא דוגמאות, לכן נסתפק לומר רק זאת: אם משלחים צבור שלם לעיירות פתוח חסרי תשתית תעסוקתית או למושבי עולים מרוחקים ואזורי רווחה ותנאים נוחים **ומכתיבים להם** במה לעסוק ומה לגדל – איך יוכל צבור כזה לפרוץ את טבעת הסגר אם לא ע"י נטישת המקום ואולי גם ירידה מהארץ כפי שנוהגים האשכנזים לעשות. ואם אכן כך יקרה גם ע"י המזרחיים, האמנם תינתן להם האפשרות להסתדר במקום אחר? עדיין זכורות ההתוראות שניתנו לאי מתן סדור בעבודה לתושבי בית־שאן שעזבו את המקום עקב ירי הקטיושות ע"י המחבלים מירדן לפני כעשר שנים.

עורכי הרבעון המדעי "מגמות": העלמה מכוונת של מידע

אין כאן הרבה מה לחשוף. העורכים פשוט העלימו במתכוון מידע שהוא חשוב מאד ודן בהיבטים חדשים שהמחקר הישראלי אינו מרבה לנגוע בהם. הם הסתפקו באותם דברים שגרתיים המחזקים את הגישה השלילית אל המזרחים. לא יפלא, איפוא, למצוא אותן מסקנות שליליות כלפי המזרחים בכל המחקרים, שכן איש מעתיק מרעהו או מסתמך עליו – וזה מה שמצוי ביד ועומד לרשות הרבים.

קצין ח"א ומוטה גור: דרך עקומה להגיע למסקנה הדרושה

ההטעיה של קצין חיל האויר היא בכך שהוא מכליל את השגי המיעוט על הכלל. מי זה מבין האשכנזים העובד בצעירותו בטרקטורים? האם אלה רוב רובם החיים בערים? והאמנם כולם נולדו וגדלו בתוך המכניקה?

אשר למוטה גור, הרי מבלי להכנס לוכוח עמו מה באמת הושקע בעדות המזרח **וטיב ההשקעה,** חשיבותה העקומה מתבטאת בכך שהוא "בחן" את המנטליות הערבית בקרב הערבים ובתוך מערכת חנוך ערבית ואף על פי כן הוא מכליל אותה על אותו דור יהודים מזרחיים שנולד, גדל והתחנך בתוך חברה יהודית ישראלית ובמערכת חנוך עברית ישראל – ואם הוא אינו מוצא שוני, כלום אין זה כשלון מערכת החנוך הישראלית יותר מאשר גורמי תורשה וערכי תרבות של דור ההורים? כלום אין זה גם מעיד על כמות ההשקעה וטיבה בעדות המזרח? מאידך, מדוע אין מוצאים תופעה דומה בקרב יהודים מזרחיים היודים לארצות כמו ארה"ב, צרפת, קנדה ואחרות שם מגיעים לסטטוסים והערכות הנחסכים מהם בישראל. השאלה עולה מעצמה: מה יש בארצות חוץ המסייע למזרחיים להתקדם יותר והוא איננו קיים בישראל, או להיפך? התשובה נעוצה באותו חוט השני המחבר בין המטיאורים של המצעד שערכנו לעיל.

אולם בטרם נגיע לחוט השני, נעשה חזרה קצרה למצביאים שלנו. המאפיין בהם הוא שחרף מרחק הזמן הם מגלים אותו קו מחשבה ואותו סדר מחשבה: השוואה בין ישראל האשכנזית והערבים, אחר כך זהוי היהודים המזרחיים עם הערבים ולבסוף השוואה בין האשכנזים והמזרחיים.

גם לחוקרים האשכנזים יש מאפיין המאחד אותם כשנושאם הוא היהודים המזרחיים: התעלמות מגורמים רלבנטיים במחקר, אי בדיקה בשטח של גורמים חשובים ובמקומה הסתפקות בהשערות, כאשר ההשערות הן לטובה כלפי אשכנזים ולרעה כלפי מזרחיים.

חוט השני המקשר

ובכן, מהו חוט השני העובר בכל הרעיונות והמסקנות שהעלו המטיאורים שצעדו לפנינו לאורך תקופה של שלשים שנה?

החוט הוא: חוסר אובייקטיביות, דעות קדומות מושרשות, התנשאות וטפיחה על השכם ואנטי־מזרחיות מובהקת – וכל זה מבוטא בצורה ברורה וגלוית־לב ב"מהפכה האשכנזית" של קלמן קצנלסון.

לסיום, נשאל מבלי לענות על השאלות: איזה סיכוי לקידמה ממשית יש ליהודי המזרחי החי בחברה ובמדינה שאלה הם חוקריה, מצביאיה ומחנכיה? לאילו מאמצים כנים לשפור מצב המזרחיים אפשר לצפות מחברה וממסמד שזהו פרצופם? הביטו־נא על הווכוח הקיים בין ראשי עיירות הפתוח המזרחיים לבין ראשי הממסד האשכנזים האחראים על פרוייקט השיקום, השוו בין התפיסות והמעשים בשטח – והשיבו בעצמכם.

הערות ביבליוגרפיות

1. יצחק קורן: קבוץ הגלויות בהתנחלותו, עמ' 117–118
2. "מקהילה להתאגדות־דפוס חדש של מושב", בקובץ "מושבי עולים", בעריכת דן גלעדי, תשל"ב.
3. הרבעון "מגמות", חוברת 2, שנת 1952, עמ' 182–183.
4. "אפיקים", גליון מ"א, 13 דצמבר 1971, עמ' 2
5. "הארץ" מיום 21.5.78
6. בתאריכים 16 יוני ו־28 יולי.

ארגון ולכוד הם כוח ועצמה המשיגים יעדים

ראיון עם חה"כ יהודה חשאי

עם היכנסו של מר יהודה חשאי לכנסת, לאחר פטירתו בלא עת של המנוח יגאל אלון, נפגשה מערכת "אפיקים" עם חבר הכנסת החדש להאיון, שמטרתו להרחיב את ההיכרות בין חבר הכנסת לבין ציבור יהודי תימן ובעיותיהם.

עורך אפיקים: מר יהודה חשאי, בראשית שיחתנו ברצוננו לשאת אליך ברכת אפיקים וצבור קוראיו, וברכת עדת יוצאי תימן. הננו מקווים כי כניסתך לכנסת תסייע לייצג בעיות עדתנו ובעיות יוצאי המזרח ושכבות המצוקה בכלל.

חשאי: תודתי נתונה למברכי, והבטחתי נתונה להם, כי בכוונתי לשמש פה ויד לבעיות ומשאלות שולחי, ולכל הרואים אותי שליח־צבור להם. אדגיש כי הנני איש צבור הפועל במסגרת מפלגת העבודה מזה שנים, אך בה בעת נושא אני בגאוה את השתייכותי לעדת יוצאי תימן, ואין ספק כי עובדה זו תתבטא גם בתחושותי ועבודתי, כפי שהיה אתי כל חיי.

אפיקים: מר חשאי, התוכל לספר לנו בקצרה את תולדות חייך?

חשאי: ובכן, נולדתי ב־1934 באזור צ'אלע שבתימן, ועוד באותה שנה עלו הורי לארץ־ישראל. שנתיים חיינו בכרם התימנים ובפתח תקוה שהיו אז מרכזים של התישבות תימנית, ובשנת 1936 יצאו הורי להתנחלות שהקימה התאחדות יוצאי תימן בארץ־ישראל, במושב "נוה שלום" ליד נתניה. כזכור, התאחדות התימנים פעלה אז רבות בארגון התימנים והקימה אז מושבים במסגרת גאולת האדמה והארץ. בנוה שלום התנחלו 20 משפחות תימניות, בלב אזור ערבי. וכך מנעורי גדלתי בצל הסביבה הערבית ולאור חלקה של יהדות תימן במפעל הציוני של גאולת הארץ ובניינה.

אפיקים: היכן למדת?

חשאי: מה זאת אומרת היכן?! אצל המארי! בתלמוד־תורה בבית הכנסת של השכונה שם למדתי עם ילדי המושב, עד כתה ד' ואז עברתי ללמוד במושב אביחיל השכן והייתי הולך כל יום קילומטרים אחדים לבית הספר. בבי"ס תיכון למדתי בנתניה והייתי שם תלמיד תימני יחידי.

אפיקים: ומה זה אומר?

חשאי: זה אומר שתחושת היחוד כתימני מלווה אותך שעה־שעה, ולא נותנים לך לשכוח. זה אומר שכל העת יש לך תחושה של שליחות, ואתה צריך לעשות הכל טוב מאוד, כדי שיאמרו שאתה כמעט "בסדר". כל הזמן אתה תחת מבחנה ובמאבק.

אפיקים: האם תחושה זו עדיין קיימת?

חשאי: ודאי, מזה לא משתחררים, אלא אם כן אתה מחליט לותר, להכנע, להטמע. ואני לא בחרתי בכך! בחרתי בדרך הקשה, לאמת את יחודיות התימנים ואיכותם.

אפיקים: איך הגעת לפעילות פוליטית? לאחר שהיית סרן בצה"ל ויכולת לבחור בקריירה צבאית?

חשאי: ב־1953 נתגייסתי לצבא, וב־1961 החלטתי לפרוש מצבא הקבע לאחר שהגעתי לדרגת רב סרן ולאחר שנים ששרתתי בצנחנים ובסיירת, באה פריישתי מן הצבא לאחר לבטים מרובים, השאלה המרכזית שעמדה בפני היא: היכן אוכל לתרום תרומתי לעם ישראל, והגעתי למסקנה כי לא חסרים קצינים בצבא, אך חסרים פעילים מיוצאי תימן המוכנים לפעול בכל לבם לקידום צבורנו בארץ ובמסגרות השונות. ולכן 8 חודשים לאחר השתחררי מן הצבא קיבלתי ברצון את ההצעה לשמש כמנהל המחלקה ליוצאי תימן של מפא"י.

אפיקים: האם חשבת על פעילות במסגרות לא מפלגתיות מן הסוג הזה?

חשאי: כמי שחי במושב שהוקם על־ידי התאחדות התימנים, אין ספק שהייתי מודע לנסיון התימנים להקים מסגרות ארגוניות נבדלות, אך לעניות דעתי נשתנו העתים וכדי לקדם את צבור יוצאי תימן, אסור לפעול במסגרות פוליטיות נבדלות, אלא להיפך יש לפעול בכל המסגרות הפוליטיות הקיימות, לבנות שם מוקדים של עוצמה ותודעה של שליחות ולהיאבק לקידום פתרון בעיותינו. היכנסי לתפקיד מנהל המחלקה ליוצאי תימן של מפא"י שהיתה אז אחד הארגונים הפעילים בחיי החברה והתרבות של יוצאי תימן, ביטאה תקוותי ואמונתי כי זו הדרך לקדם פתרון בעיותינו: פיתוח התודעה וההכרה העצמית מחד, וארגון הכוחות לקבוצות פוליטיות הנאבקות למען קידום האינטרסים שלהם מאידך. אלה יתנו את התוצאות המבוקשות על־ידי כולנו, ללא הבדל מפלגה וזרם!

אפיקים: האם לא נתאכזבת?

חשאי: להתאכזב ודאי שלא. אסור לאיש צבור המאמין בדרכו להתאכזב. לכל היותר עליו לבדוק את הדרך ולתקנה. המחלקה ליוצאי תימן שעמדתי בראשה פעלה רבות בתחומים עליהם דברתי: תודעה וארגון, אולם לא מיצינו את כל שיכולנו ולכן ההישגים היו מצומצמים.

אפיקים: מה ומי הפריע?

חשאי: היום מאמין אני יותר כי הדרך נכונה, אך האנשים חששו אז מתוצאותיה. לדעתי, אם רצונך להיות צבור שמתחשבים בו עליך לפתח תודעה בצבור ולארגנו לקבוצת לחץ זה דבר הכרחי בחברה מודרנית. אך לעתים ישנם אישים ומנהיגים החוששים מהתעוררות הצבור שלהם ומהתארגנותו. הם מעדיפים להתפשר על היעדים וההישגים עם הממסד והמערכת הפוליטית ולא להסתכן בארגון הצבור שפירושו גם עידוד מנהיגות מקומית וכו'. היו אישים תימניים שבלמו אותנו בחתירתנו להתארגנות לקראת היותנו קבוצות פוליטיות! וכך אירע שצבור יוצאי תימן בשנים האחרונות כמעט נמחק מן המפה הפוליטית. היום איננו נכס פוליטי בשום מפלגה, שכן אין אנו מאורגנים בשום מפלגה ואיננו מהווים קבוצה שיש להתחשב בה, ולרצות אותה. לעומתנו למשל, יוצאי צפון־אפריקה הינם כיום ל ה י ט וכולם רצים אחריהם, ועיני אינה צרה בהם. אנו נכשלנו לתרגם את כמותנו ואת איכותנו לעוצמה פוליטית. כיום עלינו להסיק מסקנות ולחתור לתיקון שגיאותינו, על מנת שנחזור למפה החברתית והפוליטית כקבוצה שמפלגות שונות יתחשבו במה שהיא רוצה.

אפיקים: מאותו ניתוח ישנם המסיקים כי על התימנים להקים מסגרת פוליטית נפרדת?

חשאי: מאמין אני כי כולנו חותרים ליעדים משותפים: קידום צבור יוצאי תימן לקראת השתלבותו בהווית החיים בארץ, גאולת מורשתנו. עידוד היצירתיות וההשתלבות החברתית. אולם אי אפשר להתעלם מכך שכל הנסיונות למסגרות פוליטיות גדולות נכשלו. כיום אינך יכול לרכז כוחות על בסיס צר כזה. אתה חייב בריתות עם אזרחים וקבוצות אחרות. כמו כן אין להתעלם מכך שהישראלי התימני בארץ מפולג על פי חלוקות שונות, ולכן קשה יהיה להשיג שתוף פעולה. כל עוד קיימות מפלגות, צריכים אנו לעודד את התימנים לפעול ולהתארגן כקבוצות לחץ במפלגות שונות, צריכים אנו במקביל להקים ארגונים לנושאים שונים על בסיס כלל־תימני בהם ישתפו פעולה אנשים מחוגים שונים. בזה אני מאמין, וזו הדרך שתסייע לנו להשיג את מטרותינו.

אפיקים: כיצד אתה מיישם זאת?

חשאי: אני מיישם זאת בחיי המפלגתיים ובעיקר בתחום פעילותי במסגרת מפלגתי. במפלגה אחת צריך כח! ארגון הוא כח! אתה מעודד אנשים השותפים לך ברעיון ואינטרס להבחר למוסדות וארגונים שונים וביחוד לרובד היצוגי. אח"כ אתה מלכד את הנבחרים לחוג המשתף פעולה כקבוצת לחץ וכחוג חברים, וכך אתה מהווה גוף שכדאי וחובה להתחשב בו ולשתפו. זה כלל יסוד בדמוקרטיה בכלל ובהווי הפוליטי שלנו במיוחד, ואם לא נלמד מהנסיון של אחרים נאבד!

אפיקים: מר חשאי, אתה נבחרת כנציג השרון הצפוני בין המועמדים לכנסת, האם למרות זאת אתה רואה עצמך גם כחבר כנסת תימני?

חשאי: נבחרתי ע"י סניפים של 13 רשויות מקומיות המאכלסות 180.000 נפש כנציגם לכנסת במסגרת מפלגת העבודה. אין ספק כי עובדת היותי גם בן העדה התימנית השפיעה על מפלגת העבודה בעת שהחליטה לקבוע את מיקומי ברשימה. שכן השיטה במפלגה זו היא לחתור למועמדים המיצגים

(סוף בעמוד 23)

מקומם של יהודי תימן בבנין הארץ

מאת יוסף דחוח־הלוי

בעקבות המאמר "יהודי־תימן – היהודים המקוריים", מאת שמעון וולף, שהופיע ב"אפיקים" גליון עא תש"ם, רצוני להעיר הערות אחדות על תרומתה הגדולה של יהדות תימן במפעל התחיה הלאומי: בבנין הארץ, במאבק לעבודה עברית, בהגנה על הישוב, בהתישבות חקלאית ועוד ועוד.

במה משבחים את יהודי תימן ומה מעלימים עליהם

בהזדמנויות אין ספור שמעתי דברי שבח מפי אישים ועסקנים שונים ומשונים, ממפלגות שונות מן הימין והשמאל כאחד על חריצותם של בני יהדות תימן, על הסתפקותם במועט ועוד שבחים רבים למכביר. אך לא שמעתי ולא תמצאו בספרי ההסטוריה והלימוד שעלית תרמ"ב – "אעלה בתמר", שמנתה כשלוש מאות נפש – קדמה לעלית ביל"ו, שמנתה 14 איש שבאו ארצה מרוסיה באותה שנה, היא שנת תרמ"ב (1882) ושחלקם הגדול ירד מן הארץ. לעומתם עולי תרמ"ב הם וצאצאיהם המשיכו לחיות בארץ הזאת.

העשיה של עולי תרמ"ב מול "הרעש" של עליית ביל"ו

כנראה, שמנהג הוא אצל אחינו יוצאי מזרח אירופה לשכחב היסטוריה ולהמעיט בחלקם של בני יהדות תימן לתחיתנו הלאומית. 300 עולי תרמ"ב עלו לירושלים מכוח אהבתם העמוקה לארץ־ישראל, לא פרעות הכריחום לעלות, אלא משאת הנפש היהודית־הלאומית־הדתית, שפיעמה בקרבם דורות על דורות, והם באו בשקט ולא ברעש, לא ביומרות לאומיות מזויפות, לא בתעתועי רעיונות של תנועות חברתיות זרות, אלא מתוך אהבה לארץ האבות. זה היה בנגוד גמור לעולי ביל"ו שבאו ברעש גדול עם יומרות לאומיות גדולות, אך אט אט התפזרו לכל עבר ורבים מהם ירדו מן הארץ לצמיתות. ברוב רעש ועזרה מבחוץ הקימו מושבה אחת היא גדרה, אך לא הם ולא צאצאיהם המשיכו לחיות בה. אולם הצריף שהתגוררו בו נשאר עד היום כסמל למפעלם הגדול כביכול של ביל"ו. לעומתם, עולי תרמ"ב התישבו בירושלים וביפו ובענוה גדולה נשאו את סבלם עד שפלסו להם נתיבות למחיה ולהשתלבות בבנין הארץ; שכן הם למדו את מלאכת הסתתות מידי הערבים – זה היה כבוש ראשון של עבודה עברית. וכאשר באו עולי העליה השניה מרוסיה, היו הסתתים התימנים למדריכים ומוריהם במלאכה. גם בחקלאות עסקו והקימו את כפר השלוח שנטשוהו לא מרצונם אלא בעל כרחם. ובכל זאת עולי ביל"ו מונצחים בספרי ההסטוריה, באירועים לאומיים ובתכניות לימודיות של בתי הספר לכל דרגותיהם. ואלו עולי תרמ"ב הם מלהזכיר ולהעלות את תרומתם לראשית מפעל התחיה של עם ישראל או שהם מוזכרים במשפט אחד או שניים כלאחר־יד.

כבוש העבודה העברית

הוא הדין לגבי העליות של יהודי תימן שבאו ארצה בשנים תרס"ו־תרס"ז (1906–1907). אלה הם משפחות הכהנים והמשאטים, שהתישבו בנוה צדק ובמחנה יוסף, משני צדדיו של רחוב שבזי בתל־אביב כיום. הם עסקו בעגני הבניה השונים בבנית העיר תל־אביב שהיתה אז בחתולי צמיחתה. משפחות אלו, שתרומתם רבה לבנין העיר העברית הראשונה אינם נזכרים והם שכוחים כאחיהם עולי תרמ"ב.

גם עלית תרס"ט–תר"ע (1908–1910), העליה השניה של יהודי תימן, שנדרשה בשם "נלינה בכפרים נשכיחה לכרמים" באה מצפון תימן. עליה זו פשטה במושבות העבריות הראשונות לשם עבודה חקלאית בכרמים ובפרדסים. העולים הופנו ע"י המשרד הארץ ישראלי למושבות אלו: רחובות, ראשון־לציון, פתח־תקוה, חדרה, זכרון־יעקב ועוד. בתחילה גרו עולי תימן אלה בסוכות, בלולים וברפתות של האכרים היהודיים שנצלוב נצול משוע ומחפיר והעבידום מצאת החמה ועד שקיעתה. הם בחריצותם ובמסירותם כבשו את העבודה העברית מידי הפועל הערבי. תקצר היריעה כאן לתאר את סבלם של עולי תימן אלה במושבות הראשונות, האכרים נהגו בם מנהג של עבדים, הייחס אליהם היה של משעבדים ורודים, הם לא ראו בהם שותפים לבנין הארץ ולתקומת ישראל בארצו. אכרים רבים פגעו ברגשותיהם, בהוויי חייהם, זלזלו ביכלתם האנושית והיו מקרים שאכרים הכום עד זוב דם. סבלם היה מחריד ומזעזע. עולי תימן עמדו בכל אלה – ולא נפל עליהם רוחם ולא נטשו את המערכה וירדו מן הארץ, כפי שעשו "החלוצים" האחרים מן העליות הראשונה והשניה שבאו ממזרח אירופה.

יהודי תימן מצאו דרכם לגאולה בטרם הגיע שמעו של יבנאלי

העליה השניה שבאה ממזרח אירופה (1904) כמעט חפפה את העליה השניה של יהדות תימן. אולם ספרי ההסטוריה וחוברות ההדרכה לבתי הספר לכל דרגות־היהם מעלים על נס רק את יחודה של זו ותרומתה לבנין הארץ, בה בשעה שרובה המכריע של עליה זו כתשעים אחוז ממנה ירד מן הארץ לצמיתות, לעומתה העליה השניה מתימן המשיכה לזרום ארצה. המשרד הארץ ישראלי גרם להגברתה ע"י שליחותו של יבנאלי. אולם לאחר שעשה זאת שלח הוראה ליהודי תימן שיפסיקו לעלות. העליה השניה מרוסיה באה גם היא ביומרות גדולות, שהאחת היא כבוש העבודה העברית. אולם עד מהרה רפו ידיהם, הם נכשלו ואז שלחו את יבנאלי להגביר את העליה מתימן. ויהודי תימן הם שכבשו את העבודה העברית. ובכל זאת העליה השניה מרוסיה מונצחת בספרי ההסטוריה ואלו העליה השניה מתימן מוזכרת רק בזכות שליחותו של יבנאלי, שהביא כביכול בשורת הגאולה ליהודי תימן אחרי שאלה גילו בעצמם את הנתיב לגאולה, עוד מאות בשנים לפניו.

המטרה האמיתית של שליחות יבנאלי

למען האמת ההסטורית מטרת שליחותו של יבנאלי היתה פשוט להעלות כוח אדם זול כדי לפתור את בעית העבודה הערבית במושבות העבריות. בנדון זה כותב ד"ר רופין בספרו פרקי חיי עמ' 100: "העלאת יהודים מתימן הרגילים לאקלים חם ולרמת חיים נמוכה". אולם האמת הזאת אין אחינו האשכנזים מרבים לדבר עליה, כי מבליטה את כשלון "החלוצים" עולי מזרח אירופה להגשמת אחת מסיסמאותיהם. אלא שזוהי עובדה היסטורית ולא תמיד נוח להתעלם מעובדות מסוימות. כי הן משאירות פרצות המעוררות שאלות. אולם יש שיטה אחרת: להזכיר את העובדה תוך אידיאליזציה של תכונה שלילית והפיכתה לתכונה חיובית הירואית, כפי שעשה יצחק קורן בספרו: "במלחמה הקשה שנהל הפועל העברי בעד כבוש העבודה במושבות, נועד מקום נכבד לעולי תימן, הודות לצרכיהם המעטים והתמדתם במקום התישבותם, בין בענוה הבוערת ובין בענוה המתה, יכלו להתחרות עם הפועל הערבי, וכך תרמו תרומה חשובה להשתלטות העבודה העברית במושבות" (קבוץ הגלויות בהתנחלותו, עם עובד 1964, עמ' 127–126).

השכר שבהתארגנות ובמאבק

לפני מלחמת העולם הראשונה ולאחריה התארגנו פעילי העליה מתימן ותבעו מהמוסדות להקצות להם שטחי אדמה להתישבות כאחיהם יוצאי מזרח אירופה. תביעתם זו לא מצאה אוזן קשבת אצל הגורמים המישבים, כי את התימנים רצו ורוצים כפועלים ולא כמתישבים. לכן המוסדות טענו שעולי תימן יעבדו אצל האכרים. אחרי מאבק ממושך וקשה הקצו לחלק מעולי תימן ששים דונם לששים משפחות, בנחלת יהודה, דונם לכל משפחה. עולי תימן התנגדו להפליתם לרעה מאחיהם האשכנזים, שכל משפחה מהם קבלה עשרה דונם.

עולי תימן שבאו בשנת תר"ע (1910) המשיכו במאבקם להשיג שטח אדמה לבנות עליו את ביתם. בחסכונותיהם הדלים עלה בידם לקנות מגרשים קטנים בדרום ראשון־לציון, בקרבת הצריפים, שהוקצו לאחיהם עולי תרע"ב (1912). הקרן הקימת נעתרה לתביעתם וסיעה בידם לבנות להם צריפים על מגרשיהם, שקנו בכסף מלא. שכונה זו נקראת "שיבת ציון". לאחר כשנתיים רכשה הקרן הקימת חלקת אדמה במערבה של "שיבת ציון". על חלקת אדמה זו הוקמו בתים קטנים כדוגמת הבתים שהוקמו בשיבת ציון. אז עברו עולי תימן בלית ברירה לגור בשכונה החדשה "נוה ציון", שהיו מעוניינים ללכת יותר להתישבות חקלאית, כמו עולי מזרח אירופה.

אולם מצבם של עולי תימן בשכונות הלך והחמיר, משפחותיהם הגדולות נמקו בצפיפות נוראה, בעוני ובחוסר כל, והם היו רעבים לחלקה קטנה של קרקע אדמה, כי ראו שרק מעטים מאד מתושבי השכונות בכל המושבות זכו לדונם אדמה אחד בלבד. לעומתם עולי מזרח אירופה זכו בעשרות דונמים ואף מאה דונם לכל יחידה. אט אט החלו עולי השכונות להתקשר זה עם זה ולעמוד על מצבם הירוד של כל השכונות התימניות, הם החלו להתארגן ולנסות ליצור כוח מלוכד של השכונות ולצאת למאבק משותף לשפור תנאי חייהם בשכונות ולממש תביעתם לצאת להתישבות חקלאית עצמאית. רק בשנת 1919 הצליחו ועדי השכונות להתארגן ולצאת בתביעה מאורגנת לזכותם להתישבות חקלאית. זה היה, כנראה, בהשפעת תנועת העבודה שהלכה והתבססה ויצרה צורות התישבות עצמאיות. דבר זה הביא לפקיחת עיניהם של הפועלים התימנים לראות בשפלות מצבם ונצולם המחפיד, שבו היו נתונים, שעבדו בשכר נמוך רק כדי קיומם ההכרחי. עולי תימן הצטרפו לשורות הפועלים האשכנזים במאבק משותף כדי לצאת להתישבות חקלאית, כמו אחיהם יוצאי מזרח אירופה. ואמנם פעילי התימנים היו בין מיסדי ההסתדרות, וחשבו לתומם שאחיהם הפועלים האשכנזים יעזרו להם במאבקם הצודק – לצאת להתישבות חקלאית או לזכות בשכון, אלא "שההבטחות שהובטחו על חלקת אדמה ושכון לפועלים התימנים לא נתמלאו, ומאידך גיסא סיעות על גבי סיעות מהחברים הלא תימנים (האשכנזים) יוצאות מדי שנה בשנה להתישבות, מהם למושבים ומהם לקבוצים והחברים התימנים נשארים בחוריהם" (אברהם טביב, עלית יהודי תימן לא"י והתישבותם בה, הוצאת מרכז התאחדות התימנים, שנת תש"ג).

מסקנה טבעית: הקמת מרכז התאחדות התימנים

יהודי תימן בארץ נוכחו לדעת, שגם הפועלים האשכנזים מפלים אותם לרעה, שהרי סדנא דארעא חד הוא. יהודי מזרח אירופה, הן הפועלים והן האכרים מנהלים מדיניות של אפליה ברורה לרעתו של הפועל היהודי התימני. הם הגיעו למסקנה נחרצת שאם אין אני לי מי לי. ויש צורך דחוף ליצור ארגון עצמאי, שאינו עומד תחת שום חסות. עוד התברר להם, שמדיניות המוסדות להשאיר את הפועלים התימנים שכירים תחת חסות האכרים לשם כבוש העבודה העברית ותו לא, דבר זה הודגש כשמשלחתם התיצבה בפני ההנהלה הציונית עם מר יבנאלי בראשם לתבוע זכותם להתישבות חקלאית, וכך החלו במגעים עם ועדי השכונות התימניות והחליטו ליסד התארגנות עצמאית, בעלת הנהגה עצמאית נחרצת שתיצג אותם ותתבע את זכותם להתישבות. בשנת 1920 הפיצו התימנים כרוזים לאחיהם בכל הערים והמושבות "להשתתף בצורה ברורה ומוחלטת בבחירות לאספת הנבחרים של כנסת ישראל", הם תבעו מאת אחיהם הפועלים שלא יתנו את קולותיהם לרשימות אשכנזיות. ואמנם הם זכו להצלחה יחסית באותם הימים ועשרים ואחד צירים תימנים נבחרו לאספת הנבחרים. זוהי היתה הנציגות התימנית הראשונה במוסד לאומי.

בשנת 1923 נתכנסה ועידה ארצית של עולי תימן בארץ, בועידה זו נדונו עניינים אלה: עליה, התישבות חקלאית וחנוך בניהם ברוח מסורתם היהודית. בועידה זו הוקם "מרכז התאחדות התימנים בארץ". מאז החל מאבקם המאורגן של יהודי תימן על זכותם לרשיונות עליה, להתישבות חקלאית, לשכונם של הפועלים התימנים, לחנוכם של בניהם ברוח מסורת אבותם, הודות למאבק שנהל מרכז התאחדות התימנים בראשותם של זכריה גלוסקא, אברהם טביב ואחרים הוקצו קרקעות ע"י המוסדות לשכונם והתישבותם של התימנים. כך הוקמו המושבים כפר מרמורק למגורשי כנרת ליד רחובות, טירת שלום (ע"ש ר' שלום שבזי) ליד נס ציונה ואלישיב בעמק חפר, שהיה המושב הראשון שצויד בקרקע ובמשק חקלאי מעין המושבים החקלאים של האשכנזים. כן הוקמו שכונות הפועלים התימנים: נחלת ישראל על יד הרצליה, שכונת יונה ליד כפר יונה, שכונת שלום ליד אביחיל, עזרה ובצרון ליד ראשון-לציון ושכונת אפרים ליד רחובות. כן הורחבו שטחי שכונות אחרות כגון שכונת שעריים.

מן הראוי להדגיש כאן, שהיו מאבקים קשים להקצבת תקציבים כספיים למושבים ולשכונות החדשות של עולי-תימן, כי המוסדות נהגו גם כאן איפה ואיפה בחלוקת התקציבים בין המתישבים האשכנזים שקבלו יותר, לבין המתישבים התימנים שתמיד קבלו תקציבים זעומים, שמעולם לא ענו לצרכי הפיתוח של מושביהם ושכונותיהם. הנה כי כן רואים אנו שהמפר התחיל לא מהיום, וזה חופף את דבריו של שמעון וולף (אפיקים עא), שהסתמך על דין וחשבון של פעולות קרן היסוד, שבו נאמר: "שִׁישׁוּב כל משפחה אשכנזית עלתה לקרן היסוד באופן ממוצע 90 לירות, בה בשעה שִׁישׁוּב משפחה תימנית עלתה רק ב-4 לירות, כלומר בכסף שהוצא על יִשׁוּב משפחה אשכנזית אחת, אפשר ליישב יותר מעשרים משפחות תימניות, אף-על-פי שאלה ברוכות כרגיל בהרבה יותר בילדים".

רִגְשַׁת מַעְיָן

צפורה בן-נון סולמי

אֲבִי שָׁכַן עָמוֹק בָּהָר
עֵינָיו הָיוּ מְעָרוֹת
וְלִבּוֹ שָׁתַת סְלָעִים.

לַיְלָה לַיְלָה לָהַט הָהָר
עֵינָיו דָּלְקוּ
וּסְלָעָיו שָׁתְתוּ.

לַיְלָה לַיְלָה הָמוּ מַעְיְנוֹת הָהָר
תְּפִלּוֹת שֶׁלֵּילוֹתַי זָכְרָה
וְאוֹר נִשְׁמַת אָבִי
הָיָה קוֹלַח קְלוּחֵי רִגְשָׁה
עַד הִשְׁתַּבְּרָה הָאֶבֶן מַעֲצָמָה
עַד רִגְשָׁה הַדְּמָמָה הַמְּלַהֶטֶת
עַד דָּלְקוּ מַעְיְנוֹת הָהָר
בְּאוֹר יְקָרוֹת דָּלְקוּ.

אֲבִי שָׁכַן עָמוֹק בָּהָר
עֵינָיו דָּלְקוּ בַּמְּעָרוֹת
וְהֶמְיַת לִבּוֹ רִגְשַׁת מַעְיָן.

שְׁמָחוֹת גְּנוּבוֹת

כְּשֶׁהַשָּׁחַר פָּרַץ
אָבִי לֹא הָיָה עִמִּי
קִנְּי נָפַץ
וַאֲנִי לֹא הָיִיתִי אֲנִי.

פִּתְאוֹם בָּגַרְתִּי מְאֹד
קוֹלָתִי קָצְרָה,
קוֹלִי צָרַד
וְהָיִיתִי לְבַד.

בָּלָאט גִּשַּׁשְׁתִּי
לְמָצֹא הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּשְׁתַּבַּשָׁה.

חֵרֵשׁ חֵרֵשׁ
הָלַכְתִּי לְקִצּוֹר שְׁמָחוֹת
בְּשׂוּלֵי שְׂדוֹת זָרִים.

* מתוך "שהות", ספר שירים שני של המשוררת, העומד לצאת בהוצאת "אפיקים".

קִקָּטוּס*

טוביה סולמי

מִכְּפָר בְּצַלְע הַר
מֻקָּף לוֹ בִּיעָרוֹת אַפְרִיקָה
מָצָא לוֹ דוֹד וָסָב
כּוּשִׁי שָׁחוֹר מַלָּיִל
בֶּן חַיִל מֵעָרֵי אַמְרִיקָה
כְּכֹל לָבָן סָבִיב
גַּם לִי סָתָו וְאָבִיב
כְּכָל הָאֵילָנוֹת לִי שֹׂרֶשׁ
הַיּוֹם אֶהְיֶה כְּכָל עֲצֵי הַחֹרֶשׁ.

מִכְּפָר בְּצַלְע הַר
מֻקָּף לוֹ בִּיעָרוֹת אַפְרִיקָה
מָצָאתִי לִי הֶבֶל
קוֹנְטָה קִינְטֶה לָפָנִים שְׁמוֹ
בְּפִי הַלְּבָנִים הוּא סָבָא טוֹבִי
יוֹרֵד מִן הָעֵצִים מָצָאתִי עִקְבוֹתָיו
הָיוּ בָּנָיו לַעֲבָדִים
וְנֶכְדוֹתָיו
מָצָאתִי לִי הֶבֶל

כְּכָל הַיְלָדִים
קָנִיתִי לִי הַשֹּׂרֶשׁ.

בְּכָפָר בְּצַלְע הַר
שׁוֹכֵן לוֹ בִּפְרוֹזְדוֹר יְרוּשָׁלַיִם
אֲבַד לוֹ טוֹבִי סָב
רוֹזֵק מָכָר הַשֹּׂרֶשׁ
כְּכָל אֲחֵי סָבִיב
גַּם לִי סָתָו וְאָבִיב
הַיּוֹם אֶהְיֶה כְּכָל עֲצֵי הַסְּרָק
תָּלוּשׁ אֶהְיֶה כָּעֹלֶשׁ.

מִכְּפָר בְּצַלְע הַר
מֻקָּף לוֹ בִּיעָרוֹת אַפְרִיקָה
מִכְּפָר בְּצַלְע הַר
שֶׁרֶשַׁע הַיְרֵקָה
חָזַר לוֹ מֵאֲרֵי עַם תַּרְמִיל
עָמוּס בַּשָּׂרָשִׁים מֵאָב לַבֵּן
בְּחוֹלוֹת תֵּל-אָבִיב
נוֹתָר נֶכֶד חָבִיב
קִקָּטוּס בְּאֵין הַשֹּׂרֶשׁ חָסַר צַמֶּרֶת.

* מתוך "עד עלות השחר" ספרו הרביעי של המשורר, עומד לראות אור בהוצאת "אפיקים".

המבטא העברי הנכון במאבקו

מאת פרופ' אהרן מירסקי

היום אנו מדברים עברית בעשרים קולות ומציינים אותם בעשרים וחמשה סימנים: עשרים ושתים האותיות ועוד ב"ת דגושה, כ"ף דגושה ופ"א דגושה. נמצא חמש אותיות הן שאנו כותבים אותן ואין אנו מבטאים אותן. וכיוון שאלו האותיות בטלות מן המבטא הן מסכסכות את הכתיבה, לפי שהאל"ף והע"ן שתיהן משמשות סימן לקול אחד, וכן הב"ת הרפה והוי"ו, החי"ת והכ"ף הרפה, הט"ת והתי"ו, והכ"ף הדגושה והקו"ף. ההגיים של חמש האותיות הללו, יחד עם שאר סגולות שבלשון העברית, אבדו ממנו בארצות אירופא, בשבתנו שם בקרב הגוים שבלשונותיהם לא היו ההגיים האלה.

על־ידי שנעקרו אלה הקולות מן האל"ף־בי"ת הלכו מן הלשון העברית שבפי היהודים שישבו בגלות אירופא, תכונות הדבוקות ומושרשות בטבעה של הלשון, בתרבותה ובספרותה, ונהיתה הלשון שבפיהם דלה ומקוצצת; שנתמעטו קולותיה והיו בה פחות מן האל"ף־בי"ת העברי ופחות מן הקולות שבלשונות הגויים. כי תחת חמשת הקולות שנמרטו ממנה לא גידלה אחרים תחתיהם, ולא לקחה מלשונות הגוים כלום, לפי שלא יכלו ליקח, ולא רצו ליקח, ושבח להם שלא לקחו מן האל"ף־בי"ת שלהם מאום, אלא עמדנו בחסרוננו, אפשר מתוך אותה תקוה וצפייה ממושכה, כי בשוב שבות העם מגלותו ישובו גם הקולות מנשייתם. הקולות המעטים שנשתיירו באל"ף־בי"ת הספיקו בדוחק לעם גולה, שעיקר שימושו בלשון היה בכתיבה ובקריאה מתוך הכתב, והכתב לעולם שלם היה. אבל כשבאנו לשים את הלשון בפינו לדבר בה, הבינו הכל כי יש להשלים, עד כמה שניתן, מה שנחסר ממנה ולהעמידה על מליאתה, שיהיו כלי היגוי מספיקים בשביל לבטא את אותיותיה ומלותיה כפי שבנן. ובאמת האנשים שהתקינו לפני שנים ושלשה דורות שנהיה מדברים עברית בארץ־ישראל, תיקנו שיהיה הדיבור בכל עשרים וחמשת הקולות. כך הסכימו וגמרו אנשי ועד הלשון העברית הראשונים בבירור ובפירוש ובדווקא. עם כל זה אנו, שאין אנו בגלות, ולכאורה ברשות עצמנו אנו עומדים, ובדין שלשונות גוים לא ידחקו עלינו לצור את צורת לשוננו על פיהן, אף־על־פי כן לא קיימנו מה שקיבלו מתקיני הלשון לשוב אל הלשון העברית בתשובה שלמה אלא הנחנו את הקולות הו"יו והת"ית והט"ת והע"ן והקו"ף עקורות ושמוטות מפינו, וצמצמנו את לשוננו בעשרים הקולות הנשארים.

גלות אירופה עקרה מפינו קולות הלשון העברית

כלום יש לשון של אומה בת תרבות שדיבורה בעשרים קולות בלבד. צאו וראו: האנגלית יש בה עשרים וחמשה קולות, והערבית עשרים ושבעה קולות באל"ף־בי"ת שלה. ולשונות עמי אירופא, שהנהגנו עצמנו לכבדן יותר מן הלשון העברית, ונפשנו צמאה וכמהה להן, אבותיהם הראשונים, מיסדי לשונם, פיהם כנראה לא ידע הרבה קולות, אבל בניהם שעמדו אחריהם הוסיפו עליהם קולות ובני קול, כגון הרוסים שעשו סימן, והוא כתוב בשורת הכתב, בשביל להגות אותיות קשות רכות, כגון ט"ת קשה להגותה רכה, ור"ש קשה להגותה רכה, ועוד. ולהם אות לקול צ ואות לקול צש. וכגון הפולנים אשר להם קול ס"ך (S), ואת קול הש"ין עשו על־ידי שצירפו ס"ך עם ז"ין (SZ), וגם בת קול של הס"ך להם: S והוא דומה ללחישת גחלים. להם צד"י C, אך גם צש, ועשאוהו על־ידי שצירפו צד"י עם ז"ין (CZ) וגם בת קול של צד"י (C), הדומה לצפצוף הצפור. ולמ"ד קשה להם ולמ"ד רכה, ונו"ן קשה ונו"ן רכה (N), וגם בת קול של נו"ן, שהם מוצאים אותה מן האף: a e. וכיוצא בזה עשו שאר עמים איש איש כלשונו, כפי דרכו וטבעו.

גם אבותינו עשו כן: לא מצא להם האל"ף־בי"ת בעשרים ושנים קולותיו, ועמדו והוסיפו קולות ובני קולות: על־ידי הדגשים הקלים באותיות בג"ד כפ"ת, וגם באות ר"ש דגש קל, ועמדו מספר קולות הלשון על עשרים ותשעה, וגם הדגשים החזקים שהם כופלים את כוחן ותוקפן של הגיית האותיות, עושים שינוי בנעימת המבטא של המלים. אם נמנה מספר לכל הקולות ובני הקול שבלשון עברי, יעלו, או־הו, לסך גדול. בצבא הקולות הרב הזה ודאי דיברו הנביאים, וכך ודאי דיברו התנאים והאמוראים, שלא היו כמותם שומרים נאמנים לתרבות העברית וללשון העברית. פיהם ולשונם ושפתותיהם, בדברם את דברות קדשם, היו מלאים קולות כמגריפה שבבית־המקדש, שהיו בה עשרים נקבים וכל אחד ואחד מוציא עשרה מיני זמר. אילו זכינו לשמוע בחלום פרשה אחת מן התנ"ך נקראת בכל עשר הקולות הללו, היתה אזננו מתמלאת מאותו נועם תקיף ועז, עד כי לא היינו מעלים על הדעת שאפשר ללשון העברית להיות אביונית כפי שהיא בפינו היום. רק היסורים העכורים אשר רק הגלות יכלה להמציא, הגלות אשר ייבשה את כוחנו, ואשר רוששה אותנו מאוצרות רוחנו, וגם ניוונה את גבורת גופנו, רק הגלות היא שיָכלה לעקור מפינו ולנשות אותנו את הקולות של הלשון העברית, שהיו חצובים באומה הישראלית בכוח ובהדר, וכפי החשבון שעשינו היו יתר הרבה מאד מעשרים ושתים. אותה עשירות של קולות הלשון היו בה גם קולות הערוכים סולמות סולמות, שאבותינו רשמו להם טעמי המקרא, סימן על כל מלה ומלה, ומתגים וגעיות, אשר רק הדיהם נישאים בין דפי המקרא, וידנו קצרה מלאחזם. ואם אנו מוסיפים ועומדים בעשרים הקולות, שרידי האל"ף־בי"ת החרב, ואיננו נושאים את נפשנו ואיננו משתדלים להשיב לו מה ששפקה הגלות ממנו, אלא מדברים עברית כמו שדיברו, לפני חמשים שנה באודיסא ובוילנא ובקובנא ובלבוב, ועומדים חבוקי ידיים מנגד לאל"ף־בי"ת, הרינו מונעים עצמנו מן הגאולה בתחום הזה של הלשון, ומשלימים עם פעולת הגלות וממשיכים על נפשנו את מארתה. אם אנו מכריזים ואומרים: – ואנו אומרים כך! – הרי זה כאילו אמרנו: ערבה לנו הגלות, ויפה היתה לנו, ורבה הטובה שקיבלנו ממנה, ואיננו רוצים לשמוט ידנו ממנה. ואשמדאי עומד מן הצד, שף ידיו זו בזו, ואומר: יפה שתלתי את הגלות בקרבם, עד אשר נכנסה אל חדרי נפשם הפנימיים, ואין הם מסוגלים עוד לפרוש ממנה ולהיגאל. וחזיון כזה אינו יחיד בחיינו.

לשונות לעז קרובות ללבנו יותר מאשר העברית

צאו וראו לא הרי התי"ו של האנגלים כתי"ו של הצרפתים, ולא הרי"ש של הצרפתים כרי"ש של הרוסים, לפי שכלי הדיבור של האנגלים אינם ככלי הדיבור של הצרפתים, ואלה אינם ככלי הדיבור של הרוסים, וכל אחד רוצה בשלו ואינו רוצה בשל חבירו. ההבדל נראה בעליל כאשר רוסי פותח פיו לדבר אנגלית, ופיו הרוסי בא להגות את ההברות של האנגלים, או חילוף, הרי זה דומה למי שמיסב אל השלחן לאכול ומביא את מזונו אל פיו לא במזלג אלא בשבט. ואנחנו מה? אנו מדברים את לשוננו כל איש בכלי הגולה שבא משם. בשנות העשרים וגם בתחילת שנות השלשים דיברו עברית בארץ בכלי הדיבור שהרוסים מדברים רוסית, ובשנות השלשים בכלי הדיבור של הפולנים. מכל מקום, אותם האנשים עשו כן בשגגה, מבלי דעת ומבלי כוונה, שעדיין לא נתברר להם האיך יִדָּבְרוּ. אבל היום אנחנו יודעים מה נחסר מן הלשון ומה היא צריכה בשביל לעשותה שלמה, אלא שכל הדבר כלי רחוק מלבנו, וקרוב לבנו יותר אצל לשונות לעז, שהן נותנות כבוד לבעליהן יותר מן העברית, ואליהן אנו נמשכים, ואת הלשון העברית הנחנו בפגמיה.

★

מה היה עלינו לעשות? אילו היה לבנו ישר, היינו משתדלים בכל כוחנו לרפא ולתקן ולהשלים את השבור ואת הפגום ואת החסר באל"ף־בי"ת ההרוס שלנו, כאדם הנזקק לתקן את בגדו שנקרע. אבל כיוון שלא עשינו כך, נתקים בנו אותו הכלל של חכמינו זכרונם לברכה: עבירה גוררת עבירה. וחכמים מן הדורות שלאחריהם הסבירו, שאם עבר אדם עבירה ולא עשה תשובה ולא חזר ממנה, מזמנים לו עבירה אחרת חמורה מן הראשונה שתיקונה קשה ושפורענותה מרובה מן הקודמת לה.

בזינו והשחתנו את המבטא הנכון שבפי יהדות המזרח

נחזור על הראשונות: כמה אנו מדברים? באותם חמשת הקולות:

←

הוי״ו, החי״ת, והטי״ת, העין והקו״ף, שהיו עמנו בדורות הראשונים והלכו מאתנו. והנה נשתלשלו הדברים בתולדותינו ונתגלגלו, שלא מכל עם ישראל נשתכחו הקולות האלה – היהודים הספרדים ועולי ארצות אסיא, אלה יודעים אותם, ומחזיקים בהם, והם מורגלים אצלם, ופיהם למוד להוציא אותם, לבטאם שלמים, ברורים וצחים. כיוון שכך נמצא מקצת מיושבי ארץ־ישראל יודעים את חמשת הקולות ומקצתם אמנם יודעים, אלה יש להם דבר זה ואלה אין להם. והנה הכל מודים שכל דבר חשיבות שאדם יודע הוא קרוי חכם לאותו דבר, ומי שאינו יודעו, קרוי הדיוט לאותו דבר וודאי הוא שהחכם מעלתו גבוהה משל ההדיוט. לכן אך טבעי הוא שההדיוט יבקש להידמות לחכם, ללמוד ממנו להיות כמותו. ובנידון שלנו, אותם שאינם יודעים את הקולות האלה היה עליהם ללמוד מן היודעים, למנות אותם מורים להם, ולקרוא להם: רבי ואלופי ומיודעי על כל אות ואות שלמדו מהם, והיה תיקון האל״ף־בי״ת מביא לתיקון הבריות או כמו שאנו רגילים לומר: כיצד? על־ידי שהיינו אנחנו, אוכלוסי המדינה, מורים זה לזה ותלמידים זה לזה, ועל ידי כך היו נכנסות אל תוך החברה מידות טובות, של לימוד, ושל הכרת טובה לַמלמד, ומידות של כיבוד והוקרה. אבל כאן השחתנו והתעבנו עלילה: לא זו בלבד שלא למדנו מה שלא ידענו, אלא שחטאנו חטא שאינו כדרך הטבע, שבזינו את ידיעת היודעים, ועל ידי כך נהיינו לבוזי דעת. ולידעי אותם הקולות עשינו עוולה, שלא עשו כל דבר רע שנכלימם. גם רָשָׁע כָּל היה במעשינו, שבזינו תכונה שאדם למד אותה בתמימות מאבותיו שלמדו אותה בתמימות מאבותיהם התמימים והישרים, עד שתכונה זו היתה בהם כמין טבע. אם תלעגו לכובע שאני חובש לראשי, בידי להעבירו מעלי ולחבוש אחר תחתיו, אבל אם תלעגו לאף שבפני, אין בידי להחליפו. הלועגים לאַפּי אנשים רעים הם, לפי שהם מסכסכים ביני לבין אַפּי. שוב אין הוא נושא חן בעיני, ואני מתחיל להרהר אחריו אם יפה הוא לי, וסוף שאני בא בריב עם עצמי הלמאי גידלתי בפני אבר מכוער כזה שהבריות מלגלגים עליו. אילו הייתם דורשים טובתי קמעא, אילו הייתם מעט נאמנים לי, הייתם מחשבים תחילה, מה עשוי זה לעגכם להביא לי – בן מאסַ בָּעל של אביו, ובת בוסרת במוצא פי אמה. מחמת עצלות שבכם שלא רציתם ללמוד, או קרוב יותר: משום יהורה שבכם, או משום הַבלות שבלבכם, באה עלי הקללה הזאת שבחיי. זו הרעה שגררנו עלינו על ידי שלא תיקננו תחילה את אשר עיוותנו. והיא חמורה מן האחרת, לפי שזו אינה עוד בתחום הלשון והדיבור, אלא כאן יש השחתת המידות, שתיקונן קשה, ועד לידי צרה חברתית הגענו, שזו צרה צרורה.

בתרבות העברית – האומה והלשון מחוברות זו עם זו כל הימים. כשהתחילו אנשי הציונות המדינית ברוסיא להפיץ בקהל את רעיונם, היו מטיפי הציונות קוראים מעל הבימות כי ילמדו עברית, כן עשה זשבוטינסקי וכן שאר נואמים. טעם היה להם שעשו כך, משום שהלשון זו הדרגא הראשונה שבהוויה הלאומית, ועליה ניתן לבנות שאר נדבכים שבלאומיות, על כן אם כנגע נראה בלשון, הרי זה כהיתקע שופר בעיר להחרידנו על שלום הבניין הלאומי כולו. הנה דוגמא לכך ממעשי ימינו: עזיבת לשון האידיש באמריקא היה הסימן להתמוטטות היהדות שם, שהיא הולכת וכלה להוותנו על ידי נישואי התערובת המביאים חורבן על העם היהודי היושבים שם. וכאן בארץ־ישראל – אף כאן נראים סדקים ובקיעים בבניין הלאומי שאנו עמלים בהקמתו, וגם כאן דלדול הלשון ורפיות כוחה סימן לכך. אם נתעורר לתקן את הפירצה הזאת, וגם יעלה הדבר בידינו, תהיה זו ראשית התיקון והישועה לבניין חיינו, שהוא צריך היום הצלה וישועה.

הלשון העברית הוא דבר שהוא כלו שלנו, אין רשות אחרים עליו, ואין אנו תלויים בדבר זה בדעת אחרים. הלשון העברית שהיתה עמנו בגלות ועזרה לנו וסיפקה לנו את צרכינו, עתה היא קוראת אלינו: בואו ורפאו את שבָרי, ואז אראה לכם את זיווי כבראשונה, ואהיה בפיכם ככלי נגן, בנו תלוי הדבר, בפינו ובלבבנו לעשותו. (מאמר ראשון בסדרה)

לחברים היקרים

שלום לוי ורעיתו **גאולה**

ברכת מזל טוב להולדת הנכד **אבישלום** נ״י

תזכו לראותו מבורך בברכת השם הטובה

אפיקים

אסיפת מחאה בשכונת שעריים

מאת **צמח קיסרי**

בחצר ביה״ס ״מוריה״, בשכונת שעריים ברחובות, התקיימה ב־א באב ש״ז אסיפת הסברה, שאורגנה ע״י הועד הציבורי של השכונה. אסיפה זו, היא פעולה נוספת במסגרת הצעדים שנוקט הועד הציבורי, כדי למחות כנגד תכנית המתאר שנגזרה בעיקר על שכונת שעריים, ואשר באה לנשל את תושביה מאדמותיהם, – ע״י הפקעות מרובות, ומתן אחוזי בנייה מינימליים.

ח״כ יצחק יצחקי, שהוזמן ע״י הועד, פתח את האסיפה באמרו, שאסיפה מעין זו, היא דרך נכונה ובריאה להלחם בתופעות מעין אלה – שענינן נישול אזרחים מאדמותיהם. ח״כ יצחקי הטעים בדבריו, כי למרות שמנסים לדחוף אותנו לאלימות – אנו לא נלך שולל, ולא ניגרר, ״וכדי שבעיות כאלו יבואו על פתרונן, עלינו להתאגד ולשלוח נציגים לעיריה ולכנסת״, ח״כ יצחקי סיים דבריו, בהבטחה להפגיש את חברי הועד הציבורי עם שרים וחברי כנסת.

מר מ׳ בשארי, העומד בראש הועד הציבורי, אמר כי הועד הפך להיות מוקד כח המסוגל לפעול, וזה מהווה מהפך־חברתי, שיהיו לו השלכות גם בתחומים אחרים. ״אני סמוך ובטוח המשיך מר בשארי, כי לערב זה תהיינה תוצאות מידיות״.

בהמשך דבריו, הציג בשארי מסמכים המורים על חוסר תיאום וקומוניקציה בין האגפים השונים של עיריות רחובות. מחד – לאחר הלחץ שהפעיל הועד, נתקבלו מכתבים חתומים ע״י ראש העיר, המשמש כיו״ר הועדה לתכנון ולבניה – שההפקעות בטלות ומבוטלות. מאידך – כאשר בקשו אזרחים תמימים לממש מכתב זה של ראש העיר, ופנו לקבל אשור בנייה, להפתעתם הרבה, הושבו ריקם, בטענה כי עדיין המגרשים, מופקעים, ״ולא ידוע למהנדס העיר דבר וחצי דבר, על אודות מכתבי ביטול ההפקעות החתומים ע״י ראש העיר מר הַרמלך״.

מר בשארי, שהיה הדובר העיקרי של האסיפה, עמד בהמשך דבריו, על ההבדל הבולט, שבין פיתוח השכונות לעומת פיתוחם של ״אזורי יוקרה״ בצפון העיר. הוא גם הזכיר שישנם גורמים שונים המנסים לזרוע פירוד בשורות הועד – בדרכים נלוזות ביותר. מר בשארי סיים דבריו באמרו, כי עלינו לעמוד כאיש אחד כנגד גזירה זו, ולפעול במשותף עם נציגי שכונות אחרות של העיר.

חברי ועד נוספים: יהודה מדהלה, סעדיה עדני, משולם, יוסף לוי וראובן שרעבי, – דיברו אף הם בגנות התכנית, ושיבחו את תושבי השכונה המזדהים במאבקו של הועד הציבורי – הפועל ללא ליאות – לפתרון הבעיה.

עם נעילת האסיפה, הוקראה ע״י היו״ר, הצעת החלטה, שתכליתה, מתן ייפוי כח לועד הציבורי – ע״י האסיפה, – לנקוט בכל פעולה שהיא לטובת השכונה. ואולם אם לא תתקבל תשובה חיובית מהעיריה בהקדם האפשרי, – הועד הציבורי יקרא לתושבי השכונה לנקוט צעדים מעשיים יותר.

באסיפה זו שהשתתפו בה כ־500 איש, נכחו עתונאים ונציגי כלי תקשורת אחרים.

שלשה שירים

חַיִל עוֹפֶרֶת

חגית צוברי

הַצְּלָלִים עוֹטְפִים אֶת
הַכֹּל
שְׂדֵה הָרְאִיָּה נֶעֱלָם
וּבְאֹפֶק
הַכֹּל רָחוֹק
חַיִל עוֹפֶרֶת
בּוֹדֵד.

יָרֵק, חוּם
מִתְעָרְבִים
צִבְעֵי הַשָּׂדֶה
זֶה בָּזֶה.

כְּמוֹ בְּמִלְחָמָה
כְּמוֹ לְהִיפָּדֵם
וְרַק אֲתָה שָׁם
בְּשָׂדֶה הַדָּמָה
חַיִל עָצוּב שֶׁלִּי.

שִׁיר עָצוּב

עֶרְפֶּל בָּשָׂמַיִם
פְּרָחַי הַחֲרָךְ
סַגְרִי הַכּוֹתָרוֹת
וּבִינֵינוּ הַשָּׁנִים

גַּם כֵּן
עֶרְפֶּל.

בְּדֶרֶךְ לֹא דֶרֶךְ

אֲנָשִׁים, רְחוֹבוֹת
טוּרִים שְׁלֵמִים
בְּאֵין גַּנִּים

בְּאֵין עֲצִים

וְתָמִיד בְּדֶרֶךְ לֹא דֶרֶךְ
דֶּרֶךְ רַק אַתָּה שָׁם
לְבַד וּבוֹדָדָה
כְּמוֹ תָּמִיד.

שירת־ישראל בתימן – הנושא ההגותי

הגיונה של גלות – ד (סז)

מאת רצון הלוי

מגמת עבודתנו בנושא ההגותי של שירת ישראל בתימן, שונה במקצת משני הנושאים שעברנום: הנושא המשיחי והנושא העלילתי. **בדעתנו להאיר הארה מלאה את הנושא ההגותי, ע"י כך שנציג בכל דיון מדיוננו שיר שלם עם פשרו ומשמעויותיו.**

עדיפות ראשונית תינתן – וכבר נתנו – בשלשת דיוני הנושא ההגותי הראשונים לשירים שבזיים, שעדיין לא ראו דפוס.

עדיפות שניה לשיר שכבר נדפס, אך הוא כתוב עברית ערבית או ערבית. וזאת במטרה לקרב את הרחוק תחלה ולהגשים בכך את משא נפשנו לתרגם בממדים נרחבים את החלק הערבי של שירת ישראל בתימן.

עדיפות שלישית לשירים שנתגלו בשני הדיואנים השבזיים החדשים ע"י שלום סרי־הלוי ויוסף טובי. מובן מאליו, שאין אלו קביעות סופיות, אלא סתם עדיפויות שמגמתן להאיר את הנושא, שהוא הכבד והנכבד בשירת ישראל בתימן.

ראש המדברים בנושא ההגותי – כמו בשאר הנושאים – הוא השבזי. ברם גם כאן אין זו קביעה סופית, כי רב הוא ועצום מחנה המשוררים, שקם בתימן לפני ואחרי השבזי. משוררים אלו, כמעט ללא יוצא מן הכלל, כתבו ברוח שירתו של השבזי – כך שההתמקדות בנושא לגופו ולעניינו תהיה שלמה ומלאה.

לפנינו שיר מרירות על מארת הגלות שבין השטין אנו שומעים עד כדי ממשות את גניחותיו של המשורר וחריקות שניו. השיר דנן מודפס כמעט בכל הדיואנים, מחברו לא ידוע, ואלמוניות זו מעניקה לו קסם ראשוני. השיר דן בכבשונות הנוראים של הגלות. הסגנון פשוט – ממש עממי, גם בחלק העברי וגם בחלקו הערבי. הרגש עז וחזק, ההגדרה קולעת ממש אל מוקד המוקדים של הכאב. הנה השיר בשלמותו:

קוּם דּוֹדִי בְּעִנְיָנִי — מִמַּלְכוּת פָּרָא אֲנִי דּוֹאֵג
שֶׁהֶחֱרִיב בֵּיתִי וְאַרְמוֹנִי — תּוֹרָתִי עָשׂוּ כְּמוֹ שׁוֹגֵג
עַד מָתַי אֶעֱבֹד לְאַדְמוֹנִי — הָיִיתִי בּוֹכֶה וּמִתְפּוֹגֵג
קוּם שְׁאֵל נְבִיא וּפַלְמוֹנִי — הֲבִיאוּ חֻרְפָּה לְמִשְׁפָּנִי

כַּם נִקְּבָא פִּ״י הַדָּא אַלְדּוֹלָה — אַסְקוּנִי אֱלֹסֵם וְאַלְעֻלֵּם
מַשְׁגוּלִין אֶלְשֵׁיךְ וְאַלְעוֹלָה — וַאסְתַּנֶּקֶם מִנִּי וּלֹם יְנֻקֵם
יָא צָאחִב הַדָּא מִן אֶמַר אֱלֹלָה — קַד גְּסְמִי מִן כ׳דְּמַת׳ה אַסְקֵם
אֶלְרַחֲמָן בְּאלְמַלֵּךְ רַבּאנִי — כַּאס אֶלְנַאר אַסְקָא לְאַבְּדַאנִי

תרגום:

עַד אָנָה נָחַר בְּעֹל שִׁלטוֹן — הִשְׁקַנִי הַסֵּם וְהַזֵּהֲם
נִנְגָּשִׁים גָּדוֹל וְגַם קָטֹן — יִתְנַקֵּם הוּא בִּי וְלֹא יָקֻם
אוֹי רָעַי זְהוּ גֶּזֶר עֶלְיוֹן — מַעֲבָדוֹ גּוּפִי כְּבָר נָשָׁם
הֲרַחֲמָן מֶלֶךְ לְלֹא מִשְׁנִי — כּוֹס הָאֵשׁ חֶלְקָה בְּחֶבְיוֹנִי.

צוּר חוֹסֶה וּרְאֵה לְעֻמָּתִי — אֵין לִי פֶּה אֶפְצֶה בְּמִלּוֹלִים
וּזְכֹר נָא לְבְרִית וְלִשְׁמָתִי — כִּי יַעֲנוּ אוֹתִי בְּהִתּוּלִים
וּפְקֹד נָא אוֹתָם בְּרַחֲמֶיךָ — זֶה יַכֶּה אוֹתִי וְזֶה יְכַלִּים
כִּי כְלוּ עֵינַי בְּעֶלְבּוֹנִי. — הִסְבּוּ עָלַי לְהָרְגֵנִי

רַב אִשַּׁפְתָּ וּנְצַר אֵלִי קוֹמָתִי — קַד פִּ׳וּמִי אֶעְגַם וְלֵם יַנְטֹק
וְאַ״כְּרָ״ם אֶסְאַלְךָ בְּחַק אִסְמָךְ — אֶגְלוּנִי פִּ׳י אֶלְגַרְב וַלְמַשְׁרֵק
לָא תַּנְסָא עֶהְדָךְ וְאַנְעַאמָךְ — שֶׁגּוּנִי יָא רַב אֲנָא גַארֵק
קַד אֶנְחַל גִּסְמִי וְאֶעְיָאנִי. — כַּלּוּנִי מֶגְנוֹן שִׁיטָאנִי

תרגום:

אֵל חוֹסֶה וְחֹן לְעַמָּךְ — מְפַתֵּח פִּי נֶחְתַּם וְלֹא יִזַּח
גַּם זָכְרֵם אֲנָא בְּחֹק שְׁמָךְ — הִגְלוּנִי מֵעֲרָב וְגַם מִזְרָח
לֹא תִּשְׁכַּח דִּבְרַת נַעֲמָךְ — הֲגוּנִי – אֵ־לִי אֲנִי נִדָּח
הֵה שְׁפוֹ גּוּפִי וּמַעְיָנִי — כְּמִשְׁגַּע שְׁטָנִי – שֶׁתּוּנִי.

פְּצוּ פֶּה עָלַי וְלֹא חָסוּ — יָא גְּבָּנָאה מִן נְקַתְּנָא יָא נָאס
לֹא חָמְלוּ עָלַי וְלֹא כָּסוּ — כַּם נִבְּקָא פִּ״י כ׳דְּמַת אֶלְאֲגְּנָאס
עֵינוֹנִי תָּמִיד וְגַם נָסוּ — מֻשְׁתּוּמִין בְּאלְצַבָּה וְאַלְאֶגְלָאס
אֵין אֶחָד מֵהֶם יְחַנְּנֵנִי — וְאַלסוּלְטָאן יְזַתֵּאד יְשַׁנְּאנִי.

תרגום:

אֲגַוְּנֵנִי סָבְתִּי וַאֲעָיַאדִי — אוֹי לָנוּ מִן הַזָּמָן הָרַב
וְאַסְתַּוחֵשׁ גְּסָמִי וְאַכְּבָאדִי — עַד אָנָה נֶעְבַּד טָמֵא־לֵב
וְאַלְאֶעְדָּא בְאלְשַׁר יַלְקוּנִי. — נִגְדָּפִים בְּקֹר וְגַם עָרֵב
הַשַּׁלְטוֹן יוֹסִיף יְרַשְּׁנֵנִי.

תרגום:

עִוֵּנִי כִּי שָׁבָת וְיוֹם מוֹעֵד — הַשְׁקִיפָה צוּרִי וְגַם חוֹסֶה
גַּם נִכְּוּ הַגּוּף וְהַכָּבֵד — כִּי מַתָּה כָּלָה מֵאַרְשָׁה
הִנְשׁוּנִי בֵּית וְחַן יֶלֶד — כִּי הָיְתָה לָבָן וְלִמְשָׁפָה
מַשְׁטִינִי רָעָה אֶפְּפוּנִי. — בֵּין אֲרָיֶה וְזֹאב יְצַפְּעוֹנִי

וַיַּשְׁאוּ עָלַי דִּבָּר שֶׁקֶר — הֲבִיטָה אֲהֻיָּה אֲשֶׁר אֲהֻיֶּה
הַשָּׁמוּ רִבְצִי לְאֵין חֵקֶר — וּשְׁלַח לִי יְגוֹן וְאֵלְיָה
אֵין עִמִּי כְּבוֹד וְלֹא יוֹקֶר — יָבִיא לִי עֻצָּה וְתוּשִׁיָּה
וּשְׁמִי רַב הָיָה בְּהֲגִיוֹנִי. — הוּא יִבְנֶה מִקְדָּשׁ וְאַרְמוֹנִי

ובכן משוררנו פתח לדוד (הקב״ה), כי יקום ויעיין בעניני עמו, כי עד מתי ישועבד לעשיו האדמוני, מחריב המקדש והעם. האדמוני הזה אינו אלא עשיו, שמזוהה אצל חכמי ישראל עם הנצרות. משוררנו האלמוני חי בתימן, בגלות ישמעאל, אבל למעשה לפנינו בית לפתיחת השיר כתוב כולו בשאלות ריטוריות גרידא. אין זה משנה, לגבי המשורר, מי הוא האויב ישמעאל או עשיו. העיקר כאן שהעם עד היום חי בתוך תוכו של אסון החרבן. גם הקריאה לדוד אינה אלא קריאה ריטורית. שכן בסוף הבית הוא אומר: קום ושאל נביא ופלמוני. משמע שסתם אדם מישראל איננו רשאי לשאול שאלות. לכך יש צורך בנביא.

להלן מסתלק המשורר מן הסתמיות והוא אומר דברים בבהירות ובדיקנות של הזמן והמקום, עם הנפשות הפועלות בזמן ובמקום. הזמן הוא הגלות, המקום תימן, שוב הגלות. פגיעת האויב הפרא היא בגוף, בנפש, היא בכל פנה ופנה מפנות החיים. פגיעת אויב זו, פרא אדם זה פוגע בקדושת התורה, מעז פנים כנגד הכוח האדיר ביותר המצוי על פני כדור הארץ – **התורה:** ממלכות פרא אינו דואג, תורתי עשו כמו שוגג. והמחריב ביותר, שהעם הזה הופך לאלם כנגד המנאץ הנבער, מנוע הוא להשיב למחרפיו, הוא גם לא יוכה לשכנע אותם בצדקת דרכו, כי צדקת משמעותה כפירה בדת האויב, וליתר דיוק אי־אמון בנביא האסלאם. זה הדבר הקובע לגבי האויב. ולא לחנם היו נמנעים יהודי תימן מלהזכיר את מייסד האסלאם בשמו. שכן לגביהם אינו אלא עבודה זרה. הגויים יצרו סביבו פולחן אישיות אלילי כזה עד שלמעשה הוא הופך למרכז הזיקה ומטשטש את מהות הברוא האחד שהאויב מודה בו בהלכה. ואמנם התבטא אחד הגויים לפני יהודים בגלוי־לב, כי בשבילי העיקר הוא הנביא, שהעניק לו עולם ומלואו, הודה בפה מלא, כי את אללה איננו יכול להשיב במחשבתו. ואם הוא מתפלל הרי מכוון את לבו כלפי הנביא.

המשורר יודע, כי כנגד הגויים מסביבו אינו יכול להתווכח, לא יָעִז להיות צודק, לא יהין להציג את האמת הנצחית שלו ולקרוע מעל פני האויב את מסכת השקרים שהוא שקוע בהם עד צואר וכך עומד הוא כאלם בלום פה ונצור לשון: "אין לי פה אפצה במלולים, כי יענו אותי בהתולים, זה יכה אותי וזה יכלים, הסבו עלי להרגני". יתר על כן האויב המנאץ, בהסתמכו על כוחו הבריוני יכול להעליל על היהודי כל עלילה שתעלה בדעתו, ביניהן מן הנלעגות והנואלות, שהתמיון האנושי יכול לתאר. היהודי אינו יכול לקום ולהשיב על מעלליו, כי אינם דוברים נכון, שהרי בכך מציגם כשקרנים ובוזים עינו הוא רואה את הגוי מולו כשכפות ידיו מונחות על קת הפגיון. בין העלילות האלה מצויה העלילה הנודעת עוד מימי ראשית האסלאם, שהיהודים עשו שנויים בתורה, ובייחוד במקום שבו נזכר נביא האסלאם. עלילה זו היא אחת התופעות המשוננות המביכות את לבו של היהודי ומעוררות בו חרון אין אונים השורף את קרביו. השונא המעליל אינו יכול לתאר לעצמו, כי הוא עם דתו ואמונתו בצרוף כל כבושיו וממלכותיו אשר דומה אין להם קץ ותכלה, כל אלה אינן שוות בעיני היהודי האמתי אלא אחת מאותיות התורה הקדושה.

נאזין לדבר המשורר: "ויישאו עלי דבר שקר, השמו רבצי לאין חקר, אין עמי כבוד ולא יוקר, ושמי רב בהגיוני". משוררנו מרהנפש מגדיר את צוררי עמו כטומאים ואומר זאת בלשון ערבית צחה: "טומאים ונאלחים" ("אלאנגאס"). והמדובר אינו בסתם אנשי העם, אלא גם השלטון בעצמו אינו יוצא מכלל זה. לרוב הוא כותב בגוף א׳בשם האני הלאומי. ואולם שומעים אנו בין השטין גם צליל אישי ובאחד מבתיו של השיר שלפנינו אנו מגלים את הנימה האישית. יתכן מאד שהמשורר נלכד לתוך צרה צרורה ע״י האויב, יתכן שנאסר ועונה בעבודת פרך. שכן הוא טוען כי אויבו הנשואו בית ועוליו ("ואנסוני בית וואולאדי"). כמעט אין ספק, שהמשורר אכן נאסר או הוגלה או קרה לו משהו בדומה לזה.

עוד תופעה מכבשוני הגלות מצויה בשיר דנן. היהודי אינו מובן לגבי הלא יהודי. הוא גם איננו רשאי להיות מובן. הוא לכוד בתוך חרצובותיה של הגלות,

(סוף בעמוד 13)

אפיקים

תלאותיהם של עולי תימן בדרכם לציון*

עליית "על כנפי נשרים"

מאת חיים אושרי

דרכי העליה לארץ־ישראל בי־מים שלפני קום המדינה היו קשים מאד, הן בשל הסכנות וקשיי הדרכים, והן בשל גורמי הרתעה שונים. ברם הערגה והכיסופים לעלות לציון שמילאו את הלבבות – הסיחו את הדעת מכל המכשו־לים שניצבו בדרכי העולים. כי בעיניו של כל יהודי בתימן, הצטיירה ארץ־ישראל וירושלים על הריה, עמקיה ונופה המרהיב, כפי שהשתקפו לעיניו של נעים זמירות ישראל:

"יפה נוף משוש כל הארץ, הר ציון ירכתי צפון, קרית מלך רב, אלהים בארמונותיה נודע למשגב" (תהלים מח ג). הֶלְקָך, הגעגועים העזים שגאו בלבבות מיום ליום, הסיחו את הדעת וטשטשו כל חשש ודאגה מתלאות הדרכים וסכנותיהם.

ואל נשכח, כי באותם הימים, שהחלה בהם יציאת העולים מתימן, היו אז ימי מלחמת העולם השנייה: לא רק שערי הארץ היו סגורים בפניהם, אלא גם שערי תימן נעלו בפניהם בצו מלכות: ביחוד, לאלה שנחשדו כי מגמת פניהם לארץ־הקודש. משום כך, היה צורך לנקוט בטכסיסים ותחבולות שונים כדי להסוות את היציאה, לפחות עד עיר הגבול אל־צ'אלע, שניצבה למעשה בתוך הגבול של הסולטאנים שבחסות האנגלים. אני והקבוצה שיצאה עִמִּי לדוגמא, נקטנו בשיטת הטעייה מחוכמת כדי לסבר את אזני הגויים הסקרנים: נטלנו עִמָּנוּ כל הספרים ותשמישי הקדושה, וטענו בפני כל מי שהתמיה על עזיבתנו: שאנו נאלצים ללכת ולשחר פני רבנים וחכמים בקהלות ידועות, כדי לפתור לנו בעיה דתית־הלכתית, כביכול... את דרכנו זאת היינו נאלצים לעשות, תוך עקיפת דרך־המלך הקצרה, בתוך ואדיות, רוכסי־הרים, עמקים וחורשות עם שְׂהִיוֹת ארוכות פה ושם, בקהלות ישראל עד שהגענו לעיר הגבול האימאמי – קעטבה; ושם חכינו ליום היריד (יום אלסוק), שבאים אליו גם יהודים מעיר הגבול האנגלי – אל־צ'אלע. במשך היום החלפנו את מערכות לבושנו כלבוש אנשי אל־צ'אלע, ולפנות ערב, כשהללו חזרו מן היריד לעירם – הצטרפנו אליהם וחמקנו אִתָּם, כאילו שגם אנו חוזרנו מן היריד. וכך ניצלנו מאימת התפיסה והמעצר.

בעיר אל־צ'אלע, היינו צריכים להמתין עד שתגיע שיירה הנוספת לעדן, שאנשיה ומוביליה מהימנים וידועים לראשי הקהילה, כדי להפקיד אותנו בידיהם, וזה בגלל חוסר הבטחון בדרך שבין אל־צ'אלע לעדן. כי דרך מעבר זו נשלטת, לא רק על ידי שולטנים חמסנים, אלא גם שורצת לסטים ורוצחים. וכך, בשל עקיפת הדרכים, השהיות וההמתנות, ארכה לנו הדרך לעדן – שברגל נמשכת ימים אחדים – בלמעלה מחודש ימים. דוגמה זו של נקיטת תחבולות, עקיפות־דרכים, המלוות סכנות וחרדות, עברו באותם ימים כמעט כל יהודי תימן, עד הגיעם לעדן.

ההמתנה בעדן וסביבותיה

בשל המלחמה העולמית שהיתה בעיצומה באותם הימים, היו גם שערי הארץ סגורים בפני העולים מתימן. על אף זאת הלך וגבר זרם היוצאים את תימן, שמגמת פניהם ציונה. משום כך, שימשה עדן והעיירות שמסביבה, תחנות־המתנה, תוך צפייה לפריצת הדרך לעלייה. תוך שנים אחדות זרמו אלפי עולים לתחנות־ההמתנה שבעדן וסביבתה. הם חיו בתנאי מצוקה, ללא מקורות קיום ותחת כיפת־השמים, באדמה מלחה, באקלים קשה ובחום מחניק וציפו לנס שיעלה אותם לארץ־הקודש. הצפיפות האיומה והחיים הקשים וחוסר התזונה והטיפול בחולים – הפילו חללים רבים מבין העולים, עד שלא היתה משפחה שלא הקריבה חלל אחד או שניים מקרבה.

המצוקה שהיו שרויים בה אלפי העולים הללו, האיצה את נכבדי הקהל ופעיליו להביע את מר גורלם בפני בוראם בתפילות קורעות־לב ובתעניות כל שני וחמישי, תוך תקוה ואמונה להתרחשות נסים ונפלאות, כמאמר הנביא: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז טו). גם מושכים בעט הביעו את מרי ענותם באגרות נוטפות דם ודמע, שנשלחו לארץ לסוכנות היהודית, ל"התאחדות התימנים" לכל המוסדות והאישים. האגרות והבקשות לעזרה נשלחו בתכיפות ובצרורות, ובהם תיאורים מזעזעים על חייהם הקשים מנשוא, התנאים הסביבתיים וההזנחה שהם שרויים בהם וכו'.

"אגודת שוחרי גאולה"

משנסתיימה המלחמה העולמית, דומה היה שהחלו ניצוצות התקוה לרמוז לגאולתנו. אז החלו להופיע שליחים מהארץ לסקור את המצב שהיינו שרויים בו. דיווחו על הצורך בעזרה דחופה וגם החלו לארגן מבין העולים עצמם את הפעילים וראשי הקהלות, מהם הקימו מועצה שנקראה "אגודת שוחרי גאולה", שבעידוד השליחים אירגנו פעילויות שונות, הן בתחום החינוכי־תרבותי והן בלימוד השפה העברית במבטא הספרדי והאשכנזי השגור בארץ, וכן ניתנו שיעורים בידיעת הארץ, על החיים, ההוי, על מאבקי ההיאחזות ועל פעולות היהודים בתפוצות למען הגשת עזרה לאחיהם היהודים בכל אתר ואתר. כמו כן נערכי קורסים להגנה עצמית. וכדי לחזק את התקוה ולנטוע את האמונה בגאולה הקרובה – אורגנו קבוצות מבין העולים כגרעיני התישבות בארץ לעתיד, שגם אימצו להן שמות של תנועות קיבוציות וישובים הקיימים בארץ. וכל זה מתוך תקוה שעלייתנו הולכת וקרבה.

וכיון שכל מעייניהם נתונים היו כל אותן שנים לגאולה, נקרא מחנה העולים "חאשד" שהוקם בפאתי המדבר, בחולות, הרחק מהערים ובסביבה עויינת, בשם "מחנה גאולה", שנהרו אליו עוד קודם לכן מאות יתומים, פליטי השמד מתימן, ולבסוף שימש מחנה מעבר לעשרות אלפי העולים שנהרו מכל רחבי תימן לעבר עדן לשמע הכרזת עצרת האו"ם ב־29.11.47 על חלוקת הארץ והקמת מדינה יהודית, ואף שימש מקלט לנפגעי הפוגרום שפרץ בעדן בזמנו – כנגד היהודים, כתוצאה מהכרזת המדינה, ושבו נהרגו למעלה ממאה איש ואשה, תנצב"ה. אין ספק שמאורע מזעזע זה החיש את ההחלטה בלב כל אלה אשר נחלצו להציל את שארית הפליטה להחיש את עזרתם. ובראשם הג'וינט שהטיח את עולי תימן באלפיהם לארץ במבצע אדירים "על כנפי נשרים": לראשונה הועלו היתומים, הקשישים, הנשים והטף – הם נדחסו מאות גופות צנומים ומצומקים, לא במספר, אלא במשקל. עם היתומים הללו – חמקתי ועליתי גם אני כעולה "בלתי־חוקי"... ורק לאחר מכן הועלו הנשארים.

ואסיים בתקוה ותפילה לגאולת שארית הפליטה שניתרה ברחבי תימן, ויהי רצון שנזכה לגאולה השלמה בארץ ישראל הבנויה, השקטה והבטוחה. ויקויים בנו מקרא שכתוב: "והושעתי את הצולעה והנדחה אקבץ, ושמתים לתהלה ולשם בכל הארץ" (צפניה ג יט) אכי"ר.

---

* דברים שנאמרו בסכס ההכרזה לציון חגיגות עלית "על כנפי־נשרים" במשכן נשיאי ישראל בירושלים ביום יח באייר ש"ז.

שירת ישראל בתימן

(סוף מעמוד 12)

שכל תנועה מתנועותיו מכאיבה ביותר. ההגיון של הגוי כלפי היהודי חדל מיד להיות הגיון, כשהמדובר באדם מישראל שאינו מאמין באמצאם. לעומת זה גם בקרב גדולי השונאים במחנה האויב ישנה הכרה, שהיהודי עולה בטוהר חיינו, בלמדותו, ברוחב אופקיו וידיעותיו על פני סביבתו הלא והנדיבה. הלקך מצא הצורך פתרון קל והוא: ליהודי יש שגעון שטני המעניק לו עליונות רוחנית על סביבתו וזה שמגדיר המשורר "כמשוגע שטני שתוני" (כ'לוני מגנון שיטאניי"). עוד תופעה שיש לציין אותה. המשורר חי, כנראה, בתקופה שבה חי מלך ערוץ ושונא ישראל. ובדרך כלל שנאת ישראל בתימן היתה מצויה בעיקר בקרב השכבות העירוניות. לעומת זה בקרב השכבות הכפריות הנמוכות היחס ליהודי היה מתון עד אוהד. ועיקר הקיום היהודי נשען בעיקר על השכבות הללו.

ר' שלמה העדני – מפרש המשנה הגאוני

מאת יוסף דחוח־הלוי

אחד המפעלים התוריים הכבירים לאחר התנ"ך, הוא המשנה, ועריכתה הסופית על־ידי רבנו הקדוש, הוא רבי יהודה הנשיא.

יחס דור־משמעי לכינוס המשנה

עד לזמנו של רבנו הקדוש היתה המשנה תורה שבעל־פה, שנמסרה איש מפי איש ונאסר לכתבה על ספר. ואולם, כיון שראה רבנו הקדוש, שהדור מתמעט והולך – אם מחמת הדיכוי מצד רומי הרשעה, ואם מצד הכותים וכיתות נוצריות שהחלו מרימים ראש, והן מצד הנכרים שהתרכזו בערי החוף ושאר שונאי ישראל, שכתוצאה מהם החל עם ישראל להתפזר בגולה – היה חשש שהתורה שבעל־פה תשתכח מעם ישראל.

הלכך שָׂם רבנו הקדוש את מתניו ובעזרת תלמידיו הרבים אסף את התורות שבעל־פה ששרדו אצל זקני הדור, בֵּרר ולִקֵּט מהן את הסולת ועל אף האִסּוּר שבדבר חִבֵּר את המשנה והסתמך על הפסוק: "עת לעשות לה', הפרו תורתך".

את המשנה חִבֵּר רבנו בלשון צחה ונקיה ובתכלית הצמצום, תופעה גאונית נדירה. ואולם, כיון שרבנו הקדוש חִבֵּר את המשנה בשתי נוסחאות האחת – בצעירותו, והאחרת – המוגהת – בזקנותו, גרם הדבר לחכמים ערבוב בהוראה ובפסיקת ההלכות. דבר זה הביא מחלוקת בין חכמי הדורות שלאחריו, עד שפסקו לבסוף, "שאין לפסוק הלכה מן המשנה". אך חכמי הדור, האמוראים, המשיכו לנתח בהרחבה את המשנה, במגמה לדלות מתוכה פסקי הלכה סופיים. בזה החלו חכמי ארץ־ישראל בפרושם למשנה הוא "תלמוד ירושלמי". גם חכמי בבל, שבידם היתה נוסחה אחרונה ומדוייקת של המשנה, המשיכו בשקלא וטריא, ודלו מן המשנה ושאר תוספתות ובריייתות את פסקי ההלכות, שלבסוף נערכו ונכתבו על ספר, הוא "התלמוד הבבלי".

על אף כל זאת – נשארה המשנה חביבה על עם ישראל, הן בשל סגנונה הצח והברור, והן משום קדושתה ועצם היותה יסוד מוסד לגמרות הנ"ל, והיא נפוצה בקרב עם ישראל בספר נפרד, שראו בה משנה לתורה והרבה חכמים עסקו בפרושה. ואמנם הרמב"ם, שחשש שמא יכשלו ישראל ויפסקו הלכות על פי המשנה – שָׂם מתניו וערך פרוש למשנה בערבית, תורגם גם ע"י רבי יוסף קאפח לעברית וליד כל הלכה ציין והדגיש את פסק ההלכה. אחריו קמו עוד פרשנים למשנה, כגון רבנו עובדיה מברטנורא ואחרים; כי בקיאות במשנה – סוללת את הדרך להבנת עולם התלמוד.

ספר המשנה סבל במשך הדורות מטעויות מעתיקים ושיבושי גרסאות, עד שקם לו גואל בדמותו של הפרשן הגאון רבי שלמה ברבי ישועה ב"ר דוד בן חלפון העדני מחבר הפרוש למשנה "מלאכת שלמה". הוא סיקל את השבושים ותיקן את הטעויות לאחר שחקר ובחר במטמוני הפירושים השונים ולעתים גם מסברא שלו. פרושו, שהיה בו מן החידוש, זכה לתושבחות של רבנים וגדולי תורה עוד בימיו, והם עודדוהו וחזקו את ידיו וגם תמכו בו, כדי שיוכל להתמסר למלאכת שמים מתוך נחת רוח.

העליה והגורל האכזר

רבי שלמה ב"ר ישועה ב"ר דוד בן חלפון העדני, כפי שהוא מייחס עצמו בהקדמתו לפרוש "מלאכת שלמה", נולד בעיר צנעא ועלה לארץ עם הוריו בעודו ילד, גורלו המר טלטל אותו טלטולים מרובים, קשים ומרים עד שהאיר לו מזלו ומצא קורת גג בעיר צפת, עיר המקובלים. מתוך דברי הקדמתו לפרוש המשנה אנו למדים כי אביו היה רבה של העיר אוזל, היא צנעא, וגם זקנו היה תלמיד חכם, שלמד תינוקות בבית רבן.

וכך הוא מספר על עליתו לארץ ישראל: "ויברוך ה' אשר העיר את אדוני אבי לעמוד עם כל בני ביתו לעקור דירתו ולעלות מארץ מרחקים... והוא היה מטופל בי ובאחי ובאחותי. ואני הַיְנוּקי שבהם, אז בן ד' שנים הייתי, מלבד צער עינוי הדרך וגידול בנים בעניו, פדה ה' את נפש בניו בְּשָׂיו, הדינו אמי נ"ע שמתה בדרך ונוסף לו יגון על יגונו, באופן שעד שזכינו שהגענו פרחה נשמתנו ובעוונותי לא השלמנו שמטה אחת בארץ הצבי, צפת, תוב"ב, עד שמתו לאדוני אבי אחותי ושני בניה אשר ילדה שם. גם אחי הקטן מת ואמלטה אני לבדי מן השטן. ואף על פי כן חשובים כמתים, מוטלים ברעב ובצמא, ובעירום כל מאומה, עד שנתוודע אבי ז"ל לידע ספר ודברי רז"ל ולעיר ירושלים הובאתי, תמיד בין רגלי החכמים אשר היו שם נתאבקתי, הלא המה המקובלים הרב ר' חיים ויטל והרב בצלאל אשכנזי, ושם, בעוונותי הרבים, נתבקש אבי בישיבה של מעלה ונותרתי אני לבדי נער קטן בן ט"ו שנים בלא משען, ולא עוזר ולא סומך, שכמו שתי שנים ומחצה היית נע ונד כצפור מן קנה, שכמה לילות מהם באשפתות היתה התנומה והשינה, וכמה וכמה שבתות, בצאת ישראל מבית הכנסת, הייתי הולך להטמן מחוץ לעיר מפני הבושה כי ידי ריקניות ופני חוליניות. והאל לא עזב חסדו מאת עבדו בן אמתו, טרם מכתי הצמית והפריח ציץ רפואתי, כי נמצא שבא לגור שם בעיר הקודש איש תם וישר, ירא אלהים וקדוש, הלוא זהו החכם, הרב רבי משה אלחאמי, ואספני לביתו וארחתני ארוחת תמיד נתנה, ולא שקט ולא נח עד אשר השיאני ולתוך חופתי הכניסני".

ה"מלאכה" ומקביליה

רבי שלמה העדני שקע עצמו בלימוד המשנה ובמפרשיה והחל לכתוב את פרושו למשנה. בעצם עבודתו בפרוש המשנה נתוודע אליו הרב דוד אמרילייו, שעמד על ערך פרושיו המאירים והמעמיקים והמרציו לרכז את כתבי היד שביידיו, וכך אמר לו הרב דוד אמרילייו: "מה זה, בניי? הלא ידעת, כי סוף הספר של המשנה שבידך להיבלות ונמצא ח"ו לריק יגעת. אתה עצמך אינך נפנה ממנו כמו שאמרת שאינך יכול להבינו ואף אחרי בלותו. לא כן, בני, מלאכתך מלאכת שמים, הניחה להתפשט כמים, שמע בקולי איעצך ולא תחדל חדול תקח לך גליון גדול וכתוב עליו בחרט את כל הדברים מפי כל הספרים. הן שתזכה וישתו אחרים ממימיך ולא יהיו לך לבזך. הנה זאת תהיה לך להוסיף זכות יתרה לנשמתך".

מתוך דברי הקדמתו לפרוש המשנה חשים אנו שהיה לו חוש הסטורי מפותח לספר את כל הקורות אותו, את אלה שהיטיבו לו והצילוהו מירידה לטמיון. הוא מספר שאבותיו היו חכמים גדולים בתורה ומוצאם מן העיר צנעא. הוא מספר עוד היאך התרגש בראותו את הפרוש "תוספות יום־טוב" ובהשוותו את פרושו לפרוש "תוספות יום טוב" – הדבר עורר בו פליאה, שהנה יום־טוב באשכנז הרחוקה והוא בעיר האבות, חברון, כאלו הסכימו ביניהם על מלאכה שתהא זהה ועם זה ישלים האחד מה שחִסֵּר משנהו: "ויהי לעת זקנת שלמה, אחרי שכבר גמר מלאכת עבודת ה', כאשר השיגה ידו, רָאָה ראה לקח טוב שחבר החכם השלם ה"ר יום־טוב על המשנה וקראו "תוספות יום טוב". והוא בחוץ־לארץ, שוכן בארץ אשכנז והדפוס מצוי שם, וישתומם שלמה על המראה, ויחד לבבו לאמר: איך בדור אחד אתרמי מלתא (ארע הדבר), שאחד יושב יחידי מוקרן בקרן זוית בעיר חברון, תוב"ב, ואחד עם חברים בארץ מרחקים, בעיר אשכנז, הסכימו יחד לעסוק ולעמול בעמלה של תורה ולהגיה המשנה ולבארה כמעט בסגנון אחד". דברים אלה מהקדמתו של רבי שלמה העדני מלמדים על דלילות ודלדול בישוב היהודי בארץ הקודש ובעיר חברון, נוכח הפריחה והשגשוג ביהדות אשכנז בימים ההם.

בין האישים שהשפיעו עליו והטיבו לו, ולמעשה הצילו אותו מסכנה חמורה של הדרדרות לטמיון, מבליט רבי שלמה בהקדמתו את הרב הגדול משה אלחאמי, איש ירושלים, שעלה מצערים. כן מזכיר הוא את החכמים הרב חיים ויטל והרב בצלאל אשכנזי. ידוע לנו מתוך דברי הקדמתו שאביו נפטר בהיותו בן ט"ו שנים. נראה שהוא לקה באיזו מחלה שהיא, שכן הוא מדבר על ידיו הריקניות ופניו החולניות. במקום אחר מדבר הוא על הצער, הבושה והחרפה בשל מחלתו, שאין לה ארוכה.

אפיקים

יסורי איוב וצידוק הדין

רבי שלמה העדני נתיסר ביסורים, ותלאות חמורות נתרגשו ובאו עליו בזו אחר זו. הוא מספר בדברים עגונים ונוגעים ללב שעבודתו הפרשנית במשנה אינה חכמה, אלא מלאכה קשה. כדבריו: "מלאכת שלמה גם כי כן היא כשמה, 'מלאכה' היא ואינה חכמה, רק נושא וטוען ספרים כבהמה". ואכן הוא נקט דרך בפרשנותו שיש בה משום עבודה שחורה ממש כדי להקל על לימוד המשניות. הוא רואה בעבודה זו את תכלית חייו עלי אדמות, כשריד אחרון שישאר אחריו, שכן רעיתו, בניו ובנותיו מתו בזה אחר זה. ובגיל ל"ג שנים כבר היה ערירי מכל וכל. הוא נשא את הסבל הזה בגבורה מדהימה בצידוק הדין ונמיכות רוח לפני בוראו.

ענין זה שמתגלה לנו מתוך דברי הקדמתו למשנה כדאי וראוי להציגו בשלמותו, שכן קור רוחו וגדלותו האנושית של החכם הזה מתגלים לנו כשהוא מקפיד לכתוב את קורותיו המזעזעות בחרוזים, וזה לשונו:

"מלאכת שלמה גם כי כן היא כשמה, מלאכה היא ואינה חכמה. רק נושא וטוען ספרים כבהמה. וגם בעבור הֵזֶכֶר שמי לדורות הבאים לפני לאומי, כי יחיד אני לאבי ואמי, וקרוב ושאר בשר מצד אב או אם אין עמי, לחוס עלי ולרחמני, אם לא יתכן שיש לי בערי התימני, רחוק רחוק ממני, כי לא אדע מה יוֹלֵד יום, כי עתה בשנת ה'שע"ט (1620) בן חמשים ושתים שנה אנכי היום, ועד הנה לא זכיתי לראות בביתי בן יפיק רצוני, ניכר במעשיו שימלא מקומי בתורה ויראני, אע"פ שאפרי אפר מקלה ומי מערה מימי, שכבר בני הגדול, שהיה קרוב לי"ג שנים לעבודת עושני, שהיה ממלא חסרוני כרצוני, בעוונותי וברוב חטאי אל נורא ואיום לקחו היום, יום קריאת מגלת איכה וחמת המלך שככה, כי השיגוהו שני אחיו הקטנים אחרי ככה. גם שתי אחיותיו, בנות עשר ושבע, קדמו לפניו להיות לו חברים, כי תכפוני אֲבָלֵי בימי בין המצרים. עוד זה מדבר, וזה מת גם כן בְּדָבָר. מלבד כי ילד אשר יולד לי אחר כך לנחמה גם הוא נחטף בתוך שתי שנים בקדחת חמה, ואחותו שנולדה אחריו, גם היא שנתה לא השלימה, בחליים רעים גם בצמא. וגם שזכיתי והגעתי לשנת הזקנה בעא קב"ה לארחא בתפוחא דנא, הוא בעל השם יוספיה בננא, שנחטף במגפה לקדם רבוננא, ואפילו שערי דמעה ננעלו בההוא זמנא, מסגיאות חובנא ומרדנא. ועלי להצדיק את הדין ולמימר דאזיל לכפרא עלנא, מלבד כי אשת נעורותי היא ובחה ושני בניה עמה, בהיותי בן ל"ג שנים מתו עלי בעוונותי, ובמה אקדם פני ה', אם לא במעט עסק תורה תהיה לריח ניחוח לפניו לכפר עוני, כי יודע אני כי אין בי שום עבודת מצוה תגן עלי מהיותי ניזון, אולי בזה אתרצה מעט לפני האדון, להקל מן העונש הראוי לבוא אלי מעט מזער, וישפטני וידיעני שוגג ופתי כבהמה וכבער, ויחוס על נפשי לטהרה, לזקקה וללבנה, טרם בא עֵתָה וְזִמָּנָהּ ואעתיר לפני שכינתו, בתפלת אסף נביאו ועבדו: עֶזְרֵנוּ אלהי ישענו."

דרך הפירוש

כאמור לעיל הציג לעצמו רבי שלמה העדני מטרה: לתמצת את פרשנות המשנה, לרכז אותה, שהקורא את פרושו יכול לטעום את טעמם של כל גדולי המפרשים למן רש"י דרך רבנו הרמב"ם ועד תוספות יום־טוב. לא לחנם מגדיר הוא את פרשנותו כעבודה קשה. שכן היה עליו לצלול בים הגדול של שני התלמודים, הבבלי והירושלמי, להעמיק חקר בכל המפרשים הידועים והבלתי ידועים שקדמו לו, לתמצת את דעותיהם ותפישותיהם ולהציגם לפני הקורא בפרושו "מלאכת שלמה". פרושיו משתרגים אל העומק בחקר המשנה, הולכים ומשתרעים אל הרוחב והאורך, שמים את הדגש על נקודת הכובד של הגרסא המשנאית, אבל אינם מתעלמים גם מן הנפח ודרכי הסגנון של ספר המשנה. כבר בפתיחתו לספר המשנה המתחיל מאימתי קורין את שמע בערבית צץ פרושו של רבי שלמה להסביר לנו מדוע נבחרה פתיחה זו. והוא מביא את דברו של ריא"ז, "שבפתיחה זו היא עיקר העיקרים במחשבת חכמינו הקדושים לייחד את שמו של הקב"ה ולקבל עליו עול מלכות שמים ועול התורה והמצוות ערב ובוקר, שנאמר: ובשכבך ובקומך".

מפליא הדבר, שכל כמה שהוא משתדל לתמצת לפני הקורא את גרסאות המפרשים הנה דעתו ונרסתו שלו עצמו אינם חדלים לצוף על פני כל פרושיו. לעתים הוא נוקט לשון של פוסק אחרון בענינים ובנושאים, שיש עליהם דעות שונות. וכבר בפרק הראשון של המשנה במסכת ברכות אנו נתקלים בדוגמה הזאת: במשנה ישנן גרסאות שונות לגבי המלה אשמורת או אשמורה. הוא מביא את גרסתו של הרב רבי אשכנזי שהגיה האשמורת ולא האשמורה. ורבי שלמה אומר: נראה לענ־יות דעתי וגם אני להגהתו זו" (של החכם הנ"ל), בהסתמכו על דברי המקרא לאמר: "ויהי באשמורת הבוקר" (פרק א' משנה, ברכות).

ובעוד שפות אחדות, אחיותיה של הלשון העברית. עבודה זו מחייבת בקיאות עצומה במקורות ובספרות הפרשנית שנוצרה מאז הגאונים ועד עצם תקופתו. מתוך יכלתו להגשים את העבודה אנו מגלים שקהלות ישראל בארץ־ישראל, עם כל דלותן החמרית והמספרית, שגשגו מבחינה רוחנית. לעתים קרובות מבסס הוא את פירושו למשנה על הגמרא עצמה, מזכיר את האמוראים, שהוא נשען על דבריהם ולבסוף הוא מזכיר את המפרשים שגם הם הסתמכו על דברי הגמרא. יש הרבה סימנים לכך, שלעתים הוא מפרש את המשניות על דעת עצמו בהסתמכו על הגמרא ורק לאחר מכן מגלה שגם המפרש פלוני אף הוא הסתמך על אותו מקור.

י"ח כללים לפירוש המשנה

להקדמתו יש ערך הסטורי רב. מתוכה אנו למדים רבות על חיי הקהלות בארץ הקודש וחכמיהן, ודבר דבור וברור על אופניו בתולדותיו הוא. הדחף הראשוני, שהניע את רבי שלמה לפרש את המשנה היה אהבתו העזה ודבקותו עד כלות הנפש בספר המשנה. עקב אהבה זו נוצר בו צורך לוהט ללמדה ולהבינה. וכך צלל במים אדירים של פרשני המשנה, אשר רבים מהם מתקשים אנו כיום להזות. ויתכן שרבים מאותם קונטרסים שהוא מזכיר, אבדו לנו.

בגאותו לעבודתו הפרשנית הציג לעצמו שמונה־עשר כללים, שלפיהם הוא חפץ לתת פרוש למשנה. הכלל הראשון והעיקרי הוא, שהמשניות תבואנה בלשונן ובדקדוקן, כפי שיצאו מתחת ידו של רבנו הקדוש. בהקשר זה הוא מזכיר הגהות ממשנת החכם ה"ר יהוסף אשכנזי. הגהות אלו אינן ידועות לנו כיום. אבל את הציר העיקרי בין פרשני המשנה הוא רואה ברבנו עובדיה מברטנורא. הוא מציג את רבי עובדיה כעין מפלס או קריטריון לפיו יש לסלול מסלות להבנת המשנה. בכללים השבעה־עשר והשמונה־עשר הוא מדבר על התועלת של הפרשנות במשניות בשטח פסקי ההלכה, למרות שהוא בפרושיו, איננו מציג את פסקי ההלכה בראש מעייניו. אבל פסקי ההלכה הללו צפים ועולים מאליהם, על רקע פרושיו. במלים אחרות הוא מקל את הבנת המשנה. ועוד מפלס אדיר שהוא מציג לפני עצמו כקריטריון לפרושי המשנה וכסמל ומופת לשאיבת פסקי ההלכה, כמובן באמצעות הגמרא.

בכללים משנים־עשר עד ששה־עשר מציג הוא לפני עצמו את המשימה הקשה להביא מורה מקום על כל נוסחאות המשניות בש"ס הבבלי והירושלמי, במדרשים ובכתבי הגאונים ובכל התוספות והתוספתות, בפרשני המשנה עד ליימיו. ידוע לנו שבימיו לא היה עדיין חומר בכתב שיסייע בידו להגשים את משימתו. ואולם זכרונו העצום עמדו לו בנדון.

רבי שלמה העדני היה מחונן בכוח זכרון מדהים ממש. כוח זכרון זה הוא שעמד לו בעבודתו הפרשנית, ביחוד לנוכח אסונותיו הרבים והקשים. כמפרש הינו אחד הפרשנים המעולים למשנת תורתנו. תשומת לב רבה ביותר הקדיש לברור נוסח המשנה, ואף העיר על שנויים בניקוד. כן חקר מסורות קריאה בעל פה מ"שוני המשניות", פירושו חשוב ביותר עד היום להבנת המשנה וכן גם לחוקרי הלשון העברית, שימצאו בלשון פרושו חידושים רבי־חשיבות בלשון.

המהדורה האחרונה שרבי שלמה כתבה בשנים שפ"א – שפ"ד (4–1621) הגיעה לידינו בשלמותה. חלקים ממהדורה קודמת נמצאים בכתבי־יד. הספר נדפס לראשונה במשניות וילנא, תרס"ה.

מִתְּיָמָן אֶל מוֹלֶדֶת מזל תם

מִתְּיָמָן לְחוֹף אַדָּמָתִי — אֶת קְשָׁיֵי הַדְּרָכִים
חוֹף מוֹלֶדֶת הוֹרָתִי — אֵימַת שׁוֹדְדִים גַּנָּבִים
הֲלְוַאי יָבֹא הַנּוֹתָר — וּבָאֲנִיָּה עַל הַסִּפּוּן
לְחוֹפְךָ מִן הַנֶּכָר — שָׂרָתִי לָךְ אֶת הַגִּגּוּן:
לְקַבֵּץ הַנִּשְׁבָּחִים — אֶת בָּלְתִּי, אֲנִי חָתָן
מֵהֲרֵרֵי תֵּימָן רְחוֹקִים. — בְּאתִי מֵאֶרֶץ תֵּימָן
אֲנִי נָשָׂמְתִּי אַהֲבָתֵךְ — מִתְּיָמָן אֶל חוֹף אַדָּמָתִי
עֵת עָצַמְתְּ וּבִלְּדוּתֵךְ. — חוֹף מוֹלֶדֶת הוֹרָתִי
בְּדָרָכִים כֹּה קָשׁוֹת — אֶת הֵיא כָּל אַהֲבָתִי
בָּאתִי אֶל אֶרֶץ אֲבוֹת — צִיּוֹן שֶׁלִּי מוֹלַדְתִּי
לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ תָּמִיד אֶזְכֹּר — לִבִּי אֵלַיִךְ יִרְגַּשׁ
מושב
אֶת הַגָּמָל וְהַחֲמוֹר. — צִיּוֹן שֶׁלִּי עִיר מִקְדָּשׁ. בית עריף

שנת השלשים לעלית "על כנפי־נשרים"*

שומה עלינו להפוך את שנת השלושים לשנת תמורה ומפנה

מאת **יובל אלוני**

(יו"ר המועצה האזורית מטה יהודה וחמועצה הצבורית)

המועצה הצבורית לציון שנת השלושים ואחת לעלית "על כנפי־נשרים" יחמת תכניות אחדות לציון עליה זו. בדעת המועצה ליזום את כתיבת ספר העליה "על כנפי נשרים", להנציח בסרט את העליה וההשתדשות, לשמר במחזה את ההווי והתרבות היומיומית של יהדות תימן, ולה־ביא את דבר המעשה המופלא הזה ואת מורשת יהדות תימן אל בתי הספר בתוכנית הלימודים ובשעות המחנך.

כמו כן תיזום המועצה ותעודד את הרשויות המקומיות ואת רשתות מרכזי התרבות לארגן כנסים עממיים לציון עליה זו, ולהכרת מורשתה. כדי שיתבררכו בעדה וכדי שהעדה תתברך בם. עליה זו מודה לכל הגופים שניצחו על ארגון מבצע אדירים זה, ועל תרומתם החשובה בקליטתנו הראשונית ברחבי הארץ.

ולעם היושב בציון, תודה מיוחדת בעבור אהבתו וחיבתי אותנו, מאז הגיענו "על כנפי נשרים" ועד עתה. אלה רגשותינו כלפי העם, אך לא תמיד כך כלפי המימסד של המדינה.

ברצוני למסור באמצעות "אפיקים" דבר העדה לממסד ולחוגים המובילים בחברה הישראלית: לשם מה עלינו לחגוג שלושים שנה לעליית "על כנפי נשרים"?

מספרים על רב תימני שבקבלת הפנים שנערכה לו מנו מארחיו כל תכונותיו התרומיות, חריפותו ובקיאותו ונדיבותו ודבקותו באמונתו. משסיימו להללו, הודה למארחיו, ואמר, שרק צער אחד צערהו, על ששכחו להזכיר את תכונותיו העיקריות, היוהו צנוע ועניו ומסתפק במועט, אירוניה? או אולי חמימות? ואולי פשוט דברי אמת, שהרי זהו המציין את התימנים: בכל אתר נחבאים אל הכלים ומסתפקים במעט ואינם נדחקים למקום שאי אפשר להכנס אליו מבלי להדחק. התוצאה היא שהכל מהללים את התימנים על נבונותם, על חריצותם ועל חוסר התלונה שלהם, אך מבלי להרגיש, נדחקה העדה בת מאתיים אלף האזרחים הישראלים לקרן זוית. כמעט שאינה מיוצגת בכנסת, אין לה יום בשנה שבה חוגגים אותה כל יקירי קרת, אין לה מרכז שבה נאספים לומדי תרבותה – ותרבותה הולכת ומשתכחת, וכתוצאה מכך הולכת תרבות ישראל ומתקפחת.

כאשר אנו חוגגים את שנת השלושים לעלית "על כנפי נשרים" שהביאה בכנפיה כחמישים ושניים אלף נפש – שומה עלינו לזכור, כי עוד לפני עליה זו, החל משנת תרמ"א ואילך היו עליות של תימנים כל השנים עד שהגיעה בישוב דאז, שלפני קום המדינה, לחמישים אלף נפש. אך בצמרות מערכות השכלה, התרבות, התקשורת, הכלכלה והפוליטי־קה – מצויים רק מעטים וספורים מבניה.

האמנם קיפוח? הייתכן כי מישהו ביקש לחסום עלית התימנים לרבדים העליונים של החברה הישראלית? והרי הכל אומרים כי התימנים חביבים ונבונים אוהבי עמל וחרוצים?

ד"ר יוחנן פרס מאוניברסיטת תל אביב אומר בספרו על יחסי העדות בישראל כי: "כבודם העצמי של התימנים היה מעוגן תמיד בזהות היהודית. העדתית והמשפחתית – ומבילא לא ראו עצמם מקופחים לפי אמות המידה ההשגיה של החברה האשכנזית".

"המוסדות המיישבים – טוענן ד"ר פרס – עודדו תמיד עליה תימנית על מנת להבטיח מעמד של פועלים חקלאים יהודים. ונדמה כי העליה התימנית כולה הסתגלה בקלות לתפקידים שיועדו לה: עובדי ייצור וחקלאות, פועלים חרוצים שהתמודדו ללא תלונה עם התנאים הקשים של ההתישבות החדשה בדומה לאחיהם במושבות הותיקות מן הימים שקדמו לקום המדינה. כתוצאה מכך – טוען ד"ר יוחנן פרס – הללו אותם האשכנזים והעדיפו אותם על פני עדות המזרח האחרות כשהם מכנים אותם מלאי שמחת חיים... אוהבי עבודה... פשוטים ונחמדים... חזקים ובריאים ושאר כינויים שבהם נוהגים מעמדות עליונים לכנות בחיבה את המוני העמלים השמחים בחלקם. התוצאה: – השתלבות התימנים בכל מערכות הייצור וההשכלה בישראל, – אך תמיד ברובדים הנמוכים של הפירמידה מהן הן בנויות. מכל עשרת אלפיה יוצאי תימן מגיעים רק 24 לאוניברסיטאות לעומת 32 מיוצאי אסיה ו־128 מיוצאי אירופה."

אם מאה שנות־נחמדות וחריצות של העדה התימנית הביאוה למצב עגום זה בריבוד החברתי הישראלי – מה תקוה ליתר עדות המזרח בישראל אשר תלונותיהם על קיפוח בדיעבד גדולות ורבות מאלה?

התמורה שאנו חייבים להתחיל לחוללה בפתיחת המסלולים של המוביליות בחברה הישראלית – חייבת להעשות בתחומים רבים. הראשון והחשוב שבהם – בתחום התרבות והחינוך המעצבים את התדמית העצמית והתדמית הציבורית. תמורה זו תביא מאליה לתמורה בשאיפות ובהכוונת המאמצים של החברה הישראלית ליתר שוויונות ביחסה לבני כל העדות ולבני העדה התימנית בכלל זה.

על כן שומה עלינו להפוך את שנת השלושים ואחת לעלית על כנפי נשרים לשנת התמורה מרחיקת לכת ביחסה של מערכת החנוך וההשכלה בישראל למורשתה ותרבותה של גולת תימן אשר התקיימה והתפתחה במזרח התיכון במשך אלפים שנים ברציפות ועשויה להתכלות ולהעלם אם לא נעשה לתחייתה בחודעתנו. תהא נא שנת השלושים ואחת לאתחלתא חדשה בתכנון התכניות הלימוד בהסטוריה, בספרות ובחכמת ישראל בכל בתי הספר ובכל רמות הלימוד בישראל – על מנת להבטיח כי ילדים בני יוצאי תימן ואחרים ילמדו את אחד הפרקים הגדולים בהסטוריה של עמנו וישל יצירתו אשר עוצבו בתימן ובארץ, ילמדו נא בנינו על מלכות יהודית בת 500 שנה שנתקיימה בחמייר בתימן בראשית הספירה, על קהילות יהודיות תימניות שהגיעו לפתוח כלכלי ומקצועי מגוון בענפי המלאכה, המסחר הבינלאומי, ההנהלה של אחיזות המלך והפתוח של מלאכת המחשבת והאמנויות. ילמדו נא בנינו על המלומדים והחוקרים ואנשי ההגות והרוח היהודים התימנים אשר יצירותיהם וקשריהם עם יהדויות ספרד ואשכנז העשירו את חכמת ישראל ושירתה, את תורת הנסתר והגבלה שלה, את תרבות לשונה ודתה. תהא נא שנת השלושים לשנת תפנית ביחסנו לעצמנו וביחס מכווני התרבות הישרא־לית ופיתוחה לעדת יהודי תימן ופיתוחה. לא עוד עם של נחמדים ורקדנים וזמרים המנצחים בענבלים ובאירוויזיון בלבד – אלא קהילה יהודית שורשית בעלת מורשת רוחנית ותרבותית עשירה אשר כיסופיה לארץ האבות הביאוה מרצונה לחסל את גלותה ולהשליך את סירי הבשר, את הבצלים ואת השומים מאחורי גווה ולעלות ציונה בשיר ובזמרה.

בעת מצוקה זאת ליעקב, כאשר נדמה, כי מתערערת האמונה בקרב החברה הישראלית, האין זה מאינטרס המימסד בישראל, להפיך למופת חינוכי מלהיב את תמצית לוזה של תרבות־יהודי תימן. את דרך החיים של תורה – ועבודה, את חוסר ההפרדה בין כלי קודש לאנשים עובדים, את ההסתפקות במועט, את דרך־הארץ ואהבת ישראל ללא תנאי?

יהודי תימן לא הפכו את התורה קרדום לחפור בה, כל בתי הכנסת ובתי המדרש היו של בני כל הקהילה. לא היו בתי כנסת מיוחדים לבעלי מלאכה ולא היו כיתות מיוחדות לבורים, פשוט משום שלא היו כאלה.

זה לא מקרה כי עולי "על כנפי נשרים" הקימו כ־50 מושבי עובדים ומהווים בהתישבות, בחרושת וביחידות השדה בצבא הרבה מעל ומעבר למשקלם היחסי באוכלוסיה. אם כך, מדוע נפקד מקומם מצמרות רוב הפרמידות בישראל: בחינוך, בבנקאות, בצבא, במינהל, בהשכלה הגבו־הה, וברבנות הראשית?

לכולי עלמא ידוע, כי ליהודי תימן יתרון יחסי גדול, במיבטא ובהיגוי

(סוף בעמוד 17)

מקומו של כתר תורה בציון

ראיון עם חתן התנ"ך העולמי פנחס נריה

מאת אהרן פטישי

"בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ותעלוזנה כליותיבדברי שפתיך מישרים"
(משלי כג טו טז)

בשעות הערב המוקדמות מצאתי את פנחס נריה, חתן־התנ"ך העולמי, ליד ביתו בראש העין. בהודע לו מטרת ביקורי הפסיק את השיחה עם חבריו ומיהר להכנס לביתו אשר ברחוב הנביאים בראש־העין.

נכנסנו לחצר גדולה מרווחת, גדורה באבן ירושלמית. בית דו־קומתי וחולק רשות לעצמו, נקי ומסודר להפליא, סלון מרוהט בטוב טעם ובקיר המזרח ניצבת על עמודיה ספריה תורנית שספרי תנ"ך, תלמוד, רמב"ם ופוסקים אחרים שוכנים כבוד במדפיה. התישבנו לשוחח על הענין שלשמו באנו. שיחתנו נסבה על הצלחתו בחידון התנ"ך, לאחר הכרות קצרה עם הוריו וזקנו (מצד אביו). מולי ישב חתן התנ"ך לבבי וחייכן, ארשת שמחה נסוכה על פניו מהולה בטל נוערים ללא שמץ של גאוה, השיחה קלחה מעצמה ללא רגשנות יתרה, היות וכבר נשנתה מפיו פעמים רבות. מהלך חייו הרוחניים ידועים: למד בבית־ספר יסודי – באגודה, בחסיבת הביניים – "במכינה למדרשית נועם" בכפר סבא. נתקבל למדרשית היא השנה השלישית לחוק לימודיו במדרשיה.

שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך

שאלה: כיצד גמלה בלבך ההחלטה להתמודד על התואר חתן התנ"ך העולמי?

תשובה: חידון התנ"ך הנערך מדי שנה בשנה כולל בתוכו ארבעה שלבים, שכל אחד קשור במשנהו. בראשונה שלב המיון הכולל שאלות בכתב שנבחן בהן כל מועמד. בשלב זה הצלחתי היתה מלאה, בשל כך עליתי לשלב השני שהוא חידון מחוזי, שנערך השנה במחוז הצפון. תוצאות המבחן המחוזי העניקו לי את התואר חתן התנ"ך המחוזי. השלב השני הוא החידון הארצי, שתוצאותיו החיוביות נטעו בי בטחון מוחלט להתמודד בשלב האחרון והסופי. אם ה' סייע בידי וההצלחה האירה לי פנים, לא היה בלבי שום ספק שאצליח בשלב האחרון שהוא העיקרי. עובדה היא שעמדתי בנסיון בהצלחה.

שאלה: חז"ל אמרו: "כל מי שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד חכם, שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם". האם בקיאותך בתנ"ך באה לך "בירושה" בבחינת "מורשה קהלת יעקב"?

תשובה: הדבר נכון בהחלט. זֶקֶנִי, הן מצד אבי והן מצד אמי, כולם בקיאים בספר התנ"ך וכל אחד מהם עשה כמיטב יכולתו להדריכני וללמדני תורה. נוסף לכך אבי חניך ישיבה תורנית "אור־ישראל" בתל־אביב, מובן שספגתי אל קרבי את האווירה התנ"כית שאפפה אותי מעודי מהוריי ומזקני כאחד, והיא שהטביעה את חותמה עלי. משום כך אינני רואה את לימוד התנ"ך כתחביב או כשלב בסולם "המעלות" כדי "להתרומם" מעליו, אלא כחלק מחיי והוויתי היהודית התימנית.

ממני תראו וכן תעשו

שאלה: אלו מטרות מציב אתה לפניך לאחר סיום למודיך במדרשית נועם?

תשובה: כיהודי דתי נאמן לערכי האומה ומוסרה אני מתכונן להשתלב במסגרת צבאית באחת מישיבות ההסדר, אחר־כך מעונין אני ללמוד לימודים אקדמאים במקצועות תנ"ך ותורה שבעל־פה. לימודי בנושאים אלה הם לימוד תורה לשמה, כדברי התנא: "למד מאהבה וסוף הכבוד לבוא".

שאלה: מהי, לדעתך, התרומה שתרמת לנוער מבחינה חנוכית שהצלחת בחידון התנ"ך?

תשובה: יש לי הרושם שהנחלתי כבוד לא רק ליהדות תימן, אלא לכל ישראל ובעיקר לנוער הישראלי, שזכיתי שכתר תורה לא ימוש ממקומו הטבעי, מערש תרבותנו ומקור מחצבתנו, כי מקומו של כתר תורה הוא בישראל, כמאמר הנביא ישעיהו: "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". משאלתי היחידה שהנוער היהודי ובעיקר במדינת ישראל יהגה בתורה ויעמיק בספר הספרים בבחינת "הפוך בה והפוך בה דכלא בה".

עלי לציין בסיפוק רב שבעקבות הצלחתי בחידון התנ"ך נערך חידון תנ"ך מקומי בראש העין. החידון נערך בבית התרבות בהשתתפות עם רב מתושבי המקום, ביוזמתו ובחסותו של מר יוסף מלמד, ראש המועצה המקומית.

★

אנו מצטרפים למשאלתו של חתן התנ"ך, שהנוער היהודי יהגה ויעמיק בספר הספרים, תרבה הדעת והתבונה בנוער בארץ ובתפוצות הגולה כדי שיסודות עמנו יהיו מושתתים על יסוד חזון נביאי ישראל שדרשו אמת ומשפט צדק, שוין חברתי בין חלקי האומה לשבטיה ועדותיה, רק בדרך זו נוכל להקים עם, לבנות מולדת, ולחשל כוחותיה הגנוזים של האומה באדמת האבות, ואז יתקים בנו הכתוב: "וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד" (מיכה ד, ד).

שנת השלושים

(סוף מעמוד 16)

השפה העברית. האם מישהו מאתנו ראה קרין תימני בטלביזיה? האם מישהו מכם מכיר מדינה אחת בעולם המתירה לקריינית בתחנות השידור הממלכתיות, לקרא באופן נכון בכמדינת ישראל?

השויון אינו ענין לכוונות טובות, אלא להתגשמותו לעין כל. אני מניח כי אין לאיש כוונה רעה לגרום לנו עוול, או קיפוח, אך אנשים בממסד, החייבים לחלק זכויות וזכיונות, נוטים בדרך הטבע להיענות לתובענים ולהתעלם מהנחבאים אל הכלים.

יהודי תימן לא קיבלו על עצמם מעולם את הנורמה של אלימות פוליטית או פיסית בחתירה לעמדות גבוהות. יתרון מוסרי זה הוא בעוכרינו כאשר נורמות של הכח החלו להשתלט על הארץ.

ישראל ישעיהו ז"ל, היה מספר על שני שרתים, תימני ואשכנזי, שבאו ליום עבודתם הראשון בבית הספר. התימני נטל מטאטא והחל מטאטא. האשכנזי הלך לבקר את משרדו של מנהל בית־הספר לראות את כסאו. בלבו ידע שזה הכיסא נועד לו – והחל לשאוף אליו מיום עבודתו הראשון כשרת.

יתכן כי הגיע הזמן כי תימנים יתחילו לראות לא רק במטאטא, אלא גם בכסאות המנהלים אשר כה מעטים מהם מבקשים לשבת עליהם. המשל התימני אומר: "אשר לא יעזור לעצמו אחרים לא יעזרו לו". על כן אתם חייבים להפוך הסתפקותנו במועט להכרה במירב. להפוך את ההשלמה עם המצב, לשאיפה מתמדת לשלמות.

לחברי, נציגי כל עדות ישראל ייאמר: עלינו להכיר בעובדה שמיזוג הגלויות בכור ההיתוך של ההתבוללות האשכנזית פשט את הרגל. עלינו להבין כי השונה הוא עושר, ולא סכנה. באוירה של שוויון ואחות־עדות יש ברכה בטיפוח הערכים היחודיים של כל עדה. טיפוח זה מותנה בטיפוח הלימוד והמחקר כדי להנחילם לכל בית ישראל. כי זוהי מורשתנו, שלנו, של כל עם־ישראל, ולא רק מורשתה של עדה זו או אחרת. אלו הן בארות־החיים ומקורות־היצירה אשר השקו ואשר ישקו את גני־ההדות ואשר יגביהו את ענקיה.

אני קורא לחברי, ראשי הציבור של עדת תימן, להיות חלוצים לפני המחנה בטיפוח התרבות העדתית ובהשתלבותה בתרבות ישראל, אני תובע מחברי להתעורר ולהתקדם במערכות הכלכלה וההשכלה למען הגבר השויון והגיוון העדתי, החיוניים מאד לחוסנו של עם ישראל ולביצורה של מדינת ישראל.

אל נהא בבחינת מחט ערומה המלבישה אחרים.
נהא חוטים יפים בארג האנושי והיהודי של עמנו.
ואסיים במילות תפילה ותקוה מאהובנו משוררנו הרב שלום שבזי:

"וְקַבֵּץ עִם אֲשֶׁר נָפְזָר, בְּאַרְצוֹת אוֹיְבִים. מְחֻרָף עַמְּךָ אָכְזָר, וְרָעוֹת חוֹשְׁבִים. הֲלָמוּנִי בְּנֵי הָגָר.
בְּעַמְּךָ מוֹשְׁלִי: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ גָּלָה, שְׁבוֹר אוֹיֵב וְגַם כָּלָה, מְשִׁיחַ קָדְשְׁךָ גָּלָה.
מִי יתן ובימינו נחזה בזה. ונהיה יחדיו ראויים זה לזה.

* דברים שנאמרו בבית הנשיא בטכס ההכרזה על תגיגות שנת השלשים לעלית "על כנפי נשרים".

עת רצון לשירת נצח

מאת ניר שוחט

זה היה אריסטו, אשר קבע, שברגע החולף יש מן הנצח. סוגיה פילוסופית זו אני מוצא אותה בשירה, והיא התגלמה בקובץ שיריו של רצון הלוי, שנקרא "הנצח האחד"*.

כיצד? אתה קורא על נושאי נצח: הארץ, ירושלים, ציון, הר המוריה, סיני, אבות האומה, גיבורי האומה, אמונה, ספר הספרים ועוד. אלה נושאי הנצח, ואילו הרגעי והחולף: אותה סיטואציה, שנתמזל מזלו של המשורר בה, הרגשה הרגע, חוויית הרגע, מראה הרגע – והנה מתעלה לו המשורר היחיד לספֵירות העליונות של נצח והוד.

וכאן נשאלת שאלה: מה קורה למשורר הזה ששר – כמשורר בודד – על נושאי נצח, שהסנוביות הישראלית איבדה עליה כלח? האם לא מוזר, שיוצא משורר ישראלי, ישים נפשו בכפו ולא ישיר על פגישת עראי, על ישיבת קרנות ברחוב דיזנגוף, על אובדן ערכים, על שרירת עולמות בהבל פה – לא על כגון אלה, אלא על עניינים שלא באופנה... מין ציונות ללא מרכאות.

אכן דרוש אומץ לב גדול כדי לשיר במדינת ישראל של תשל"ט על נושאי הנצח, ששר עליהם המשורר רצון הלוי; ועל אומץ הלב הזה: לאהוב את העם ואת הארץ ואת ערכי היהדות יישר כוחו של המשורר ותחזקנה ידיו.

★ ★ ★

רציתי לכתוב על ספרו של רצון הלוי כספר שירה רגיל של משורר ישראלי רגיל. כלומר מבלי לציין את מוצאו של המשורר, שאינו בהכרח גורם עיקרי בכתיבתו הספרותית; אולם כאן אני מוצא לנכון לדבר על מוצאו של המשורר – מארצו של ר' שלום שבזי – משום שהנקודה הזאת תאיר לנו את הדרך להבנת גוני גווניה של שירתו: לא רק שירה חוזרת בנושאיה מהשירה הישראלית המצויה, אלא גם שירה שונה – ואף מיוחדת – בעצם הווייתה. זוהי שירה המבושמת במור וַאֲהָלות של אותה יהדות עטורת הוד קדומים והמושרשת בלב יהודי של ישראל סבא והספוגה מרוח הזמן. המזכירה לך, לפעמים, שאתה מצוי בזמן שאתה נמצא בו.

בהקשר זה אני נזכר בדברי מאיר הלוי, עורך "מסלול", העיתון המנוקד, שיצא אחרי קום המדינה, שאמר כי יהדי תימן הוסיפו חן מיוחד לנוף האנושי בארץ. עתה כשלושים שנה אחרי דבריו של מאיר הלוי אני שואל: ובמוסיקה, הזמרה, המחול וכל הקשור בפולקלור לא כל שכן?...

מתוך הנחה זו אני נוטל את ספרו של רצון הלוי ומוצא בו את החן הזה, ומתוך הנקודה הזאת אני חדר לנשמתו של הספר ומגלה את יחודו ואת החן שבו. אולם אם תוערך שירה כזו מתוך קריטריון ישראלי רגיל, שאנו קוראים בו דברי ביקורת בעיתונות שלנו השכם והערב, אולי יֵרָאֶה הספר כמין "ברוזחן מכוער"; וכבר היו דברים מעולם, שמבקרים ישראלים דחו (קֻדַי לא הבינו) יצירות רבות, שנשאו אופי מיוחד ולא הלכו בתלם הכפוי.

★ ★ ★

בשירה יותר מאשר בתחום אחר אין הנפש סובלת חד־גוניות. קובץ שירים כמו "הנצח האחד" שובר את החד־גוניות של "התלם הכהוני", אך לא כופר בה. נושאי הנצח, ששר עליהם משוררנו, לובשים כאן לבוש ספוגני עממי, שאולי תמונת העטיפה של הספר – שלא נכתב עליה כלום – משקפת אותו ברוב צבעיה. כאן אתה מוצא שפע של אפקטים עזים המשפיעים על רגשותיך והמעירים את כל חושיך, ולבסוף בנקודת מוקד מכוונות כל ההשפעות הללו למטרה הנעלה, הלא היא – נושא הנצח ששר עליו המשורר!

יש בשיריו של רצון הלוי מן התום הטבעי, לומר הזוך והאצילות שבאדם וביהדי. אמנם יש סגולות כאלה בהרבה משוררים ואמנים, אך מעטים המשוררים שאינם מהססים להשמיע את קול האצילות התמה והטבעית שבהם, ותחת זה מנסים להתעלות לשכבות עליונות בכנופיים שטרם צמחו.

סגנונו של משוררנו מעבירנו לתחומים שונים. ראשית לעולם המקרא עתיק היומין. וכי אפשר שלא לדחף בעולם המקרא, אם אתה קורא ביטויים כגון אלה: מאכלת לעוקד וצואר לנעקד; הר המוריה; נצח סלה ועד; פריה עם הרביה; חלם חלום הסולם; הנה הנך ירושלים לארץ צבי; הרדי לבונה ומור; תורה צוָּה לנו; צופיה הליכות בנשמות ועוד כהנה וכהנה.

גם מלשון החכמים והפוסקים אתה מוצא למכביר: בשס"ה ורמ"ח גיד ואבר; כי סודה בספירות היסוד; לדחיליו ורחימיו...

ולאחד שנאבק עם ניבי הקדמונים ומטבעות לשונם, מגיע המשורר לעצמו וָגב את ניבו האישי (והרי אמר בשירו "אל מול שער טיטוס": אני חייל עברי ניבי עברי / בא זה עתה מארץ העברים), והנה אי אלו ממטבעותיו: אהבתיך להוויה; לְמעיקי ומציקי; אכזר וזר וקדורני; כמֶמש שנות האלפים; בסולם סוד וסוד סולם; גנוז עמוק בלב הקדמות; אם יש לך נפט לי שביב האש; אני הנני מאום תוך המאומה; יגר בגירת ריק ותיעבון; ועוד ועוד מלוא הכף.

ואם אוסיף לאידיומטיקה (שימוש בניבים) הזאת את קישוטי הסגנון הספוגניים – מיני לשון נופל על לשון, דימויים, השאָלות, כינויים ושאר אמצעים פיגורטיביים, תתגלה לפנינו שירה רוויית גוונים וּפְשָׂמים מבלי לחסֵר אחד מהסממנים. כל הכובד הפיגורטיבי (קישוט הסגנון) הזה מלביש את נושאי הנצח של הספר מין בגד פאר שמיועד להם. וכאן נשאלת השאלה: אם לכל קורא יערב הטעם המרוכז הזה? ואם כל קורא שוחר ספגנויות כזו? שמא יטען טוען, שהסאה גדושה מדי? ברם אני מעיר, שגודש הצבעים שבקובץ הזה, לא בא מהרוך חולשה או מתוך עשייה מאומצת – לפנינו משורר, שלשונו שופעת וּמְפָכָּה, וגם רגשותיו והגיגיו כמעיין המתגבר.

הרי דוגמה של שיר משירי הנצח – פתיחת השיר "בחיק המוריה":

עֵת שַׁח יְבוּס מוּסָּם בְּיוֹם קוּמוֹ
נֶגֶד צָבָא עַמִּי וְשָׁרְיוֹנָיו,
עָטָה מְרוֹם צִיּוֹן פְּאֵר קִסְמוֹ
כִּי יֵין בְּרֵאשִׁית שָׂב לְקַנְקַנָּיו
עוֹדוֹ בָּחֹם חֲמוֹ וְתֹם תֻּמּוֹ
לֹא פָּג נְעִים – טַעֲמוֹ בְּעָרְיוֹנָיו
גַּם שִׁיר לְוִיִּים שָׁב לְמִנְעָמוֹ
וּנְעִים זְמִירוֹת נָן בְּחֻבְיוֹנָיו.

לא כל שירי הקובץ הם שירי "הנצח האחד". יש בהמשכו שירים פרסונליים, שבהם נשמעת שירת היחיד, אם זו אהבה, או ידידות, או הגיון וכיו"ב; אולם סולם הנצח – במובן המוסיקלי, לא החלומי – הוא סולם גבוה בכל השירים. משוררנו מחפש את הנצח אפילו ברגעיו החלוֹפִים, עד שלפעמים אי אתה מבדיל בין יחיד לרבים ובין פרט לכלל. זו פתיחה נאה של אחד משירי "היחיד" של משוררנו – "אחד בְּמִימַד שניים":

אַת וַאֲנִי – הֲרֵי אֶחָד
וַאֲנִי עִם אַתְּ – הֲרֵי שׁוּב חַד,
וְזֶה הַשִּׁיר אֲשֶׁר יוֹשֵׁר
וְהָרָגַע אֲשֶׁר יוּרַן,
הֵן קֶשֶׁר הוּא אֲשֶׁר נִקְשַׁר
וְאֶחוּד הוּא אֲשֶׁר נֶאֱחַד
וְנִגּוּד זֶה שֶׁבֶּדֶּ קָרַן,
בְּיוֹם בְּנְיַן הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם
בְּיוֹם קִנְיַן הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם

ולבסוף נאמר: יהי רצון, ששיריו של רצון הלוי ירבו כמותם בישראל... כן יהי רצון!!

* רצון הלוי: "הנצח האחד" ספר שירים שני, הוצאת "אפיקים" – תשל"ט, 106 עמודים.

הופיע הספר "מַשָּׂא יִשְׂרָאֵל"
(שירי הגות וגאולה)
ספר המקפל בחובו 45 שנות יצירה, מנציח בהן המשורר את הגיגי לבו על המאורעות הנסערים שפקדו בשנים הללו את העולם וארצנו בפרט
מחיר הנחה (לקוראי "אפיקים") – **300. ל"י**
ניתן להשיגו אצל המחבר, רח' דב הוז 12, ת"א

עצרת בבית הנשיא לציון 30 שנה לעליית ״על כנפי נשרים״

מאת כתבנו

ביום א, יח באייר התש״ם, לג בעומר (4.5.80) נערכה עצרת חגיגית בבית נשיא המדינה לציון שלושים שנה לעליית ״על כנפי נשרים״. שהביאה ארצה 52,000 עולים בנוסף ל־50,000 שכבר היו בארץ ביום קום המדינה.

העצרת נפתחה בתקיעת שופרות תימניים ארוכים ומסולסלים, כשהנשיא נכנס לרחבה וניגש אל כסאו לקולה של ״זפה״ מפי המשורר המלהיב אהרן עמרם, ששר את השיר המסורתי ״אהוב מהר המור״.

מר יובל אלוני, יו״ר המועצה הציבורית לציון האירועים, ויו״ר המועצה האזורית מטה יהודה, הסביר את המטרות שהנחו את המועצה הציבורית בהחלטה לערוך סדרת אירועים לציון על כנפי נשרים (ראה נאומו בנפרד בגליון זה).

סגן אלוף שאלתיאל מוסר לנשיא שי – שופר תימני

ישראל קיסר, מ״מ מזכיר ההסתדרות, סקר את תולדות עליית יהודי תימן לא״י לפני קום המדינה ולאחר קומה. הוא סיפר כי העולים הותיקים התנחלו בארץ ללא עזרה מיוחדת ולעומתם שפר מעט חלקם של בני עליית על כנפי נשרים, אשר זכו בתמיכת המדינה ועזרתה בשיקום עצמם, והשתלבו עד מהרה בבניית המדינה החדשה וזכו להערכה רבה. והנה כולם זכו להערכה רבה על מסירותם, יושרם והסתפקותם במועט.

קיסר ציין כי יהודי תימן באו עם אוצרות רוח, אשר ערכם רב לחברה הישראלית המתגבשת כאן, וחובה לפעול בהקדם לגאולת מורשת זו והקנייתה לכל החברה הישראלית.

בשם ההסתדרות הציונית, בירך מר אריה צימוקי, יו״ר המועצה הציונית בישראל, אשר אמר כי התימנים הוכיחו כי גם ללא מדינת היהודים וללא ההסתדרות הציונית פיעמה ציונות היסטורית בקרב יהודי המזרח בכלל ובקרב יהודי תימן במיוחד. הוא קרא לגאולת מורשת יהדות המזרח שנרמסה, שכן זו מורשת יהדות ואנושית כבירה ויש להחזירה לאוצר היהדות המתרקם בארץ. הוא הבטיח כי המועצה הציונית תפעל לטפוח מורשת העדה התימנית ע״י עדוד כתיבת ספר על קורות העדה ועלייתה ארצה.

דברים מרגשים נשא כבוד נשיא המדינה, אשר קרא לעמוד בדומיה לזכרם של חללי הרצח בחברון. הנשיא ציין כי נגזר עלינו כי כל חיינו וחגינו יהיו שזורים עצב על פי ברכה ״בדמיך חיי״.

עליית יהודי תימן ראויה להיות נחוגה בכל שנה, אמר הנשיא, כי היא ביטוי לכסופים שפעמו בלבבות אלפי שנים בכל התנאים ובכל הגלויות. עליית יהודי תימן בכל התקופות, וביחוד בתקופות התורכית והאנגלית, למרות כל העיכובים והמכשולים מעוררת התפעלות, ויש לציינה. כן יש מופת בעלייתם בנעריהם ובזקניהם ובנכונותם לכל עבודת כפים ויצירה. ערב קום המדינה היו בארץ כ־600.000 נפש. במהלך המלחמה ב־48 עלו 100.000 ולאחריה בשלוש שנים עלו 650.000 נפש. היה חשש כי גלי העולים ישפיעו על דמותה של החברה במקום שהיא תעצב את דמותם. מכאן היתה עמדה נוקשה נגד כל מה שנראה כגלותי, וכך הסתייגו מן המורשות של העדות למיניהן ואף הן הסתייגו, כי כולם רצו להיות ״עברים״ ו״ישראלים״. ורק לאחר שנים כשנתגבשה החברה יכולנו להרשות לעצמנו להתרפק על המורשת ולטפחה, כי לא עוד היה בה סכנה.

ניתן לומר כי תולדות שלושים השנים מתחלקות כך:

10 שנים פחד

10 שנים מבוכה והסתגלות

10 שנים תחיה של מורשת.

במה אברך אתכם התימנים, שתהיו מקוריים?! הרי אתם העשירים ביותר במקוריות. ושמחים אתם בחלקכם. אברך אתכם, כי כשם שראיתם נחת בעברכם ובדביקות בארץ, כך תיהנו מדבשה ותורישו לבניכם את מורשת אבותיכם.

לאחר שסיים הנשיא את דבריו הוגשו לו מספר מתנות סימליות ע״י אישים ונציגי מוסדות וארגונים. סא״ל שלום גמליאל, אשר היה מן היתומים שעלו בראשית ״על כנפי נשרים״ הגיש לנשיא שופר תימני ארוך ומסולסל ועליו כתוב ״והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול״. הגב׳ רחל יצחק, הגישה שי מטעם ארגון ענ״ת.

הזמרת גילה בשארי הפעימה את הציבור בשירי שבזי מרגשים ובקול נעים ולהקה של יוצאי חבאן ממושב ברקת ריקדה בהתלהבות. לאחר מכן העלו מר חיים אושרי ויצחק קעטבי זכרונות מעלייתם לארץ במסגרת על כנפי נשרים.

הנחה את האירוע ד״ר בן־חור ימיני שהכריז על פתיחת שנת ארועים לציון שלשים שנה לעליית ״על כנפי נשרים״.

נעיר כאן לסיום כי בקרב הקהל נשמעה בתום האירוע ביקורת על אופי האירוע וצורת ארגונו. הועלתה טענה כי הוחמצה הזדמנות להפוך זאת למפגן של הישגים ותרומת יוצאי תימן למדינה. במקום להבליט את ההישגים ואת החיוביות הדגישה הבקורת ולו גם לגבי נקודות נכונות. את זאת אפשר במשך השנה להעלות. יתר על כן סדר הדוברים היה מורכב כולו מעסקני צבור, ואילו חלקם של הרבנים, היוצרים, האמנים, הסופרים, המלומדים וכו׳ נעדר. משונה שלא עלה על דעת המארגנים להזמין נציגי סקטורים שונים בצבור יוצאי תימן, ויותר מכך משונה שאפילו חבר הכנסת היחידי שיש כיום לעדתנו בתחום היצוגיות לא הוזמן, למרות שנכח בציבלה, וכן לא הוזמן אף רב, והיו שם רבים ונכבדים, ולא יוצרים או מלומדים, והם היו שם. חבל על הזדמנות שהוחמצה, ונקווה כי במהלך האירועים המתוכננים יתנו המארגנים לָבָּם לתקן זאת.

אליהו
חברה לבטוח בע״מ

לשרותך בכל סוגי ביטוח

משרד ראשי	תל אביב	אלנבי 113	טל. 623377
	מחוז המרכז	רוטשילד 37	טל. 286535
			286919
סניפים	ירושלים	בן יהודה 13	טל. 233116
		הלל 13	טל. 224926
	חיפה	הרצל 1	טל. 640936
	באר שבע	הרצל 122	טל. 77738

שבתות עיון בנושאי חברה ומורשה

ביום ב' בסיון, שבת "במדבר" התקיים יום עיון במורשת יהדות המזרח, ב"גני שולמית" באשקלון.

בליל שבת, לאחר תפלת ערבית וסעודה ראשונה של שבת, נתקיימה הרצאתו של המשורר טוביה טולמי, חבר מערכת "אפיקים", בנושא גלות מְזוֹן. המרצה עמד בהרצאתו על ההדגשים המיוחדים של גלות זו, ובהם – כוח העמידה המדהים של יהדות־תימן בעתות צרה ומצוקה. גלות מְזוֹן כיזעק כִּלְלָה מרכזית מרכזים עתיקים של יהדות עתיקה, שהיו מקור חיוני להפצת תורה וחנוך יהודי.

והנה עם דלדולן של קהלות מרכזיות אלו, לא נתערערו החיים היהודים ולא התמוטט כוח הקיום של שארית הפלטה. השרידים שנשארו המשיכו את חיי היהדות בתימן. ומכוח חיוניותם צמחו קהלות, שהפכו לתלפיות לדורות. בין ההדגשים הללו בקש המרצה לְאַתֵּר את מקורות יניקתה של שנאת ישראל בתימן, את הדחפים הנפשיים לשנאה זו ויכולת פעולה של צוררי ישראל בתימן. המשורר טוביה הסתמך, בין השאר, על מקורות שונים, ביניהם מחקריו של פרופ' יהודה רצהבי, ועל השירים שנכתבו על גלות מְזוֹן באותה תקופה.

עוות דמותה של יהדות שלמה

בשבת אחרי הצהרים נתקיימו שתי הרצאות המרצה הראשון היה יוסף דחוח־הלוי, עורך "אפיקים". הוא ייחד את דבריו בנושא הפערים העדתיים, בהסתמכו על מחקרים חדשים של ד"ר סמי סמוחה, מרצה בכיר בחוג לסוציולוגיה באוניברסיטת חיפה ואחרים. המרצה הציג את הפערים העדתיים הללו כאחת הבעיות העיקריות המעיקות במדינה. הפערים הללו הולכים ומתרחבים, הולכים ומתעמקים והם עלולים להביא לזעזועים חברתיים חמורים ברמקה החברתית של ישראל המתחדשת. ויש צורך דחוף לבלום את ההליך המסוכן הזה.

בפערים הללו יש עוות דמותה של יהדות שלמה – יהדות המזרח. העוות הזה זועק חמס עד לב השמים ויש לחפש דרכים לא שגרתיים לתקונו מן היסוד. המרצה הצביע גם על כך, שעד היום נשארו ספרי הלימוד בכל דרגותיהם, כפי שהיו בעבר. כמעט כולם כתובים על טהרת ספרות יהדות מזרח אירופה. אפשר למצוא בהם שמות מזהירים של סופרי רוסיה־פולין, אך אין מאומה מיוצרי יהדות המזרח. החומר הלימודי הזה זר לרוחו ולעולמו של התלמיד המזרחי והשמות המופיעים בספרי הלימוד אינם אומרים לו מאומה. יש לשנות את המצב הקיים הזה בכל ההקדם האפשרי.

יחודה של יהדות אפגניסטן

המרצה השלישי היה צבי גיל, יליד הארץ ממוצא אפגני, מוסמך האוניברסיטה ומפקח במרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח. הוא דיבר על יהדות אפגניסטן בידענות רבה ובתיאור חי ושופע. הוא גולל ימיה של יהדות זו, את תלאותיה שפקדוה בארץ גלותה ואת יצר הקיום היהודי העז והאיתן במולא חיוניותו עד עצם ימינו אלה. הוא הדגיש את יחודה ותרומתה בתחום אכלוס הערים הקדושות כגון ירושלים, טבריה, צפת ועוד. עוד לפני מלחמת העולם הראשונה הגיעו עולים רבים מאפגניסטן לא"י. ובהיותם קרובים ליהודי בוכרה מבחינת ההווי היהודי, התמזגו עמם יחד. יהודי אפגניסטן היו מן הראשונים שיצאו לבנות את ביתם מחוץ לחומות העיר העתיקה בירושלים, הוא הדין בערים אחרות. יהודים אלה הקפידו מאד על אילן היוחסין שלהם, ובזה דומים הם ליהודי תימן ששמרו על ספרי היוחסין שלהם עד לפני שלש מאות שנה. הוא הציג לדוגמה צילום של אילן יוחסין, שנעניפי משתרגים עד למרצה עצמו וגזעו ושרשיו משתרגים הלאה־הלאה עד לָעָבָר הקדום. לפי דברי המרצה מגיעים שרשי היוחסין של משפחתו עד להלל הזקן.

שבת "קורח"

ביום ל' בסיון תש"ם נתקיים יום עיון בשבת "קרח" בבית "מרגוע לעובד" באשקלון אשר אורגן ע"י "מורשת היהדות" במרכז לתרבות וחנוך של ההסתדרות בשתוף פעילי אגודת "אפיקים".

ליל שבת

לאחר תפלת ערבית וסעודת שבת פתח את יום העיון והנחה את הערב יוסף דחוח־הלוי מחנך ועורך "אפיקים". הוא סקר בקצרה את המצב החברתי במדינה והצביע על כך, שהרבה יעדות קמו כדי לקדם את פתרון בעיות הפער העדתי. הוא התריע על כך, שהרבה המלצות והחלטות שנתקבלו בממסד הפוליטי, המנווט את המדינה והקובע את דמותה של החברה בישראל, כמעט אף אחת מהן לא התגשמה הלכה למעשה. הן נשארו על גבי הניר לאנשי מחקר ולסטודנטים באוניברסיטה.

"אפיקים" מאז הִוָּסְדוּ, הטעים הפותח, התריע על תופעה חמורה זו, שהמלצות של יעדות למיניהן אינן מתבצעות כגון המלצות של ועדת ראש הממשלה לילדים ובני נוער לעוני ולמצוקה, שבראשות ד"ר ישראל כץ, שר העבודה והרווחה דהיום, שנתפרסמו באוקטובר 1972. המלצות אלה נגנזו עוד בתקופתה של ממשלת המערך בראשותה של גולדה מאיר, שהיא יזמה את הקמת הועדה, אחרי הופעת הפנתרים השחורים. המהפך הפוליטי במדינה, במאי 1977, שחוללוהו יהודי המזרח ושהעלה את הליכוד לשלטון בראשותו של מר מנחם בגין, לא חולל שום שנוי בנדון. על בני יהדות המזרח ללמוד לקח מחוצאותיו של המהפך הזה.

המנחה יוסף דחוח־הלוי, הציג את ד"ר סמי סמוחה, מרצה בכיר בחוג לסוציולוגיה באוניברסיטת חיפה, כחוקר וכאדם, אשר שלמות העם ושלומו תמיד לנגד עיניו. מחקריו המעמיקים בתחום יחסי החברה בישראל מצטיינים בדיקנות מדעית וברגישות יהודית ואנושית כאחת.

תהליכי מיסוד הריבוד העדתי בישראל

ד"ר סמוחה שנשא דבריו עמד בהרצאתו על המבנה המעמדי־העדתי ההולך ומתגבש בחברה בישראל ובדק את אופיו והרכבו העדתי של כל מעמד ומעמד.

לצורך הבדיקה חילק את החברה בישראל לחמשה רבדים:

א. הרובד התחתון – "שכבות המצוקה" העוני – אנשים עובדים הנמצאים על סוף העוני או מתחת לקו העוני. כמעט כל רובד זה מורכב מבני יהדות המזרח.

ב. רובד הפועלים – פועלי יצור, עובדי שירותים בדרג נמוך ועוד. רובד זה מורכב ברובו המכריע מבני יהדות המזרח.

ג. רובד הביניים – טכנאים, פקידים בינוניים, מורים יסודיים וכדומה, מעורב ומאוזן מבחינה עדתית.

ד. הרובד העליון – אקדמאים, פרופסיונאלים, בעל מפעלים קטנים וכדומה. רובו של רובד זה אשכנזי.

ה. הרובד העליון – קבוצת צמרת פרופסיונאלית, כלכלית, פוליטית, צבאית וכו' – מעצבי מדיניות בתחומים שונים – כמעט כולו על טהרת האשכנזים. אחוז בני יהדות המזרח הוא כשלשה אחוז (3%) בלבד.

ד"ר סמי סמוחה הבהיר, שאם לא יחול שנוי במשך העשור הזה אין סכוי לבני יהדות המזרח להתקדם ולהשתתף בנווט המדינה ובחלוקת משאביה בצורה שוויונית יותר – הקטוב המעמדי־עדתי יחריף מאד ותוצאותיו מי ישורן. על בני יהדות המזרח הנפגעים העיקריים ממצב זה לשאת את דגל המאבק. וחובה מוטלת על פעיליהם להיות בין ראשי הנאבקים לשנוי פני החברה.

למחרת בבוקר, לאחר תפלת שחרית, הרצה מר חיים אושרי, מנהל המחלקה לארגון וחברות בועד הפועל על הנושא: פעילות ההסתדרות לאור ערכיה החברתיים. הוא הצביע על תופעות של פעילות הסתדרותית, שיש בהן משום חידוש ערכים. לאור ערכים אלה בנתה ההסתדרות מפעלים ומוסדות, שתכליתם שרות מעמד הפועלים. למוסדות אלה יש מגוון רב של צורה ותוכן, החל במוסדות קופות חולים, חנוך ותרבות וגמור בספורט ואמנות.

יהודי תימן בעיני עצמם ובעיני אחרים

לאחר תפלת מנחת שבת הרצה המשורר יהודה עמיר על הנושא: "יהודי־תימן בעיני עצמם ובעיני אחרים". כיוון הרצאתו היה – מאבקם של בני יהדות־תימן בארץ, תלונותיהם והלבטים הנפשיים המתחוללים בהם, עקב המציאות, שבה הם שרויים וכיצד נצטיירו בעיני חוקרים,

(סוף בעמוד 21)

ערבי־ספרות למשורר רצון הלוי

ביום יז בשבט ש״ז נתקיים ערב ספרותי בשכונת אליעזר, חדרה, לרגל הופעת ספר שיריו החדש של המשורר רצון הלוי ״הנצח האחד״. הנחה את הערב ביד אמונה מר ינון בעדני שברך את חתן המסיבה והמעמד, בהביעו סיפוק על העירנות שמתחילה לצמוח בקרב צבור יוצאי־תימן והמזרח כלפי היצירה והיוצרים. הוא הביע תקוה, כי עירנות זו תצמיח פרי הלולים של שירה והגות, אמנות ומדע.

אחריו נשא את ברכתו מזכיר מועצת הפועלים יוסף אשתר. הוא ציין את חוש היצירה המפותח והחריף שמתחיל לתת אותותיו בקרב יהדות תימן והמזרח – בשפע של יצירה בכל התחומים בספרים, בשירה ובספורת מהווי חייהם. הוא ברך את חתן הערב, כי יוסיף ימים ויראה שירים.

חיים אושרי דיבר בקול נרגש על הכרותו רבת־השנים עם המשורר רצון הלוי. בהחזיקו את ספר השירים אמר: שירה זו נכתבה ע״י אדם העובד בבנין לפרנסתו ולאחר יום עבודה רווי מאמץ. הוא יושב על התורה, על השירה ועל המחקר – זה מופת של תורה, שירה ועבודה. ולואי שירבו כמותו בישראל.

את ההרצאה העיקרית נשא יוסף דחוח־הלוי, עורך ״אפיקים״. הוא סיפר על זיקתו הנפשית העמוקה אל שירתו של רצון הלוי: אני חייתי זמן רב עם שירה זו, ואף הבאתי אותה לבית הדפוס במסגרת פעילות ״אפיקים״. אני מודה עמה, כי היא מציירת בנאמנות את המציאות של חיינו בכל מלוא חוויותיהם לחיוב ולשלילה. יש בשירה זו העליצות של התחיה הלאומית, של שחרור ירושלים ובנינה. אבל יש בה גם תוכחה נוקבת על העוותים החברתיים העדתיים, על העוולות האיומות המתישים את כוח עמידתו של העם, שלומו ושלמותו. מזדהה אני עם שירתם של רצון הלוי, טוביה סולמי ושל שלום מדינה, כי היא מביעה מחשבותינו ומכאובינו על נגעי עמנו.

יהא הנכד נאמן לערכיו של הסבא

אחרון הדוברים היה חתן המסבה רצון הלוי. המשורר הביע את שמחתו, ביחוד לגבי הרכבו של הקהל. היה זה קהל רב מורכב משלש שכבות גיל: נוער, צעירים וקשישים. הרכב זה אמר המשורר מעיד על צמיחת הדורות והשתרשותם כאן על אדמת ישראל. נמצאים כאן הסבא, הבן והנכד. ועיקר שימת לבי אני היא על פרחי הנעורים. רוצה אני להחזיק בכתפו של הנער, להפנות אותו אל הסבא ולבקשו בכל לשון של בקשה, כי ילך בדרכיו, ויהיה נאמן לערכיו של הסבא הלז.

חתמה את הערב הנעים מקהלת ״נועם״, הנעימה שהרנינה את הקהל בשירי אבות, ביחוד הרשים את הקהל אמן ממוצא מרוקני ששר שירת יהודי תימן, כיהודי תימני מלידה.

על תורה, עבודה ושירה

ביום כח בסיון ש״ז התקיים במועדון נגבה בבת־ים ערב ספרותי המוקדש לכבוד המשורר רצון הלוי, שאמור היה להשתתף בו גם ראש העיר מר מנחם רושטיליד, ואולם עקב טרדות שונות נבצר ממנו להופיע.

פתח את הערב מנהל לשכת הנוער המקומי מר מרדכי ג׳רבי. פתיחתו היתה קצרה והוא מסר את רשות הדבור למר חיים אושרי, חבר הנהלת העיר, שאמר: המושג תורה, עבודה ושירה הוא אידיאה. לצערנו הוא נדיר בארץ ואידיאה זו מתרכות בכל מלוא משמעותה במשוררנו רצון הלוי. עצם המושג של תורה ושירה מזכיר לנו אבות קדומים כדוגמת ר׳ יהודה הלוי, ר׳ שלמה אבן גבירול ור׳ שלום שבזי. בדברי על שירה (הטעים אושרי), אינני מתימר כידען בענייני שיר אלא אני דן מה שאני קורא בשירה, לפי הרגשתי האישית ולפי הרושם שהשיר מחולל בקרבי.

שלשלת הדורות

את ההרצאה העיקרית נשא יוסף דחוח־הלוי מחנך ועורך ״אפיקים״, חייבים אנו ליצור כלי בטוי ולהקים במה שעליה יעמדו יוצרים של אמת ויחנכו את העם לתורה ולעבודה, ליצירה ולמעשים טובים. זאת אנו מוצאים בשירתו של רצון הלוי. זקוקים אנו לאנשים שיקומו ויתריעו על אי תורה, על אי עבודה ועל אי מעשים טובים. מי שאוהב באמת ובתמים את עמו חייב להוכיחו בפניו, המציאות בארץ מבחינה חברתית הנה קשה, בלתי נסבלת ויש צורך לחנך את בנינו לערכי אמונה וכן ביעודינו המוסריים והחברתיים.

ועוד מוצא אני בשירתו של רצון הלוי סימני היכר המאפיינים את שלשלת הדורות של עמנו לדורותיו. בהגותי בשירה זו עולים מיד בדעתי דמויות כעין ריה״ל ר׳ שלמה בן גבירול, שבזי ועוד. מלבד זאת מעוגנת בשירתו השפעת המדרשים והפרשנות של ר׳ דוד העדני, מחבר המדרש הגדול ור׳ שלמה העדני, פרשן המשנה ״מלאכת שלמה״.

לא כאן המקום לנתח את המבנים הפנימיים והחיצוניים של שירה זו. שכן הקדשתי מאמר נרחב על נושא זה באפיקים גליון עב, ארשה לעצמי רק רמזים אחדים: כל שיר ושיר הוא מבנה בפני עצמו הוא בנוי במקצב ההולם את תכנו הפנימי. אם נקרא את השיר הראשון נמצא, שהמקצב של השיר מתמזג עם מרקמי התוכן הפנימיים של השיר, הוא מוקדש לעם ולארץ. גם השיר השני מוקדש לעם ולארץ, מקצבו, כלומר מבנהו החיצוני, חופף להפליא עם המרקם הפנימי. זהו שיר בעל מקצב צמדים סותר ושוטף וכאלו הוא נדחף אל איזו הכרעה שהיא. ואכן הוא משיג את ההכרעה בצורה חזקה ובוטה.

המשורר רצון הלוי דבֵּר בקול רגוע, אבל החלטי לגבי משקלה הערכי של השירה. שירה זו חייבת להיות נובעת מלב העם וצמודה אל גורל העם, נובעת מנפש האדם ומדובבת את נפש האדם וסיים: ״אני משחר נעורי החלטתי בכתיבת שירה, והכוח הדוחף לכתיבה זו היא המטרה לדבר אל לב עמי כי יזניח את יצריו, כי יתחזק לאמונה, ליישר ולטוהר״.

חתמה את הערב להקת נוער מקומית שהציגה לפני הקהל מחול מרהיב, בדיוק ערב צאתה לחו״ל.

שבתות עיון

(סוף מעמוד 20)

סופרים אשכנזים ותימנים. בעיני הראשונים נצטיירו כאנשים שקטים המסתפקים במועט, תוך בטול וזלזול בהווי חייהם ובמנהגיהם, שאינם באים בדרישות כלפי אחרים המקפחים אותם, חרדה למורשת אבותם ומאבק עקשני להמשך קיומה בארץ.

לעומת זאת כשהמדובר במציאות עצמה הדברים נראים אחרת. עדות נאמנה לכך מוצאים אנו ביצירות סופריה ומשורריה של עדת יהודי תימן: יהדות תימן אינה רגועה, כפי שהיא נראית מבחוץ. להיפך, מצויים בה מתחים חזקים ואפילו נסערים, דאגה כבדה לשמירת מסורתה וערכיה הרוחניים. מסתבר שבניגוד לנראה מבחוץ ישנן טרוניות ותרעומות על קיפוחים, אפליות ועוותים חברתיים, שיש לשים קץ להם. המרצה קרא הדגמות מיצירות חוקרים, סופרים ומשוררים, בהם אידלסון, גוטיין, אלתרמן, טוביה סולמי, רצון הלוי ואחרים.

סָכַם את שבת העיון מר משה בר־יהודה, מנהל המחלקה ל״מורשת היהדות״ בהסתדרות. בדברי הסכום שלו עמד על נקודות אחדות בדברי המרצים שקדמוהו. הוא הצביע על הנחות שהוא מסכים להן ועל אחרות שאינו תמים דעים עמן. הוא נסה למצוא איזון בדברי המרצים, ביחוד בנושא הפער העדתי והשלכותיו החברתיות לגבי עתידו של העם בישראל, כפי שהוא בא לידי בטוי בהרצאות יום העיון.

הנחה את הדיון המסכם מר שלמה תנעמי, עוזר מנהל המחלקה ל״מורשת היהדות״.

ליום עיון זה נתלוותה תכנית אמנותית מרשימה מטובי האמנים. ביום שבת בצהרים נערכה מסבה עם ג׳עלה ושירה בצבור, בהדרכת הזמר החביב אהרן עמרם. במוצאי שבת, לאחר תפלת ערבית, והבדלה, נערכה תכנית אמנותית עשירה ע״י צלילי להקת הכרם בהדרכתו של המלחין והתמלילן אביהו מדינה שהרנינו והרקידו את הקהל בקולם הערב והנעים.

לחבר היקר

דוד שוקר יצ״ו

שא נא ברכתנו

לרגל הבחרך ליו״ר הועד המקומי **בני עי״ש**

ראה ברכה בפעולתך הצבורית.

חוג **״אתגר״** גדרה

טקס חלוקת מילגות מטעם הועד הכללי לקהילת התימנים בירושלים

מאת: אליהו שאול

תמה פגרת החורף ושעדיו הכפולים וכבדי המשקל של בית מושבת תימן, המשמש אכסניה לפעולות חינוך ותרבות שמארגן מדי פעם בפעם ועד העדה בירושלים, שוב נפתחו לרווחה. אכסניה זו שהוקד־שה ע״י המנוח חג׳בי שוכנת בין סמטאותיה הצפופות והצרות של שכונת נחלת ציון בירושלים, שתושביהן מקדימים להסתגר בבתיהם ומקדימים להשכים, מי לעבודת הבורא ומי לפועלו ולעבודתו, שקקו המוני אדם. היה זה צבור שוחר תורה שכלל כ־50 סטודנטים ובחורי ישיבה ובני משפחותיהם, שנקבצו ובאו לטקס חלוקת מילגות שנערך ע״י ועד העדה, במעמד נשיא העדה הרב יוסף קאפח שליט״א ונכבדים מקרב העדה בירושלים.

הטקס שהיה צנוע בממדיו ובמיקומו, אבל נשא אופי אינטימי־משפחתי, נפתח ע״י סגן יו״ר הועד הכללי, מר אליהו שאול, שבדברי הפתיחה עמד על הצורך החיוני בקיום קשר הדוק עם כלל הנוער התימני, שהוא דור ההמשך ובמיוחד עם צבור הצעירים מקבלי המילגות שנכחו באולם, שהיה מלא מפה אל פה.

הטקס שהיה צנוע בממדיו ובמיקומו, אבל נשא אופי אינטימי־משפחתי, נפתח ע״י סגן יו״ר הועד הכללי, מר אליהו שאול, שבדברי הפתיחה עמד על הצורך החיוני בקיום קשר הדוק עם כלל הנוער התימני, שהוא דור ההמשך ובמיוחד עם צבור הצעירים מקבלי המילגות שנכחו באולם, שהיה מלא מפה אל פה.

״לא בכדי״ אמר הפותח, ציין הועד בהזמנות לטקס חלוקת המילגות כי המילגה תינתן אישית לזכאים. מטרת הועד היתה כפולה: האחת – שהועד יכיר אישית את מקבל המילגה, והשניה – שמקבל המילגה יכיר אישית את הועד, כשהמטרה העיקרית היא הפקת תועלת הדדית למען קידום ענייני הקהילה התימנית, מטרה שחרט הועד על דגלו מאז הקמתו.

בתמונה: מימין לשמאל – אליהו שאול, הרב יוסף קאפח נשיא הועד וציון גרמי

לאחר דברי הפתיחה, נטל נשיא העדה, הרב יוסף קאפח את רשות הדיבור. הוא קידם בברכה את מקבלי המילגות ״מי באוהלו חכמת תורה ומי באוהלי יתר החכמות״, כשהוא מצטט את הרמב״ם האומר: ״שאין האדם אדם כי אם בידיעותיו, כי אם בהשכלתו. אדם ללא למידה, אדם ללא ידיעות, אדם ללא מושגי אמת אינו אדם כי אם בעל חיים הולך על שתיים״. על כן יש להיות אדם, להעמיק את הידיעות, לשקוד בלימודים ולא על מנת לקבל את התואר המיוחל או ההעודה הנכספת, כי אם לשם רכישת ידע בלבד.

״אמנם התואר והתעודה הם הנפרטים בשוק הכספיים״ – אמר כבוד הרב, אבל הם אינם גורמים בשום פנים ואופן שלמות נפשית.

בהמשך נאומו בירך כבוד הרב את ועד העדה, ובראשם את יו״ר הועד, מר ציון גרמי, על יוזמתם ותרומתם החשובה בארגון מופעי תרבות וחינוך ובכלל ובארגון הטקס לחלוקת מילגות הנערך בערב זה בפרט.

כמו־כן הדגיש הנואם, שהסכום שהוקצב לתלמידים כמענק לימודים אינו הדבר החשוב. מה שחשוב, לדעת כבוד הרב, הוא עצם העידוד, עצם ההכרה בחשיבות מסירותם של התלמידים ללמוד ״מן השמיים תשרה הברכה במעשה ידיהם״.

לאחר דברי הברכה וההערכה, פנה כבוד הרב במלים נרגשות אל התלמידים, בעיקר אל בחורי הישיבה, וביקש להביע את מורת רוחו וכן לתת פורקן לנושא שאינו נותן לו מנוח ואף מעיק על לבו. ״יודעים אתם״ – אמר כבוד הרב בהדגשה מיוחדת, כי המחלקה לחרבות תורנית שליד עיריית ירושלים, מכריזה מדי שנה בשנה על פרסי עידוד לתלמידי ישיבות המגישים עבודת מחקר תורניים. אני, אומר כבוד הרב, נמניתי במשך שנים רבות על חבר השופטים שבדקו את העבודות כדי לקבוע מי זכאי למילגה ומה גובה המילגה שיש להעניק לכותב המחקר. במשך כל אותן שנים לא הגיש אף בחור ישיבה תימני אחד עבודת מחקר לועדה. ״ברשותי״ – אמר כבוד הרב, כשאחד מעובדי המחלקה לחרבות תורנית שאלני פעם מדוע אין בחורי ישיבה תימניים בין מגישי עבודות המחקר. שאלה זו, שהיתה צפוייה, גרמה לי צער רב ועוגמת נפש, משום שלא היה בפי מענה. על כן הנני פונה אליכם תלמידי הישיבות הנמצאים כאן וגם לאלה שאינם נמצאים כאן עמנו היום, להרגיל עצמכם לכתוב, כי העלאת החקירה על הכתב ברכה רבה בה. בכך האדם מברר ומלבן את רעיונותיו היטב. בהזדמנות זו הביע כבוד הרב את התקוה שהועד הכללי לקהילת התימנים בירושלים יכריז אף הוא על תחרות פרסים, כפי שעושה זאת המחלקה התורנית שליד עיריית ירושלים ויקציב סכום כסף שיהיה מיועד לפרסי עידוד לעבודות מחקר שיימצאו מתאימות. הכוונה היא לעבודות מחקר שיכללו נושאים הלכתיים־משפטיים ולא דרשות או שיחות מוסר. לדעת כבוד הרב, חשוב מאוד שיקומו מקרב העדה בעלי יכולת לכתוב מחקרים תורניים ובזה ירימו את קרנה. פניה זו הופנתה כאמור לתלמידי הישיבות, משום שאין תודעת הכתיבה מפותחת אצלם, כמו אצל עמיתיהם הסטודנטים המורגלים בכך.

מסיום דבריו הביע כבוד הרב את תקותו שהתלמידים ייענו לבקשתו־משאלתו זו ויעץ להם כי בינתיים יתחילו בבירור נושאים ככל העולה על רוחם. כמו כן המליץ כבוד הרב להביא לדפוס את העבודות שיימצאו מתאימות על מנת להפיצן ברבים.

לאחר דברי ההערכה והתוכחה של הנואם, הוחל בחלוקת המילגות, שהיתה הפעם, כאמור, אישית. בתום החלוקה נעל הפותח את הטקס והנוכחים התפזרו איש איש לביתו. בזאת תמה חלוקת המילגות תש״ם שנערכה ע״י הועד הכללי לקהילת התימנים בירושלים.

יוֹם שֶׁחָלַף

זכריה תעסן

אֹשֶׁב לִי בְּפִנָּתִי קְמָעָה — אִם עֵת הִיא לְחָשְׁבוֹן־נַפְשׁ
שְׁאוֹן־יוֹם לֹא אֶשְׁמָעָה — וּלְהַרְהוּר לֵב יִתֵּן חֹפֶשׁ
אֶפְיֹג הֲלָאוֹת בִּי נְצָטַבָּרָה
וְלִבִּי בְּקִרְבִּי עָלַי יִתְעַבָּרָ — הֲלַעֲצֹר אֶת רִגְעֵי הַיְמָמָה?
הֵן הַזְּמָן יִדַּהַר בִּדְמָמָה
שְׁלָוָה, דוֹמִיָּה, הֲאִמְתָם? — יְמַהֵר תָּמִיד פֶּן יְאַחֵר
חֶלְפּוּ לָהֶם וְאֵינָם — וְלֹא יַשִּׂיגֵהוּ הָרָגַע הָאַחֵר
כִּי נַפְשִׁי לֹא אֶרְגִּיעַ
וּלְחַקֵּר־לֵב אֵיךְ אַרְגִּיעַ? — הִנֵּה גּוֹלֵד הָרָגַע הֶחָדָשׁ
תִּקּוֹת אֲנוֹשׁ תִּגְבַּר מֶחָדָשׁ
מֵאֵלֶיהָ תַּעֲלֶה הַשְּׁאֵלָה — אוֹחֵז בּוֹ כְּנַחוּשׁ־מַצָּח
תָּצוּף מֵעֲלָה בְּאֶפְלָה — לְשָׁמְרוֹ עִמִּי עַד נֶצַח.

שַׁדַּי אֱמֹר נָא דַּי

משה ציון כהן

שַׁדַּי אֱמֹר נָא דַּי — הַיּוֹם, אֶל אֶרֶץ חֲדָשָׁה
לַיְלָה הָאָרוֹךְ — אֲנַדֵּד אֵלֶךְ
בּוֹ טָבְלוּ בּוֹסְסוּ אֲחַי — אֶל בֵּית אֲבִי שׁוֹלֵחַ הַמִּנְחָה
בְּעִיסַת הֶגְוֹן הָלוּחַ וְדָרוּךְ — עוֹד אֲבִי חַי עוֹד יִשְׂרָאֵל חַי
כְּיוֹשֵׁב הָאָרֶץ כְּבֶן־חוֹרִין
הֲבִיאוּ לְאִישׁ לְאָחִי בְּנֶכֶר — כֹּה אֶכְרַךְ אֶת עַמִּי
מִזְמֹרַת הָאָרֶץ מִנְחָה — בְּשֵׁם מְעוֹרֵר הַבְּרָכוֹת
תְּפִנְעָם זוֹ הַזִּמְרָה בְּדָמוֹ — מִלֹּא כָּף זוֹנַחַת
וּבְבֹקֶר אֶחָד חֲסַר מְנוּחָה — מִלֹּא חֻפְנַיִם אֵלֹוּ, שָׁלוֹם
אוֹ אוּלַי בְּטֶרֶם תָּבוֹא חֲשֵׁכָה — כְּמִלֹּא עֵינַי, דַּיָּה
יֹאמַר הָאִישׁ – אָחִי — כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים.

אפיקים

"יום ירושלים" בשער אפרים

מאת כתבנו בשרון

למי שרצה לחגוג השנה את "יום ירושלים" היה השנה מבחר רב ומגוון של אירועים במקומות שונים בארץ, שם יכול היה לחגוג, ואילו מערכת אפיקים, בחרה לחגוג יום גדול זה במושב שער אפרים עם תלמידים של בית רבן, והחויה היתה מרגשת לאורחים ולמארחים כאחד.

שער אפרים הוא מושב, אשר גאוה יש בו בשל מיקומו המקנה לו יחודיות המבליטה את תרומת עולי תימן לבנין הארץ ובטחונה. כפר קטן הממוקם בין בני ישמעאל ולפני מלחמת ששת הימים היה ממש על הקו הירוק ועל הגבול. ממערבו הכפר קלנסואה, מדרום־מזרח טייבה, וממזרח טול־כרם העיר הגדולה והעויינת. וביניהם פנינת יהדות, עובדי אדמה החורשים וזורעים וקוצרים באהבה רבה ובמסירות.

אם תשאל אותם, איך אתם מסתדרים עם השכנים יענו לכם בחכמת חיים שמיד עומד אתה עליה ועל מוצאה מתימן: הערבים מכבדים את מי שמכבד עצמו ואינו מוחל על כבודו. יודעים הם הישמעאלים סביבנו כי אם, חלילה, יפגעו באיש מאתנו, אנו נגנג עמהם כפי שצריך ועל פי כללי המזרח, וזה מונע התנכלות. וידוע כי כלל זה עומד במבחן וישנו כבוד הדדי בין הַכְּפָרִים.

למשל, ב־30.3.76 יום המכונה ע"י הערבים כ"יום האדמה", חזרה מכונית מנתניה ובה חתן וכלה מבני שער אפרים, בעוברם בלילה ליד קלנסואה רגמו עליהם נערים מספר אבנים. תושבי המקום המתינו למחרר היום וכאשר ראו, כי שכניהם מתעלמים מן הנימוס הערבי המחייב לבוא ולהתנצל, החלו להכין את נשקם ולהתארגן לביקור בכפר השכן בחיפוש אחר המתנכלים, מיד באה פניה של הנכבדים הערבים אשר הגיעו במשלחות אל נכבדי שער אפרים וביקשו להביע התנצלות, כי המדובר בנערים שובבים, אשר שגו ומצטערים וההתנצלות התקבלה ומאז לא היתה שום תקרית ויחסים טובים.

ובכן בכפר זה נערכה מסיבה לציון יום ירושלים, ביום ד', כח באייר ה'תש"ם (14.5.80) ע"י תלמידי בית הספר, אשר תרמו מכשרונותיהם הברוכים בשירה ובזמרה וברקוד, והשרו שמחה וידידות.

פתח את הערב מר דוד שביט. מנהל בית הספר אשר הכריז על כוונת בית הספר להקדיש מערכם וזמנם להקניית תודעת מורשת יהדות תימן לתלמידים ע"מ שיהיו גאים במורשת אבותיהם ויקבלוה כחלק ממורשת עם ישראל בארצו.

סגן ראש המועצה מר יצחק בן דוד, בירך את הנהלת בית הספר על המסירות שמשפחים בה את בית הספר, הביע הערכתו לעורך "אפיקים", מר יוסף דחוח־הלוי ולמשורר טוביה סולמי, אשר כיבדו את האירוע בנוכחותם. מר בן דוד הביע משאלתו כי אפיקים יחדש קשריו עם הכפר ועם בית הספר, ויסייע בארגון נושא העברת מורשת יהדות תימן לתלמידי הכפר.

עורך אפיקים, מר יוסף דחוח־הלוי, ציין כי שער־אפרים הוא עדות לתרומתם של עולי תימן, אשר הקימו עשרות ישובים לאורך גבולות הארץ והפריחו את שממותיה.

מר טוביה סולמי, חבר מערכת אפיקים, דבר על "ירושלים בתודעת יהדות תימן". הוא ציין כי ירושלים היתה ליהודי תימן מושג חי ושופע חיים אשר הגעגועים אליו סייעו בהתגברות על קשיי הגלות הנוראה בתימן, ואשר כח משיכתה הוא שמסביר את תופעת עלייתם ההמונית והמתמדת של יהודי תימן לארץ־ישראל.

הערב נסתיים בפסטיבל שירים שחוברו על־ידי תלמידי הכתות השונות ואשר נושאם היחידי היה – ירושלים. השירים הושרו על־פי לחנים שונים והעידו על כח היצירה הרב המצוי בין תלמידי בית הספר, ועל אהבתם ודבקותם הטבעית בערכים הבסיסיים של יהדות תימן: ארץ־ישראל, וירושלים!

הערב אורגן על־ידי המדריך החברתי ישראל דהרי ועל כך יבוא על הברכה, אך יותר מכך חובה נעימה לנו לציין את מסירותו המרובה של צוות המורים וביחוד של המורה עדינה סלחוב והמנהל דוד שביט, אשר אהבה והערכה רבה הרעיפו על התלמידים ועל מורשתם, למרות שאינם בני אותה עדה, ועל כך ראויים הם לציון מיוחד.

ארגון ולכוד הם כוח

(סוף מעמוד 7)

מספר קבוצות ע"מ להגיע לרב־תכליתיות ורב־יצוגיות. אגב, זו היתה גם עמדת מוסדות המפלגה. כשבאו פעילי מפלגה מבני עדתנו וביקשו להוסיף מועמד תימני לרשימה נאמר להם כי יהודה חשאי מייצג מבחינה המפלגה גם את הסקטור התימני.

אפיקים: האם אתה חש כך?

חשאי: ודאי, בכוונתי גם לשמש פה וכתובת לכל מי שיפנה וביקש זאת. ובכוונתי לשמש פה ונציג לבעיות צבור יוצאי תימן, כפי שהייתי והאמנתי עד היום. למשל, הנני בודק אפשרות כעת להגיש הצעת חוק לעידוד וגאולת מורשת יהדות המזרח. ע"י הקמת בית מורשת יהדות תימן שירכז בתוכו גם "בית ישעיהו", "בית יבניאלי", "בית שבזי", "בית ענבל" וכד'. מורשת יהדות המזרח בכלל והתימנית בפרט אובדת והולכת ולא נעשה די לגאול את המורשת בטרם תאבד. זו משימה לאומית ולא רק משימה עדתית.

אפיקים: האם כניסתך לכנסת תביא לשינוי בפעילותך הציבורית עד כה?

חשאי: להיפך. עד היום שימשתי כיו"ר האגף לשלטון מקומי במפלגת העבודה, ובמסגרת תפקידי הנני אחראי לכל הפעילות והנושאים בתחום הרשויות המקומיות. זה מוקד של עוצמה ועשיה, ובכוונתי להמשיך להתמקד ולעשות. והפעילות בכנסת תוסיף ללא ספק אפיקי פעולה נוספים שיועילו גם לפעילותי בקרב העדה ובקרב הציבור בכללו.

אפיקים: מר חשאי, מה המקום שאתה נותן ל"תימניות" בחייך?

חשאי: בחיי הפרטיים ובביתי ישנה מזיגה של היהודי הישראלי עם התימני. למשל, אשתי ממוצא אשכנזי, גרתי במשך רוב שנות חיי בשכונה תימנית, המסורת מחד והמאכלים מאידך עדיין לא נשכחו וקשה להיפרד מהם. בהווי הישראלי לכל אחד צריכה להיות המזיגה שלו – של החדש עם מורשת אבותיו – והוא צריך להיות גאה בה. כבוד עצמי וכיבוד המורשת שלך יביא גם כבוד של אחרים אליך. הנני מאמין כי תרבות יהדי תימן נושאת בקרבה הרבה ערכי אנוש ויהדות שיש להצילם, להחזירם ולהאצילם לאחרים ולתרבות הישראלית המתרקמת בארץ. בכוונתי לעשות ולשתף פעולה עם כל מי שמאמין בזאת ומוכן לעשות ככל שידו משגת גם בתחום זה.

אפיקים: במה היית מסביר את סוד הצלחתך לפחות בשלב זה?

חשאי: אין ספק כי את הגעתי לכאן, זה לא בגלל העינים היפות שלי או בזכות אבות. זו תוצאה של אמונה ועבודה, מסירות ונאמנות. האמונה בערכים ובמטרות שעליך להיאבק להשגתם כי בחיים אין חלל ריק.. אם אינך נאבק המקום נתפש ע"י מישהו אחר. האמונה כי בחיים אינך מקבל דברים על מגש של כסף, אלא נאבק עליהם, זה לגישתי וכלל בסיסי בחברתנו. האמונה כי ארגון וליכוד הוא אמצעי של כח ועוצמה להשגת יעדים חברתיים כלכליים ופוליטיים. על פי אמונתי זו, לא ישבתי לבכות, אלא עבדתי שנים רבות במסגרות שונות וכלליות הוכחתי את כישורי הכלליים. יתר על כן דאגתי כל העת לשכלל כישורי על מנת להתאים עצמי לחיים, ולשפר יכולתי. בתחומי פעולה רבים ומגוונים, כיום הנני בוגר האוניברסיטה במזרח תיכון ואפריקה ופילוסופיה כללית ובימים אלה הנני מסיים לימודי תואר שני בפילוסופיה מדינית באוניברסיטת תל־אביב. בכוונתי להמשיך בקו זה גם בעתיד: עבודה בשלושה מישורים – הממלכתי, המפלגתי והצבורי־תימני.

אפיקים: האם ברצונך להעביר מסר מיוחד לצבור קוראינו כסיום לשיחתנו:

חשאי: בהחלט. ברצוני להבהיר לצבור קוראי אפיקים ולצבור יוצאי תימן בכלל, שני דברים: ראשית, בכוונתי לשמש פה וכתובת בכל הנוגע לקידום בעיות צבורנו; שנית אם ברצוננו להשאר על המפה החברתית והפוליטית בארץ עלינו לפעול בכל המסגרות בחתירה להיות קבוצות פוליטיות חברתיות ואחרות הדורשות את המגיע להן. בזכות עצמם ולא בחסד. ומעל כל זה עלינו להיות מסוגלים לשתף פעולה בינינו בנושאים ובאינטרסים המשותפים לנו, גם כאשר הננו חלוקים מבחינה מפלגתית. הסיסמה שלנו צריכה להיות; אם "נשתול הרבה שתילים" אולי נצליח להשיג את היעדים. במאמץ משותף ובאמונה גדולה יכול נוכל להתגבר על כל המכשולים.

הַמְּנָה על "אפיקים" – עתונך!

אגודת "אפיקים" ומערכת בטאונה, פעיליה וסופריה מברכת את ידידנו **אלישע כהן** לרגל הבחרו **פה אחד** בוועידה השניה של אגוד הפועלים החקלאים למזכירו הארצי, שנערכה בשפיים ביום שני טז בתמוז ש"ז.

בחירה זו מעידה על אישיותו החזקה של אלישע, שנחן מאז ומתמיד בקרינה אישית מיוחדת, המשפיעה על סביבתו, וכן הודות לפעילותו הצבורית הנמרצת ברוכת ההשגים במשך שלש השנים האחרונות, מאז נבחר למזכיר ע"י המרכז של האגוד.

בטוחים אנו, כי תפקיד זה, שהוטל עליו בשנית יצמיח ברכה ושגשוג.

עלה והצלח, אלישע, ועשה חיל בעבודתך הצבורית, ויד ה' תסעדך במעשיך הטובים.

אפיקים

מערכת "אפיקים" מברכת את החבר **זכריה דורי** בקבלו את התואר השני, מוסמך האוניברסיטה, במקצוע היהדות.

אנו מברכים אותו, כי יוסיף דעת וימשיך הלאה בלימודיו עד להשגת מטרותיו הברורות.

נאחל לו עוד, כי יגביר חיל בפעילותו הצבורית והחנוכית לטובת הכלל והפרט.

כה לחי!

"אפיקים"

לחברים היקרים

יגאל צבי ורעיתו **שרה** ת"מ (תל־אביב)

שאו ברכה נאמנה

למלאות ארבע שנים לנשואיכם

מאחלים אנו לכם רוב חדוה בחיים

עם מלוי כל המשאלות והמאוויים.

אפיקים

לחברינו היקרים

יפת כוכבי ורעיתו **מרים** ת"מ (מרמורק)

שָׂאו ברכת מזל־טוב

לנשואי הבת **צביה** עב"ל **דן** נ"י

תזכו לראותם מאושרים ובנו ים בנין עד־עד

מ א ח ל י ם :

פנחס קפרא וב"ב	זכריה שעובי ורעיתו
אברהם ישעיהו ורעיתו	יאיר מדאר־הלוי ורעיתו
דוד יחיא ורעיתו	נפתלי גדסי ורעיתו

להרב **שמואל דוד** והרבנית **גאולה** (מושב חלץ)

שאו ברכה

בהגיע הבת **צופיה** למצוות

ה' יזככם לראותה בנועם חייה ובמעשיה הטובים.

אפיקים

לחברינו היקרים

טוביה סולמי ורעיתו **עליזה** מב"ת

שאו נא ברכה מעומקא דלבא

להולדת **בת־חן**

אחות **לבת־שיר ולאמיר** נ"י

ה' יזככם לראותם בתפארת חייהם ובמעשיהם הטובים ויה"ר שיהיו חוליה איתנה בשרשרת במורשת הרוחנית של אבותיהם הגדולים

בית־אפיקים והמערכת

לידיד יקר

סעדיה מַסוּרי (נחליאל)

שא נא ברכה, בהגיעך לגבורות

תוסיף שנים רבות בבריות גופא ונהורא מעליא

אפיקים

"חסכון כבקשתך:"
בנק ברקליס דיסקונט מאפשר לך לבחור את התכנית המתאימה לך:

עכשיו הזמן לדאוג לעתיד בטוח יותר לך ולילדיך ולנצל את היתרון הכפול של בנק ברקליס דיסקונט:

יתרון רב תכליתי • יתרון נעורים

■ אפשרות להסכון של 4, 5, 6 או 7 שנים.
■ באפשרותך להפקיד סכומים חד־פעמיים או חודשיים עד לתיקרה של 250,000. ל"י בכל מסלול.
■ אפשרות לשילוב של שתי השיטות ולצבור עד 500,000. ל"י. בכל מקרה תזכה בהצמדה מלאה כעבור שנתיים, ובפטור ממס לאחר 3 שניס:
■ באפשרותך לפדות את הכסף בבת אחת בתום תקופת החסכון עם הצמדה מלאה ופטור ממס.
■ אפשרות לפדיון שוטף בתשלומים — כל חודש, כל חצי שנה או כל שנה במשך תקופה של עד 5 שנים מתום תקופת החסכון.

הסכומים שישארו בחשבונך ימשיכו לשאת הצמדה מלאה למדד, ריבית שנתית מצטברת של 3½% ופטור ממס. בוא עוד היום לאחד מסניפי בנק ברקליס דיסקונט ופתח תוכנית חסכון רווחית ביותר.

יותר אפשרויות -

בנק ברקליס דיסקונט בע"מ

מקבוצת בנק דיסקונט.

קרן מלגות לזכר מארי סלימאן אבדר

אור לנתיבותיו

מושב אורה הוא מושב עובדים המיושב ע"י יוצאי־תימן ומרוקו. שתי העדות חיות בשלום. המקום הוא ללא ספק אחד המקומות המקסימים בְּיִמְּים בארץ. המושב שוכן על צלע הר המתנשא מעל הרי ירושלים הנשקפת ממנו בכל יָפְיָה ותפארתה. רוב תושביו – בני יוצאי תימן, שבאו למקום כשעדיין היה כולו סלעים ושממה. ובזכות חריצותם הפכו אותו לפנת־חמד שוקקת חיים, צומחת ומורחת.

אנשי המושב עברו תלאות וקשיים רבים מאד בראשית התישבותם במקום, כי התנאים שהיו אז בשנות החמישים קשים מנשוא. ורק הודות לחריצותם ולעקשנותם של המתישבים גברו על מכשולי טבע וקשיים חברתיים וכלכליים.

מקימי המושב ובניו בוניו מביטים על העבר בגאווה ובספוק על השגיהם המשקיים והחברתיים.

העליה לכפר זה היתה בשנת תש"י. עולי תימן שהתישבו במקום באו ממחנות גִ'תָּאן, תַאשְׁ וּבְּכִיל וכן מאזור אַלעוּד שבתימן, הכולל את העיירות אַ־נַאדְרָה וְאַרְם אַלעוּד. ליהודי אלצרם יש אופי מיוחד במינו. נשתמר בהם עדיין האופי היהודי השבטי הקדום, שהיה בתימן עוד בטרם הופעת האסלם. יהודי אַלעוּד הם גבוהי קומה ובעלי חוסן גופני בלתי רגיל. הם היו גאים ותקיפים ולא נמנעו מעולם מלשלם לגויים שנוצרי־ישראל המתגרים בהם כגמולם. יהודי אַלעוּד שהיו בעדן זכו לשם טוב כיהודים גאים ואמיצים, שאגרופם היה נטוי כנגד שונאי ישראל הערבים העדנים והצומלים (שבט כושי שהיה בעדן). וכבר יצא משל על אגרופו של הָעוּדִי, שהוא קשה ומסוכן יותר מאלתו של הערבי או הצומלי. וממש נרקמו אגדות סביבם בקרב ילדי ישראל בעדן.

אחת המשפחות הכבודות בין יהודי אַלעוּד היא משפחת מארי סלימאן אבדר, שמקום מושבה היה בכפר צַרְם־אַלעוּד. זהו כפר יהודי גדול יחסית הנשקף אל עמק עתיר מים, פורה ורב מטעים. היהודים האלה עסקו בחקלאות, חלק מאדמת העמק היו שיכים להם מדורי־דורות וזה היה מכוח ברית שבטית עתיקה, שאפילו האסלאם לא הצליח להרסה.

מארי סלימאן היה מראשי היהודים העֲדִנִּים. מצבו הכלכלי היה מבוסס למדי. בעצם מלחמת העולם השניה החליט מארי סלימאן אבדר, כי הגיעה השעה לעלות לארץ ישראל. ובהיותו מאותם אנשים היודעים להחליט ולעשות ארגן משפחות אחדות ושם פעמיו לעבר עדן בדרכו ארצה ישראל.

בדרכם לעדן מצאו אלפי יהודים שנהרו מכל קצות תימן משרכים דרכם לעבר עדן. אולם, למרבה הצער, עם הגיעם לגבול עדן הטילו השלטונות הבריטיים אסור חמור על היהודים מלהכנס לעיר עדן. וכך נאלצו לחזור על עקבותיהם. בשובם אל כפרי מולדתם מצאו שהערבים השתלטו על אדמותיהם. ובהיותם יהודים עֲדִנִים, שאינם מוותרים בקלות, פתחו במאבק משפטי ממושך ועד לאמאם, בכבודו ובעצמו, הגיע הבירור המשפטי. מארי סלימאן התיצב לפני האמאם והצליח לקבל פסק דין הַמְצֻוֶּה על החזרת כל האדמות הגזולות לבעליהן היהודים.

והנה בהיות מארי סלימאן בדרך ופסק הדין בכיסו שמע על קום מדינת ישראל, דבר שזעזע את נשמתו עד היסוד בה. ובהיותו פקח ומפוכח חזר לכפרו, נגש אל ראשי משפחות הגויים, שנגדן נהל המשפט, הראה להם את פסק הדין. אבל לחש באזניהם, כי הוא מוכן לעשות עמהם הרבה בעבור ברית הקדומים בין אבות אבותיו ואבות אבותיהם, בתנאי שישלמו תמורת האדמות שבידיהם. הישמעאלים הסכימו לדבר ובו במקום עשו את העסקה לשביעות רצון כל הצדדים, אלא שלאחר ימים אחדים הבינו שהם נפלו בפח פקחותו וערמומיותו של מארי סלימאן, אבל בהיותם אנשי אצולה עֲדִנים לא נותר להם אלא לצחוק מתוך טוב לב והתפעלות על תבונתו של אותו מארי סלימאן, שהרי אם היהודים עוזבים את ארץ תימן כל האדמות שלהם נופלות בידיהם מניה וביה תמורת כסף מועט.

מארי סלימאן ארגן הפעם את בני קהלתו ויחדיו יצאו לעדן. זה היה בשנת תש"ט. הם שהו זמן קצר במחנה גאולה שליד עדן עד לעליתם "על כנפי נשרים" לישראל.

מארי סלימאן היה אדם ער, פעיל ומסור לצרכי הצבור עד ימיו האחרונים. הוא נפטר במושב אורה על אדמת האבות בשיבה טובה בגיל פב שנים. השאיר אחריו בנים, נכדים ובני שלשים. בנו שלום אבדר, ירש את תכונות אביו כאיש צבור המסור לצרכיו. כיום הוא מכהן כגזבר מושבי מבואות ירושלים. לרגל יום השנה למות מארי סלימאן החליטו בניו, ובראשם שלום אבדר, להקים קרן מלגות הנושאת את זכר שם אביהם ומפירותיה יחולקו מדי שנה מענקים ומלגות לתלמידי ישיבות וסטודנטים לבני יוצאי תימן. בסיס הקרן הוא 150,000 ל"י, שנתרמו ע"י בניו ובני משפחתו.

ינון שמו של המנוח בפעלם המבורך של בניו מקימי מצותו.

הלוי

צדיק באמונתו

במוצאי שבת קודש פרשת נח נתבקש לישיבה של מעלה ענק הרוח, החסיד והעניו רבי שלום כלוזנר, זצ"ל.

בשורת איוב זו נפלה על ראשנו כרעם ביום בהיר. עדיין ניצבת חיה לנגד עינינו דמותו התמירה עטויה הוד של קדושה ואצילות. כל אישיותו אמרה הוד והדר והקרין מאישיותו זו על סביביו.

רבי שלום זצ"ל היה המשורר של שירת תימן בה"א הידיעה. ידיעתו במכמני המנגינות של היהדות השרשית והמסורתית היתה מאין כמוה – בגין כשרונותיו הנסיון הרב שצבר במחיצתו של המנוח רבי סעדיה עוזרי זצ"ל. עם פטירתו נטל עמו את מפתחות היכל נעימות השירה של יהדות תימן.

בתכונת המנהיגות המיוחדת שלו ידע לנוט את ספינת קהל עדתו בימי משבר רוחני, שפקד את יהודי תימן בראשית שנות העליה מתימן. קנאותו לדבר ה' היתה דוגמה ומופת של עמידה עקבית על עקרונות "וצדיק באמונתו יחיה".

עוד זאת היתה בו. מוכיח בשער, בכל מאורע בו השתתף, והיו רבים רבים כאלה, של שמחה ולהבדיל של צער.

במיוחד הרבה להטיף לקחו לבני ביתו בניו ובני בניו יבלחט"א. ואכן זכה להעמיד דור ישרים מבורך – אילן שענפיו מרובים ב"ה ושרשיו עמוקים וגדולים היונקים ממקור התורה ויראת ה' טהורה.

ואף עתה לאחר הסתלקותו מעמנו, אנו חשים בדברי תוכחתו – ובעזה"י לאורך נלך.

ציון חוברה

לחברינו היקרים

דוד מקסר, האחים והאחות **חנה מזעקי**

במות עליכם

האם היקרה **חמאמה מקסר** ז"ל (לבית מדהלה)

תנחומינו: השם ינחם אתכם בנחמת ציון וירושלים ולא תוסיפו לדאבה עוד

המנחמים:

פנחס קפרא ורעיתו	עתניאל מזעקי ורעיתו
שלמה נחום ורעיתו	בנימין בן נתן ורעיתו
נפתלי סהר ורעיתו	בן־ציון נחום ורעיתו
אברהם ישעיהו ורעיתו	רחל גזית ובניה
יהונתן רווה ורעיתו	מנחם מידני ורעיתו
יפת עדני ורעיתו	נסים אקצ'ע ורעיתו
שלמה לוי ורעיתו	יצחק שמחי ורעיתו
יעקב ברזלי ורעיתו	דוד יחיא ורעיתו
יוסף ברזלי ורעיתו	משה עמראני ורעיתו
לוי גפן־עפגין ורעיתו	בנימין מזעקי ורעיתו
שמואל עפג'ין ורעיתו	יאיר מדאר־הלוי ורעיתו
שלום מדהלה ורעיתו	נפתלי גדסי ורעיתו
אהרן מזעקי ורעיתו	מרדכי בן־חיים ורעיתו
שלום מזעקי ורעיתו	בן ציון שמחי ורעיתו
חזקיה מגד ורעיתו	ואקנין אליהו ורעיתו
אברהם מצ'מון מדהלה	חיים הדר ורעיתו

איש תורה ועבודה למופת

בט"ז בשבט ש"ז, בשבת ויחי, בצהרי היום, עת פרחה הגפן ולבלבו האילנות, השיב את נשמתו לבורא עולם, בדעה צלולה ובהכרה מלאה, זקן ושבע ימים, איש העליה הש־ניה, שכל חייו היו קודש לתורה ועבודה ר' נתן בן חיים חובשי זצ"ל.

המנוח היה גדול בתורה ובקבלה. עסק בנגלה ובנסתר תוך תהיה, חקירה ודרישה בסוגותיה.

שביליה היו נהירים לו כשבילי ארעא דישראל, שהוא התהלך בה וזיעתו ריוותה את רגביה בכבוש העבודה העברית. הגה בעשר ספירות ובכוונותיהן הטמורות, דרש כל פסוק וכל תג ותג בנגלה ובנסתר והאיר עיני חכמים בבקיאותו הרחבה ובעמקות מחשבתו המקורית.

כשהיה דורש בתורה נדהם השומע להקף ידיעותיו ולעומק הסבריו המאלפים והמחכימים, נתמזגו בו שתי מדות נעלות של תלמיד חכם: בור סוד שאינו מאבד טפה ומעיין מתגבר בחכמת ישראל. תכונות אלו נטבעו בהוויתו האנושית־היהודית, שירש מאבותיו, חכמי תימן.

בבית הכנסת בשעריים היה ר' נתן שליח צבור מעולה בהליכותיו, במדותיו הטובות, בענוותנותו וביראת שמים השבועה בנשמתו הזכה והטהורה. בימים הנוראים היה עומד על רגליו מתחלת התפלה ועד סופה. ובקולו הערב והמרנין היה מרעיד לבבות המתפללים, וביחוד בשעה שהיה קורא את היחודים וזווגי מדות העליונות והיה מדקדק בהן בארוכות ובכוונותיהן הנשגבות, שהיה בקי בהן. חרדת קודש היתה אופפת את הקהל וכולם היו מקשיבים לשיחו ולאמרי פיו. באותן שעות תשת והרגשת, בשעה שהיה מתפלל בצבור, את קדושת המקום וקדושת המעמד הנורא, כאלו מלאך ה' עומד לפניך ומזווג אותך אל צבא מרום העומדים בקדושה ובטהרה ושופכים את שיחם לבורא עולם.

יסורים רבים פקדו את ר' נתן בחייו עלי־אדמות. אשת נעוריו הלכה לעולמה (לפני 25 שנים) בטרם עת לאחר מחלה קשה ממושכת, כשהוא מטפל בה באהבה ובמסירות. לפני 4 שנים נהרג בנו יחידו בתאונת דרכים. אולם אסונות אלה לא פגעו ברוחו האיתנה. הוא קיבל את דין שמים באהבה ובהכנעה וברך על הרעה, כשם שברך על הטובה. עד לרגעיו האחרונים לא נס ליחו ולא כהתה עינו. בעת פטירתו מן העולם נפרד מבני משפחתו, ממכריו וממעריציו בנפנוף יד לשלום. ובהניחו ידו על פניו קרא את הפסוק "שמע ישראל" והחזיר את נשמתו לבורא עולם בטהרה על סף שנתו המאה. בהלוויתו לוה אותו עם רב, הספידוהו רב העדה, הרב נתן שרעבי והרב הראשי לרחובות הרב שמחה הכהן קוק, שעמדו על גדולתו בתורה של רבי נתן חובשי זצ"ל.

חבל על האי שופרא דבלי בארעא.

נפתלי גדסי

אשריכן אמהות אשר כאלה הם בניכן

הדודה חמאמה בת אברהם מדהלה אשת שלום מכסר עוזבת את העולם הזה ומצטרפת אל חבורת חלוצי הער־לים מתימן וממיימדי שעריים בראי־שית המאה הנוכחית, שכבר פרשו מן העולם הזה ושוכנים בגן הענן.

הדודה חמאמה תפגוש שם את חברותיה שמעה, צלחה, סעידה, בדרה ועוד, אשר בחייהן נתנו את חלבן ודמן על בנין ארץ־ישראל.

כילדות רכות הגיעו לארץ צחיחה ונשמה, אשר לא אהל ולא צריף חיכה להן. וגם יד אחים לא הושטה לחלוצי ארץ התימן. הגברים, הנשים והטף נקלטו בין עפאי האקליפטוס אשר חבקום וסוככו עליהם מקרני חמת הקיץ. אך ברדת המטר נכלמו האילנות על אזלת ידיהם להגן על אהוביהם החוסים בצלם, כנגד זרמי המים האדירים. ואז רק אז קרה הנס. לב האכרים ברחובות נמס והם פתחו את דלתות אוררותיהם לפני החלוצים התימנים.

גורלם של נשי התימנים היה קשה ונורא: ביום עשו את עבודת אשת האכר ובלילה עשו למען משפחותיהן. עם השתלט החושך ננעלו באורוות לשנת הלילה. כזה היה גורל הראשונים, שיסדו את שכונת שעריים, שהיא כיום עיר ואם בפני עצמה. אלמלא נעלו דלתות רחובות לא היתה קמה שעריים. אריח אחר אריח בנו התימנים את בתיהם הדלים, ותוך כדי כך נטעו את כרמיה ופרדסיה של רחובות. עיקר הנטל על נשות החַיל התימניות. עד שהגיע עידן של הפרימוס לשעריים עברו הרבה שנים. שנות רעב ושנות מלחמת תורכים באנגלים. לכולם היה רע, אך לתימנים היה רע שבעתיים.

וכיצד הכינו אמותינו את פת לחמנו. כרות המואביה לקטו הן את הפאה והשכחה לאחר הקציר, שבולת שבולת לכדי אלומה זעירה. דשו, טחנו ואפו במו ידיהן ולמשפחותיהן נתנו חיים. נשות תימן, כמו הדודה חמאמה עשר ידות להן בבנינה של ארץ־ישראל. הקב"ה הכיר בזכותן ונתן להן מפרעה בחייהן. הן זכו לבנים טובים, אנשי עמל וישרי דרך נאמנים על יגיע כפיך כי תאכל. אשריכן אמהות אשר כאלה הם בניכן.

הדודה חמאמה טפחה את ביתה באהבה ובמסירות. מי שבא לפתח ביתה התפעל מחריצותה ומתושיתה, חצר ביתה היתה טבולה בעצי נוי ובפרחי העונה. בנפלה למשכב, שלא קמה עוד ממנו, זכתה הצדקת הענוגה לטפל וסעד מצד בניה חנה, דוד, שושנה ואבנר, ששום בת אצילים עתירי הון לא זכתה לו. היא השיבה את נשמתה לבורא עולם שבעת ימים ושנים. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

חזקיהו מדהלה־מגד

תורת אבותיו נר למעשיו

נקפה שנה מאז נלקח לבית עול־מו איש תם וישר, ירא שמים וירא חטא ר' **שלום** בן הרב **שלמה מרד־בי** זצ"ל. המנוח לא רק עסק בתורה ובעבודה אלא גם הוקיר רבנן ותלמידיהם. נשא ונתן באמונה, חנך את בניו ובנותיו לתורה, למצוות ולמעשים טובים באהבה ובמסירות נפש. ועיקר העיקריים:

דמות אדם יראֵ שמים ודבק בתורה עד לתמצית טפת דמו האחרונה. אהבת התורה, הדבקות בה ובקיומה, אלה הם היו עיקרי חייו ומשאת נפשו, שהעסיקו את מחשבותיו וכלכלו את נשמתו משחר נעוריו ועד ליום פטירתו.

ר' שלום רדף צדקה ומשפט, כְּבֵד את הוריו ומוריו בכל מאודו ביראה ובענוה, קרב קרובים ורחוקים לתורה ולקיומה וטרח רבות להפצתה בקרב בני התשחורת, ובמיוחד עשה לילות כימים ללמוד התורה בנוסח מסורת יהדות־תימן על מנת שלא תשתכח מהם ויתחנכו לאורה ולנתיבותיה בני עדתו, שאבותיהם נצרוה במשך אלפי שנים בגלותם המרה – תימן. עמלו לא היה לשוא. רבים מתלמידיו הולכים לאור נתיבות חייו ומחנכים את בניהם לתורה וליראת שמים.

מה מאוד היתה גדולה אהבתו לנכסי הרוח שהורישו לו אבותיו. הוא נצר את ספרי התורה שהביא עמו מתימן כבבת עינו, התקינם לקריאה בצבור בבית הכנסת ואף לא נחה דעתו עד אשר נסתיע מן השמים וקנה ספר תורה חדש מן המהודרין כדי לזכות ולְזַכּוֹת את בניו אחריו. את אמו הזקנה כְּבֵד וכַלְכֵל באהבה ובחום לבב. זכה לבנים, זרע ישרים, שתורת אביהם נר למעשיהם.

שנתים ימים נתיסר ר' שלום יסורי תופת במחלה ממארת שכלתה את כוחותיו, אך הוא לא התאונן ולא נתמלטה מפיו הטהור תלונה, תמיד אמר: "יסורים ממרקים עוונותיו של האדם בעולם הזה ומזכים אותו לחיי העולם הבא". באהבה ובדומיה קבל את הגזרה. נלקח לישיבה של מעלה בגיל נח שנים ביום שבת קודש ביום כח באייר תשל"ט.

עליו נתקים הפסוק: "והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך".

חבל על דאבדין ולא משתכחין. יהי זכרו ברוך.

הרב יוסף שלום פתיחי (מורו לשעבר)

אפיקים

המועצה האזורית מטה יהודה

לרגל חגיגות שלשים שנה לעלית "על כנפי נשרים" הננו מברכים את חברינו יוצאי־תימן בישובי המועצה האזורית מטה יהודה ובכל אתר ואתר.
מלאי הערכה והתפעלות מעבודתכם החלוצית בבנין הארץ, בהתישבות, בתעשיה ובכל אשר נדרש עמל כפיים ושאר רוח.

נעלה כולנו ונצליח!

יובל אלוני
יו"ר המועצה האזורית מטה יהודה

* * *

ברכתנו שלוחה לכתב העת אפיקים במלאות חמש עשרה שנה לפעילותו הברוכה והפוריה בנושאי חברה וספרות. במשך תקופה זו עשה אפיקים גדולות בחשיפת כוחות יצירה בעלי רמה גבוהה וגלויים חשובים במחקר, בשירה ובספורת שנתפרסמו מעל במותיו.
עורכי אפיקים, המשיכו בפעילותכם היוצרת והיו ברכה לעם ולמדינה.

יובל אלוני
יו"ר המועצה האזורית מטה יהודה

לחברים היקרים
חיים יפת ורעיתו **סימה** ת"מ
ברכתנו שלוחה אליכם
למלאות שמונה שנים לנשואיכם
כה לחי!
אפיקים

עובדיה חג'בי
אלומדרור
שעריים – רחובות
אבן עזרא 13, טל' 054-55110
★
★ שווק פרופילי, אלומיניום ופלסטיק
★ אביזרים למרכיבי תריסים
★ בסיטוונות וליחידים

רם אור
שלום תם
★ טרנזיזסטורים
★ מקררים ★ מכונות גילוח ★ תנורי חשמל ★ צרכי חשמל
★ עבודות ותקונים
★ דודי חשמל ושמש
רח' אבן גבירול 90, ת"א
טלפון 247581

מבטחים
מוסד לבטוח סוציאלי של העובדים בע"מ

פנסיה מקיפה –
בטחון כלכלי לעובד

תכנית "פנסיה מקיפה" מבטיחה לעובד ולבני משפחתו הכנסה שוטפת, במקרים ובנסיבות, שנפסקת בהם יכולתו להשתכר ולקיים עצמו ומשפחתו

להלן עיקרי תכנית פנסיה מקיפה:
★ פנסיה לחבר שהפך נכה בטרם הגיעו לגיל פרישה.
★ פנסיה לשארי חבר שנפטר בטרם הגיעו לגיל פרישה.
★ פנסיה לעת זקנה
★ פנסיה ליתומי פנסיונר.
★ פנסיה לאלמנת פנסיונר ולאלמן.
★ המרה כספית של 25% מהפנסיה לתקופה של 5 שנים.
★ ביטוח הדדי נוסף לפנסית שאירים.
★ ביטוח הדדי משלים בתקופת ההכשרה.
★ רציפות זכויות הפנסיה.
★ הלוואות לשיכון, נופש והבראה.
★ זיכוי 35% – מס הכנסה.
★ 400 אלף חברים מבוטחים במוסד המועסקים ב־10,000 מקומות עבודה.
★ 24000 גימלאים מקבלים פנסיה חדשית ממבטחים.
★ 50 סניפים לשרות חברי מבטחים בערי הארץ.

צמד לפנימיות

ילדך רוצה ללמוד בפנימיה? בוא ולמד על התוכנית החדשה "צמד לפנימיות" של בנק המזרחי המאוחד. תוכנית החסכון החדשה והמיוחדת של בנק המזרחי המאוחד "צמד לפנימיות" מיועדת להורים המעוניינים להבטיח חינוך על יסודי לילדיהם במסגרת פנימיה.
"צמד לפנימיות" – מבטיחה לך רווחים גבוהים והלוואות נוחות למימון חינוך ילדיך.
לפרטים נוספים פנה לאחד מסניפי בנק המזרחי המאוחד הנבוך בו איזך עוד לקוח—אתה הלקוח! בנק המזרחי המאוחד אתך – בהבטחת עתיד ילדיך.

בנק המזרחי המאוחד

"אפיקים"

גליון עג
השנה השש עשרה
מנחם־אב – תש"ם –
ברצ"א לשטרות
אוגוסט – 1980

★

דמי מנוי לשנה
20.– שקלים / 200.– ל"י

מן התוכן:
אפיק אל הקורא

הגאולה היא כוכב
יהודה עמיר

אנטי מזרחיות בישראל
חיים ברי־יוסף

ראיון עם יהודה חשאי
סופרנו

מקומם של יהודי־תימן בבנין הארץ
יוסף דחוח־הלוי

קולות הלשון העברית
פרופ' אהרן מירסקי

שירת ישראל בתימן
רצון הלוי

תלאותיהם של עולי תימן בדרכם לציון
חיים אושרי

ר' שלמה העדני – מפרש המשנה הגאוני
יוסף דחוח־הלוי

שנת השלשים לעלית "על כנפי נשרים"
יובל אלוני

מקומו של כתר תורה בציון
אהרן פטישי

עת רצון לשירת נצח
ניר שוחט

טקס חלוקת מלגות
אליהו שאול

עצרת בבית הנשיא
כתבנו

שבתות עיון בבעיות חברה ומדינה
סופרנו המיוחד

ערבי ספרות למשורר רצון הלוי
מאת כתבנו המיוחד

"יום ירושלים" בשער אפרים
מאת כתבנו

★

שירה
רגשת מעין
צפורה ברנון סולמי

קקטוס
טוביה סולמי

חיל עופרת
חגית צוברי

מתימן אל מולדת
מזל תם

יום שחלף
זכריה תעסן

שדי אמר נא די
משה ציון כהן

★

במעלת קדושים

"AFIKIM" - 21 KARNI ST.
TEL-AVIV - ISRAEL
IN CASE OF UNDELIVERY
POSTAGC IS INSURED

דמי החזרה מובטחים
קרני 21, תל־אביב

"אפיקים"
תל־אביב–יפו
TEL-AVIV YAFO
P.P. – 2111

דפוס מל"ג, ת"א

הציבור החליט-
אמישראגז
חברת הגז מס' 1
1980
החיים טובים יותר עם...
אמישראגז

בואו אל:
חוות הבריאות
באשקלון

צוות מומחים – רופאים, פסיכולוגים, דיאטנים ומורים לחינוך גופני – ידריכו אותך בהפחתת גורמי הסיכון למחלות לב וכלי־דם:

- עקרונות תזונה נכונה, דיאטה לרזון והרגלי אכילה נכונים.
- שינוי הרגלים מזיקים בעישון ואכילת־יתר.
- פעילות גופנית ושיחות בנושאי בריאות נוספים.
- ייעוץ דיאטטי אישי ינתן בנקום.
- כל מישהתך יקבל תיק חומר שבושי בנושאי ההדרכה.

החלה ההרשמה למחזורי סתיו

בחוות הבריאות תיהנה משילוב של נופש והבראה עם תכנית המדריכה אותך, כיצד לשמור ולקדם את בריאותך, בכוחות עצמך.

כל זאת במחיר יום ההבראה של קופ"ח בתוספת 15%. החווה תיפתח ב־5.10.80.

לחברי מושבים אפשרות של הרשמה ישירות בועדת הבריאות של תנועת המושבים.
פרטים נוספים אצל רכזי ההבראה במחוזות קופ"ח או ישירות במוקד ההזמנות ברח' ארלוזורוב 148 ת"א, טל. 03־227155. ★ הקדם הזמנתך! ★

קופת חולים בשרות בריאותך

קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל